

Katsaus suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelun historiaan

**Kokeiluhankkeista lakisääteiseksi
toiminnaksi**

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

PL 30 (Mannerheimintie 166)

00271 Helsinki

Puhelin: 029 524 6000

www.thl.fi

Jaakko Ojanne

Katsaus suomalaisen rikos- ja riita- asioiden sovittelun historiaan

Kokeiluhankkeista lakisääteiseksi toiminnaksi

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Jaakko Ojanne ja THL

Helsinki 20.2.2017

Sisällys

Lukijalle

Suomalaisen sovittelun aikajana	6
Sovinnollisuus on yhteisöjen perusta	7
Sovittelu on kaikkien oikeus	11
Sovittelu on mahdollisuus myös Suomessa.....	15
Sovittelutyön osaamista jaettiin.....	17
Tienraivausta sovittelulaille	19
Sovittelukurssien sato kantaa	22
Tasavertaista kohtelua ja asennemuutosta.....	25
Sovittelun haasteita ja vaiheita.....	29
Projektista pysyväksi palveluksi	30
Koulutusta ja osaamista kehitettiin.....	32
Vapaaehtoisuus sovittelun perustana.....	34
Sovittelu innostaa edelleen.....	37
Autossakin voitiin sovittaa.....	39
Yhteistyöllä saatiin hyviä tuloksia	41
Sovittelu tuli osaksi palvelurakenteita.....	43
Sovittelulaki mahdollisti toiminnan kasvun	45
Sovittelu otettiin innolla vastaan	47
Sovittelijoita koulutettiin ja tuettiin.....	49
Sovittelu ohjaa elämässä eteenpäin	51
Ihmisten välinen kohtaaminen arvokasta	53
Riitapukaritkin pääsevät sovintoon	55
Yhteishenkeä ja kunnioittavaa vuorovaikutusta.....	57
Puolisoiden välille syntyy puheyhteys	60
Sovittelutoiminnan juurilla.....	63
Sovittelijoista pidetty hyvää huolta	65
Inhimillistä ihmisten kohtaamista	67
Pelkoa sovittelun loppumisesta	69
Sovittelu voi olla terapeutista.....	72
Aitona ja ilman rooleja sovittelu onnistuu	74
Kritiikki pitää valppaana	75
Sovitteluun ilman viivettä	76
Elämän syrjään kiinni.....	78
Vaikeita asioita voi lähestyä puhumalla.....	80
Aina on autettava heikompaa	82
Laiva on lastattu sovittelun aiheilla.....	84
Loppusanat	86

Lukijalle

Tätä kirjoitettaessa on Suomessa ollut kymmenen vuotta voimassa laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta. Laki astui voimaan vuonna 2006. Ikään kuin juhluvuoden kunniaksi ja sinetiksi siirtyi sovittelutoiminnan järjestämisvastuu vuonna 2016 Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle (THL). Uusi katto-organisaatio on luonteva, sillä sovittelu on mitä suurimmassa määrin kansalaisten terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttava tekijä.

Sovittelulain täyttäessä kymmenen vuotta heräsi ajatus sovittelun historian tallettamisesta. Vapaaehtoisten sovittelijoiden tekemää työtä oli paikallaan kunnioittaa historian kokoamisella, mutta samalla oli tarkoitus ryhtyä keräämään sovittelun alkuvaiheista saakka mukana olleiden sovittelijoiden kokemuksia kuluneesta ajasta ja sovittelutyön kehittymisestä.

Vapaaehtoisessa rikosten ja riitojen sovittelussa keskiössä ovat sovitteluprosessissa mukana olevat ihmiset. On jo kansantieteellisesti arvokasta saada talteen yksittäisten ihmisten ääntä ja muistikuvaa koetusta ajasta. Niinpä tässä taltioinnissa ei esiinny tilastotietoa eikä numerotietoa. Ne tiedot ovat löydettävissä muistakin lähteistä. Ihmisten kertomaa on ollut saatavissa vähemmän.

Kirjoitustehtävään liittyi kolme suurta haastetta: ajanjakson määrittämisen, tiukan aikataulun ja valinnan vaikeuden haasteet. Sovittelutoimintaahan on Suomessa ollut jo tammikuusta 1984 alkaen. Historiikin kokoamiseen lähdettiin alkuvuodesta 2016, ja valmista piti olla marraskuussa. Kaiken lisäksi haastateltavat sovittelijat ja muut sovittelutoimijatkin tuli jostakin löytää.

Alusta alkaen oli selvää, että sovittelusta kerrottaessa on otteen oltava joustava ja ihmisten ääntä kuunteleva. Historiakatsausta ei siis voitu rutistaa kuluneeseen kymmeneen vuoteen, koska silloin olisi toiminnan alku ja juuret jääneet esityksestä pois. Niin ikään alusta saakka toiminnassa mukana olleiden puhuttaminen olisi rajautunut keinotekoisesti. Lainsäädäntövaiheeseen etenemisenhan oli ollut varsin mittava ja pitkälinen prosessi, jonka sivussa varsinainen vapaaehtoissovittelu etsi muotojaan ja kypsyy saatujen kokemusten pohjalta.

Haastateltavien valinnassa ja tehtävän sovittamisessa tiukkaan aikatauluun oli ryhdyttävä kokoamaan aineistoa tilanteen ja aikataulun asettamisessa rajoissa. Niinpä muutamista toimistoista saatiinkin yhteystietoja moneen kokeneeseen ja pitkään mukana olleeseen vapaaehtoissovittelijaan. Mukana tässä kertomusten kavalkadissa ovat myös ne henkilöt, jotka olivat virkansa puolesta aloittamassa suomalaista sovittelutoimintaa. Tässäkin suhteessa oli järkevää joustaa eikä vain orjallisesti pitää kiinni ajatuksesta haastatella vain vapaaehtoisia sovittelijoita. Näin toimien päästiin paremmin toiminnan alkulähteille.

Lukuisissa haastatteluissa kävi ilmi, että haastattelun arvoisia toimijoita olisi vielä paljon lisää. Joku saattaa aivan perustellusti esittää kriittisen kysymyksen siitä, että joku oleellinen toimija on jäänyt haastatteleematta. Näin on epäilemättä tapahtunut, mutta henkilökohtaisesti tämän käsillä olevan katsauksen kokoojana näen asiassa myös mahdollisuuksia edetä tästä eteenpäin. Historiahan ei koskaan pääty. Se täydentyy ja karttuu jatkuvasti. Ei ole siis lainkaan mahdoton ajatus ryhtyä nyt esitetyn kuvauksen täydennykseen hyvinkin pian. Kun perustyötä on nyt ryhdytty tekemään, on verrattain helppoa havaita katvealueet, jotka tarvitsevat tai ansaitsevat täydentävää tutkimista ja lisää haastatteluja.

Toivottavaa olisi sekin, että sovittelutoimistot eri puolella Suomea huolehtisivat siitä, että jokaisen oma historia täydentyy koko ajan. Osalla toimistoista on oman toimialueensa 10-vuotishistoria koottuna, mutta valokuva-arkisto kuluneesta ajasta saattaa olla hyvin niukka. Voi toisaalta olla, että kuvia kyllä on, mutta kuvissa esiintyvien henkilöiden nimiä ei ole kirjoitettu talteen. Tulevaa historiankirjoitusta ajatellen se on aina harmittava puute.

Arvokkainta on se, että ihmisten ääni ja koettu sovittelutaival saataisiin jollakin tavalla mahdollisimman kattavasti talteen. Olemmehan me suomalaiset olleet sangen edistyksellisiä ja määrätietoisia rakentaessamme oikeusvaltiossamme tällaista järjestelmää, joka pyrkii löytämään eri puolella olevien ihmisten elämään sovintoa, sopua ja tasapainoa. Pahoittelen, jos näin rikon kliseen suomalaisesta jäykkyyydestä ja ynseydestä. Itsekin vapaaehtoisena sovittelijana toimivana ja nyt kymmeniä hienoja sovittelun parissa toimineita ihmisiä puhuttaneena uskallan väittää, että sovinnollisuus on lopulta varsin vahva ominaisuus pohjoisessa kulttuurissamme.

Lopuksi haluan vielä korostaa tämän katsauksen arvoa vapaaehtoistyölle tehtävänä palveluksena. Yleensä erilaiset tilastot, viralliset päätökset ja pöytäkirjat ovat huolellisesti arkistoituina ja löydettävissä vuosikymmenienkin jälkeen, mutta yksittäisten ihmisten kertomukset häviävät. THL halusi koota pääasiassa vapaaehtoisten sovittelijoiden kokemuksia ja muistikuvia tästä arvokkaasta työstä talteen. Sitä voidaan pitää arvokkaana päätöksenä, sillä ihmisten työlle historia aina rakentuu.

Kerronnassa on pyritty siihen, että kertojan oma ”ääni” olisi mahdollisimman hyvin tavoitettavissa. Kaiken kaikkiaan kerronnassa on pyritty perinteisen historiankirjoituksen tyylistä poiketen kerronnalliseen tyyliin. Siinä toivoakseni näkyy samalla se, että kirjoittajakin on vapaaehtoissovittelija.

Kiitän sydämellisesti kaikkia haastattelemiani ihmisiä sekä jokaista, joka on neuvoillaan ja kannustuksellaan tukenut tätä kirjoitustyötäni. Tämä on ollut kuin sovitteluprosessi, siitä ei olisi tullut yksin yhtään mitään.

Jaakko Ojanne

Suomalaisen sovittelun aikajana

Suomen Akatemian "*Sovitaan -projektin*" kokeilu alkoi 1983 Länsi-Vantaalla Myyrmäen-Martinlaakson alueella. Ensimmäiset sovittelut tapahtuivat tammikuussa 1984. Projekti jatkui Akatemian rahoittamana vuoteen 1985.

Sovittelusta saadut kokemukset olivat rohkaisevia, joten Vantaan kaupunginvaltuusto hyväksyi "*Sovitaan -projektin*" vuoden 1985 joulukuun kokouksessaan osaksi kaupungin sosiaalilautakunnan tehtävää.

Pian maan suurimmissa kaupungeissa käynnistyivät Vantaan mallin mukaiset kokeilut, ja vähitellen sovittelusta tuli muuallakin kaupunkien ylläpitämiä työmuotoja. Myös eräät järjestöt käynnistivät omia kokeilujaan ja ryhtyivät pysyvästi tarjoamaan sovittelutoimintaa. Tämäkin kehitys lähti liikkeelle maan suurimmista kaupungeista. Sovittelua tuottavista järjestöistä merkittävin oli Suomen Settlementti ry aluejärjestöineen. Tämä vaihe jatkui vuodet 1986–2006. Tässä kehityksen vaiheessa järjestäjät itse vastasivat pääsääntöisesti toiminnan rahoituksesta, sovittelijoiden kouluttamisesta ja toiminnan kehittämisestä.

Juhani Iivari ja Kalevi Juntunen kiersivät ahkerasti eri toimialueilla ympäri Suomea kouluttamassa sovittelun työntekijöitä ja vapaaehtoisia sovittelijoita. Kouluttamistehtävään tulivat vähitellen mukaan myös toiminnassaan pitemmälle ehtineet sovittelutoimistot.

Sovittelulaki säädettiin vuonna 2005 ja se astui voimaan 1.6.2006. Sovittelutoiminnan valtakunnallinen järjestämisvastuu säädettiin lääninhallituksille, jotka myöhemmin muuttuivat aluehallintovirastoiksi (AVI).

Sosiaali- ja terveysministeriöllä oli kuitenkin toiminnan koko valtakunnallisen johdon, ohjauksen ja valvonnan vastuu. Valtioneuvoston asetuksen mukaisesti rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan tehtäväksi säädettiin mm. sovittelutoiminnan seuranta ja arviointi, yhteistyön edistäminen ja sisällöllisten linjausten tekeminen sovittelutoiminnan ohjeistamiseksi. Valtakunnallinen rikos- ja riita-asioiden sovittelun kehittämistyö tuli Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskukselle (STAKES), joka vuonna 2010 yhdistyi Kansanterveyslaitokseen. Kahden laitoksen yhdistyessä syntyi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). THL:ssa sovittelutoiminnan valtakunnallisen kehittämistyön koordinaatiosta vastasi vuosina 2008–2010 tutkimuspäällikkö Juhani Iivari.

Vuonna 2015 muutettiin lakia rikosten ja eräiden riitojen sovittelusta niin, että aluehallintovirastojen sijaan sovittelutoiminnan valtakunnallinen järjestämisvastuu siirtyi THL:lle vuoden 2016 alussa. Vuoden 2017 alussa rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelua tarjoaa 18 palveluntuottajaa. THL:ssa valtakunnallisesta palveluiden järjestämisestä ja koordinaatio- ja kehittämistyöstä vastaavat kehittämispäällikkö Aune Flinck ja erityisasiantuntija Mari Kaltemaa-Uurtamo ja assistenttina toimii Saana Kaipanen.

Sovinnollisuus on yhteisöjen perusta

Sovittelutoiminnan historiaa esiteltäessä on teema ankkuroitavissa kahteen ajallisesti merkittävään kohtaan: vuoteen 1983 ja vuoteen 2006. Vuonna 1983 ryhdyttiin Vantaalla suunnittelemaan nuorille rikoksentehtäville suunnattua ”Sovitaan”-projektia ja saman vuoden syksyllä pidettiin ensimmäinen peruskurssi vapaaehtoisille sovittelijoille. Varsinainen sovittelutyö alkoi 1984 alkuvuodesta.

Vuonna 2006 astui puolestaan voimaan laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (myöhemmin sovittelulaki), jonka mukaan sovittelupalvelua tuli olla saatavilla kaikkialla Suomessa. Jokaisella kansalaisella tuli olla yhdenvertainen mahdollisuus saada sovittelupalvelua, mikäli lain asettamat sovittelun edellytykset täyttyivät.

Vapaaehtoisen sovittelutoiminnan alkamisen ja sovittelulain voimaantulon väliseen aikaan sijoittuu kuitenkin paljon toiminnan kehittymisen kannalta merkittävää, joten sitä ajanjaksoa ei voi sivuuttaa. Lain säätäminen perustuikin paljolti siihen verrattomaan tosiasiaan, että sovittelusta saadut kokemukset oli ymmärretty ja koettu niin arvokkaiksi, että järjestelmä oli kiinnitettävä laillisin sitein suomalaiseen yhteiskuntaan. Vastaavasti sovittelumenettelyn piiriin oli yhdenvertaisuusperiaatteen perusteella voitava päästä, asuipa sitten missä päin Suomea tahansa.

Todennäköisesti merkittävä vaikutus suomalaisen sovittelutyön vahaan perustaan ja kehitykseen on ollut nimenomaan vapaaehtoisuudella ja sillä, että toiminta lähti kasvamaan ruohonjuuritasolta. Tällä tavalla ne paljon puhutut ”kansan syvät rivit” kokivat sovittelun omakseen. Vastaavasti koulutettavat vapaaehtoiset sovittelijat edustivat erittäin laajaa läpileikkausta tavallisesta väestöstä. Vaikka toiminnan liikkeelle saattajina olivat akateemista koulutusta saaneet henkilöt, oli lähtökohtaisesti pääpaino tavallisen ihmisen vapaaehtoisessa panoksessa auttaa muita selvittämään asioitaan.

Sovittelujärjestelmän alullepanijoita oli useampia, mutta yksi oli ylitse muiden: Juhani Iivari, silloinen vankilapastori, joka sittemmin toimi Vantaan sovittelutoiminnan vetäjänä. Hänen innokas ja energinen opetus- ja tutkimustyönsä toimi arvokkaana liikkeellepanevana voimana sovittelutyölle. Hän oli jo 1970-luvulla Lappeenrannan kriminaalipolitiikan kesäseminaareissa tuonut esille sovittelun mahdollisuudet ja sen tarjoaman vaihtoehdon kriminaalipolitiikassa. Menettelystä oli saatu maailmalla jo kokemusta ja esimerkkejä; Australian ja Uuden Seelannin aboriginaalien parissa ja Yhdysvalloissa.

Asian noustua keskustelujen ja arviointien aiheiksi, heräsi alussa ymmärrettävästi myös epäluuloisuutta. Ajatusta rikoksen sovittelusta ilman rangaistusseuraamusta pidettiin arveluttavana tai jopa huvittavana. Joissakin tehdyissä haastatteluissakin on kuultavissa näitä, alkuvaiheissa pintaan työntyneitä epäilyksiä. Toisaalla juristit saattoivat kavahtaa sovittelua, jonka koettiin astuvan heidän reviirilleen.

Poliisiviranomaisten keskuudessa saattoi herätä hämmennystä siitä, että heidän tutkimaansa asiaa ei vietykään totunaiseen tapaan oikeusistuimeen käsiteltäväksi. Jotkut maallikot saattoivat pitää sovittelumenettelyä rikoksen tekijän ”pään silittelynä” ja tehdyn rikoksen vähättelynä.

Ajatuksen siemen oli kuitenkin kylvetty ja keskustelua virisi viranomaispiireissä. Vuonna 1981 Juhani Iivari kirjoitti teoksensa ”*Köyhät ja kurinpalaus*”. Seuraavana vuonna julkaistu kirja jatkoi sovittelun problematiikan arvioimista ja hahmotteli sen peruslinjoja. Vuonna 1983 käynnistyi Vantaalla Sovitaan -projekti, jolle oli saatu Suomen Akatemian kaksivuotinen rahoitus. Ensimmäiselle vapaaehtoissovittelijoiden sovittelukurssille osallistui 25 henkilöä, ja sovittelutoiminta alkoi tammikuussa 1984. Sovittelu oli tullut Suomeen jäädäkseen. Seuraavat sovittelun käyttöönsä ottaneet paikkakunnat olivat Tampere ja Turku 1987. Asiaan havahduttiin jatkuvasti muuallakin, Kajaania myöten.

Vantaa päätti Suomen Akatemian rahoituksen päätyttyä, että toimintaa tullaan jatkamaan sosiaalitoimen alaisuudessa. Parin toimintavuoden aikana toiminnan hyödyllisyys ja arvo oli havaittu. Samaan tulokseen tultiin myös muissa, alkuvaiheesta alkaen mukana olleissa kaupungeissa. Sovittelulla voitiin puuttua alkuvaiheessa nuorten ei-toivottuun käytökseen, säästettiin varoja, ja sovittelumenettely voitiin ulottaa myös aikuisiin kansalaisiin. Kaiken perustana oli hyvän peruskoulutuksen saanut vapaaehtoisten sovittelijoiden joukko, joka saattoi muodostaa omanlaatuisensa yhteisön, joka jakoi kokemuksiaan ja havaintojaan ihmisten ja yhteisöjen hyväksi. Vantaalta kuljettiin jakamassa saatuja kokemuksia ja oppeja

kaikille kiinnostuneille. Juhani Iivarista tuli ”*matkasaarnaaja*”, jonka sanoille oli laaja ja otollinen maaperä.

Halukkuutta vapaaehtoiseksi sovittelijaksi kouluttautumiseen löytyi erilaisista taustoista tulevien kansalaisten keskuudessa, ja hyvien tulosten valossa viranomaispiireissä mahdollisesti vallinnut epäluuloisuus alkoi hiljalleen väistyä. Kajaanissa vuodesta 1987 kaupunginviskaalina toiminut Jorma Mikkonen oli jo ottanut aktiivisen roolin juttujen toimittamisessa sovittelumenettelyyn. Luonnollisesti syyttäjäpiireissä tällaiset esimerkit tekivät oman vaikutuksensa. Seurantaryhmät, jotka eri kaupungeissa toimintaa ohjasivat, levittivät tahoillaan tietoa saavutuksista. Varmaankin suuriarvoisinta tässä orgaanissa oli juuri se, että mukana olivat kaupunkien, syyttäjänvirastojen sekä poliisitoimen ja seurakuntayhtymien edustajat. Kosketuspinta viranomaissektoriin vapaaehtoisessa, mutta viranomaisohjauksessa olevassa työssä oli laaja.

Viranomaisohjaus muodosti tosin alussa toiminnan ensimmäisen pienen kriisin. Vantaan sovitteluprojektin valmistelussa alusta saakka mukana ollut professori Martti Grönfors alkoi esittää vaatimusta toisenlaisesta toimintatavasta. Hänen idealistinen ajatuksensa oli tyystin ilman viranomaisia tapahtuva sovittelumenettely. Esikuva lienee ollut Yhdysvalloissa kokeiltu naapurisovittelu, jossa mikään asia ei kulkisi poliisi- tai syyttäjäviranomaisen kautta. Asiasta käytiin voimakassävyyistä keskustelua Vantaan sovittelun seurantaryhmässä. Lopputuloksena Grönfors sai kokeilla esittämäänsä järjestelyä Oulunkylän alueella. Tähän hankkeeseen koulutettiin myös jokunen sovittelija, mutta soviteltavia tapauksia ei tullut ainuttakaan. Tämän sovittelullisen sivuhaaran hyvä puoli ja tulos oli kuitenkin siinä, että varhaisessa vaiheessa tätäkin menettelyä kokeiltiin.

Sovittelutoimintaa oli 1990-luvulla eri puolilla Suomea, mutta ei suinkaan kaikkialla. Suuremmat paikkakunnat saattoivat tarjota aina jonkinlaisia toimipaikkoja sovittelutoimen käyttöön. Vaihtelevuus oli sen mukaista. Toisaalla sovittelutoimisto oli nuorisotoimen, toisaalla sosiaalitoimen yhteydessä. Joillakin paikkakunnilla sovittelijat siirtyivät kirjastojen, kaupungin- tai kunnanviraston tilojen ja koulutilojen välillä, mutta jokunen sovittelu tehtiin auton penkeissä. Kajaanissa nuoria voitiin kuljettaa kaupungin hallinnoimaan erämajaan sovitteluun ja samalla oman elämänsä suuntaa pohtimaan.

Tietokoneista ei alkuvaiheessa ollut puhuttakaan, joten parhaimmillaan käytössä olivat manuaalit kirjoituskoneet ja askeettisimmillaan lehtiöt ja kuulakärkikynät. Sopimuksen kirjoittamisessa edellytettiin siis hiukan kärsivällisyyttäkin. Toiminnan alkuvaiheessa sovittelijat saivat kaiken rikos- tai riita-asiaan liittyvän aineiston käyttöönsä ja tekivät myös kaiken sovittelua valmistelevan työn ilman ammattihenkilöstön tukea tai ohjausta.

Toiminnan tuloksellisuudesta ja hyödyistä huolimatta toiminnan uhkana oli 1990-luvun lama-aika. Määrärahoja ryhdyttiin vähentämään joka taholla, ja sovittelutoimintakin joutui monin paikoin leikkausten kohteeksi. Joissakin kunnissa ja pikkukaupungeissa toiminta ajettiin alas. Kävi toteen se, että olipa jokin toiminta kuinka hyödyllistä tai tuottoisaa tahansa, se on vaaran alla, ellei sen järjestämistä ole lailla turvattu ja säädetty. Suuremmat kaupungit ja isommat paikkakunnat saattoivat valtuustojensa päätöksillä esittää tarvittavat määrärahat toimintaan, mutta Suomi jakautui niihin kuntiin, joissa sovittelua oli ja niihin, joissa sitä ei ollut. Oudoimmillaan tilanne tuli esiin tapauksessa, jossa oli vaikkapa tappelunnuj akka, jossa toinen osapuoli oli kunnasta, jossa sovittelutoimintaa oli, ja toinen sellaisesta kunnasta, jossa palvelua ei ollut tarjolla. Vastaavasti samanlaisesta tapahtumasta voitiin naapurikunnassa sovitella asiaa ja toisessa ei. Pohdintaa lain laatimisesta alkoi esiintyä, mutta vielä vuonna 1991 oikeusministeri Hannele Pokka piti lakihanketta kyseenalaisena, koska kysymyksessä oli vapaaehtoistoiminta.

Sosiaalhallitus palkkasi Tampereen sovittelutoiminnasta vastanneen Kalevi Juntusen konsultoimaan sivutoimisesti sovittelutoiminnan kehittämistä vuosina 1990—1994. Vuonna 2000 Valtioneuvosto nimitti Juhani Iivarin selvitysmieheksi hankkimaan mahdollisimman kattavan tilannekuvauksen sovittelun tilanteesta koko maassa.

Toimintaa oli välttämätöntä saada yhdenmukaistettua. Pääasiallinen epäkohta oli se, että kaikkialla Suomessa sovittelua ei lainkaan ollut saatavilla. Toinen epäkohta oli, että sovittelua järjestäneillä paikkakunnilla toiminnan sisällössä ja laadussa saattoi olla merkittäviäkin eroja. Joissakin kunnissa sovittelupalveluilla oli oma toimipiste ja toimintaan varatut resurssit, mutta pienemmällä paikkakunnilla raittiussihteeri hoiti sovittelua oman toimensa ohella.

Suomen ensimmäinen valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki, joka toimi virassaan 1997—2010, kritisoi tilannetta (*Haaste 3/2002*). Hänen mukaansa tilanne johti ”*kuntakohtaisiin*” rangaistusjärjestelmiin, joissa kansalaisten yhdenvertaisuus ei toteutunut. Hän esitti kritiikissään vaatimuksensa normatiiviseen ja kanavoituun sovittelujärjestelmään. Olosuhteet alkoivat olla sopivia lain valmistelulle.

Juhani Iivari oli tuonut sovittelupalveluiden saatavuutta koskevassa selvitystyössään esille ajatuksia siitä, miten sovittelutoiminta voisi sijaita suomalaisessa viranomaiskoneistossa. Tarkoitus oli tällä tavalla huolehtia sovittelutoiminnan valtakunnallisesta kattavuudesta, kansalaisten yhdenvertaisuudesta ja toiminnan laadusta. Selvityksessä pohdittiin sosiaali- ja terveysministeriön resursointia Stakesiin ja sovittelun sijoittamista laitoksen rakenteisiin. Toinen mahdollinen katto-organisaatio olisi voinut olla oikeusministeriö. Lopputuloksena sovittelu kotiutui aluehallintovirastoihin (AVI). Tässäkin järjestelyssä syntyi ilmeisesti toiminnan kannalta hankalaksi koettuja tilanteita.

Kesäkuun 1. päivä vuonna 2006 oli se rajapyykki, jolloin silloiset lääninhallitukset (myöhemmin aluehallintovirastot) olivat vastuussa sovittelupalveluiden järjestämisestä kukin omalla alueellaan. Lääninhallitukset kilpailuttivat mahdolliset sovittelupalveluiden tuottajat ja sen perusteella valitsivat palveluntuottajat. Lääninhallitukset jakoivat oman alueensa sopiviin sovittelun toimialueisiin ja palveluntuottajana voi sovittelulain mukaan toimia joko kunta-, järjestö- tai yhdistys. Pääsääntöisesti sovitteluneuvottelija toteuttivat sovittelutoimistojen ammattihenkilöstön ohjauksessa toimivat, vapaaehtoiset, tehtävään koulutuksen saaneet sovittelijat.

Vuoden 2006 laki toi tullessaan monia muutoksia. Sovittelutoimistoilla oli oltava tietyt peruskriteerit täyttävät sovittelunohjaajat ja vastuuhenkilöt, jotka valmistelivat poliisin tai syyttäjän lähettämät asiat edelleen vapaaehtoissovittelijoille. Toimistolla oli oltava tarjolla riittävät puitteet sovittelutapaamisten järjestämiselle, ja sovittelijoiden koulutusta yhdenmukaistettiin. Jo toiminnassa mukana olleiden sovittelijoiden koulutusta ja osaamista alettiin tehokkaammin ylläpitää, ja eri toimijoiden välinen kanssakäyminen lisääntyi.

Moni kokenut ja pitkään mukana ollut sovittelija kertoo haastatteluissa, että näkyvimpänä muutoksena lain voimaantuttua oli sopimusten, käytäntöjen ja resurssien yhdenmukaistuminen. Joku on kuvannut muutosta jopa siirtymisenä ”*ammattimaisempaan*” käytäntöön. Oletettavasti tämä käsitys on syntynyt sopimusten määrämuotoisesta perusmallista. Merkittävää vapaaehtoisen sovittelijan näkökulmasta katsottuna on ollut myös se, että sovitteluun osallistuvilla voidaan nyt todeta toiminnan perustuvan lakiin. Olipa yleinen tietämys sovittelusta mitä tahansa, tutustuu suurin osa ihmisistä siihen vasta siinä vaiheessa, kun asia jollakin tavalla tulee omakohtaiseksi.

Koska sovittelutoimintaa oli ollut olemassa verrattain laajalti jo parin vuosikymmenen ajan ennen lain voimaantuloa, oli viranomaisten taholla asiaan jo totuttu ja kokemuksia oli karttunut runsaasti. Suuntaus onkin ollut jo ennen lakia, ja etenkin lain voimaantulon jälkeen, kasvava sovitteluun ohjattujen rikos- ja riita-asioiden määrä. Vaikka sovittelutoiminnan ehdoton pääperiaate on aina ollut ihmisten kohtaaminen ja sovinnon etsiminen, ei voida kieltää toiminnan taloudellisia hyötynäkökohtia. Kansalaisilta ja yhteiskunnalta säästyy kosolti aikaa, vaivaa ja rahaa, mikäli asiat voidaan oikeudenkäynnin sijasta sovittaa. Nuorten rötöstelijöiden sovittelussa vaakakupissa painaa merkittävällä tavalla sekin, että rikoskierteen katkaiseminen ja laitосkierteen estäminen sovittelujärjestelmällä on, paitsi inhimillisesti ajatellen arvokasta ja rahalla mittaamatonta, myös yhteiskunnan kannalta taloudellisesti edullista.

Sovittelutoimessakin talouden realiteettien korostamista on paikallaan harrastaa, vaikka toiminta lailla onkin varmistettu. Vaikeina aikoina moni muukin yhteiskunnan lakiin perustuva toiminta kokee resursointinsa kireäksi ja hankalaksi. Siksi lienee perusteltua korostaa yhä uudelleen sovittelun säästöjä luovia vaikutuksia oman päätavoitteensa ohessa.

Vapaaehtoissovittelijoiden haastatteluissa kuvastuu suuri innostus ja kiinnostus sovittelutoimintaa kohtaan. Hyvin erilaisista ja eritaustaisista lähtökohdista tulevat, eri-ikäiset ihmiset ovat saattaneet olla innokkaasti mukana toiminnassa alkuajoista lähtien. Motiivina on halu auttaa, rakentaa hyvää yhteisöä, kenties vakaumuksellista motivaatiota paremmasta maailmasta sekä yksinkertaisesti halu olla aktiivinen kansalainen. Monen haastateltavan puheista kuului myös jatkuva uuden oppimisen halu. Tätä oppimista ei koettu saatavan ainoastaan järjestetystä koulutuksesta, vaan myös ihmisiltä, joiden elämänmenoon sovitteluprosessissa mennään mukaan. Arvokkaana asiana koetaan yleensä myös toisilta sovittelijoilta

saatava oppi ja elämäkokemus. Kaikki edellä kerrotut seikat selittänevät myös sen, että monet pitkäaikaiset sovittelijat ovat myös perin aktiivisia sovittelutyössään.

Sovittelulain myötä tullut koulutus toi sovittelijoiksi pyrkiville soveltuvuusarvioinnin. Alun perin sovittelijoita haettiin lehti-ilmoituksin, joissa kerrottiin järjestettävistä peruskursseista. Toimintaan jäivät nimenomaan ne, jotka kokivat toiminnan itselleen sopivaksi ja mielekkääksi. Osa jäi pois jo alkuvaiheessa. Lähisuhdeväkivaltarikoksia ryhtyivät sovitteluun ne, joilla mahdollisen siviiliammattinsa puolesta oli siihen jo valmiiksi hyviä edellytyksiä tai ne, joilla oli edellytyksiä kehittyä. Koulutuksen valittiin soveltuvuusarvioinnin ja haastattelujen perusteella.

Erityisesti lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu on muodostunut eräänlaiseksi kestoaiheeksi laajemmalle kiistelylle. Monen ammattiroolissa ja vapaaehtoissovittelussa sovittelun piirissä toimineen puheenvuoroissa kuuluu muistoja siitä ankarasta vastarinnasta, jolla Naisasialiitto Unioni on vastustanut lähisuhdeväkivallan sovittelua. Heidän kantansa on ollut pääpiirteissään se, että naista lyönyt mies on suoraviivaisesti asetettava oikeuden eteen.

Yleinen linjaus on kuitenkin ollut se, että kaikilla lainsäädännön asettamat ehdot ja sovittelun edellytykset täyttävillä ja sitä haluavilla ja vapaaehtoisesti sovitteluun suostuvilla on oltava oikeus sovitteluun. Lähisuhdeväkivalta kattaa myös hyvin laajan piirin erilaisia ihmisiä ja ihmissuhteita: perheitä ja eri asemassa olevia perheenjäseniä, seurustelukumppaneita sekä sama- ja erisukupuolisia avio- ja avopareja tai eronneita pareja. Merkittävää tässä menettelyssä on lisäksi se, että syyttäväviranomainen tekee sovittelun jälkeen rikosasiassa aina itsenäisesti ja, kunkin rikoksen kokonaisuutta harkiten, päätöksensä joko syyttää tai jättää syyttämättä.

Moni sovittelija kertoo kokemuksensa mukaan, että onnistuneessa lähisuhdeväkivaltarikoksen sovittelussa, kun asianosaiset ovat voineet puhua kipeätkin asiansa, on päällimmäisenä tunteena helpotus ja tyytyväisyys. Tätä mahdollisuutta eivät ainakaan sovittelijat ole vaatimassa ihmisiltä pois; oletettavasti eivät virkamiehet tai poliitikotkaan.

Valtakunnallisesti lainsäädännöllä ohjatulla sovittelutoiminnalla on todettu myös sellaisia etuja, joita ei varmaankaan aivan lain alkutaipaleella voitu oivaltaa. Jos ollaan tilanteessa, jossa, vaikkapa rikosasian osapuolet, ovat hyvin etäällä eri paikkakunnilla, toinen Helsingissä ja toinen vaikkapa Kemissä, on tällaisissa tapauksissa mahdollista sovittella asia puhelimen tai videoneuvottelun avulla. Koska sekä puitteet että käytännöt ovat valtakunnan kattavia, voidaan näin tänä päivänä menetellä, eikä ihmisten tarvitse lähteä kohtuuttomakaan matkan takaa asiaansa käsittelemään. Myöskään kuntarajat eivät muodosta esteitä tasavertaiseen sovitteluun.

Sovittelutoiminnan matkan varrella on varmasti ilmennyt erilaisia näkemyseroja ja ristiriitojakin. Joissakin toimistoissa sovittelutoiminnan vastuuhenkilöt ja sovittelunohjaajat ovat vaihtuneet. Sovittelussa osapuolten inhimilliset tunteet ovat joskus purkautuneet tavalla, jossa ei sovitteluratkaisua ole ollut löydettävissä. Kiinnostavaa onkin se, että kaikkien haastateltujen joukosta päällimmäiseksi nousi se myönteinen tulos, joka sovittelulla saavutetaan. Vapaaehtoistyössä ilmeisesti kantavana voimana on kyky ammentaa voimavaroja positiivisista asioista ja jättää taka-alalle negatiiviset kokemukset. Ehkä kuvaan vaikuttaa sekin, että pitkäaikaisimmat sovittelussa toimijat ovat näin orientoituneita ihmisiä.

Sovittelutoimintaa on Suomessa tehty 22 vuotta, ja laki on ollut sitä ohjaamassa kymmenen vuoden ajan. Ei liene kohtuutonta sanoa, että Suomessa tämä toiminnan muoto on vakuuttavasti muodostunut kiinteäksi ja elimelliseksi osaksi yhteiskunnallista toimintaa. Sen käyttövoimana on tavallisten kansalaisten keskuudesta kumpuava halu rakentaa sovinnollisuuden ja sovun hengessä omaa yhteisöään. Sen kolme tukipilaria ovat luottamuksellisuus, kunnioittaminen ja oikeudenmukaisuus. Eräänlainen kolmen ”ässän” suora: sovimme, sovimme, sovimme.

Sovittelu on kaikkien oikeus

Juhani Iivari on suomalaisessa sovittelutoiminnassa merkittävimpiä toimijoita. Vantaalla alkoi 1983 kaksivuotinen kokeilu, joka oli samalla Suomen Akatemian rahoittama tutkimus sovittelumenettelystä rikosasioissa. Alkuperäisenä kohderyhmänä olivat nuoret rikoksenteelijät, mutta pian kokeilun alettua myös aikuiset tulivat kokeilun kohderyhmiksi. Kokeilussa olivat mukana Helsingin yliopisto, kirkon kriminaaliryö ja Vantaan seurakuntayhtymä. Projektia valmistelivat apulaisprofessori Martti Grönfors, kirkon kriminaaliryön sihteeri Pekka Viirre ja vankilapastori Juhani Iivari, joka sittemmin toimi Vantaalla käynnistyneen toiminnan kenttätöön vetäjänä ja tutkijana.

”Projektin päärahoittajana oli Suomen Akademia ja pieni käynnistysrahoitus saatiin myös oikeusministeriöltä. Vantaan seurakuntayhtymä antoi käyttöömmekokoustitiloja ja viikonloppuseminaareja varten Holman kurssikeskuksen Nurmijärveltä.”

Sykäyksiä sovittelukokeiluun oli saatu eri puolilta maailmaa.

”Grönfors oli saanut vaikutteita Australian ja Uuden-Seelannin aboriginaalien kanssa toteutetuista sovitteluista, ja Viirre oli käynyt Norjassa kuuntelemassa Oslon yliopiston kriminologian professori Nils Christien näkemyksiä Yhdysvalloissa käynnistyneistä sovittelumenettelyistä. Lappeenrannassa pidetyissä kriminaalipoliittisissa kesäseminaareissa, jossa eri hallinnonalojen edustajat tapasivat toisiaan, olimme Viirteen kanssa esitelleet 1970-luvun lopulla myös sovitteluvaihtoehtoa uutena menetelmänä kriminaalipoliitikassa. Tuolloin ajatusta pidettiin suorastaan vitsikkäänä, eivätkä varsinkaan oikeuslaitoksen edustajat pitäneet sitä realistisena mahdollisuutena. Intouduin 1981 kirjoittamaan kirjan ”Köyhät ja kurinpalautus”, joka ilmestyi 1982. Siinäkin käsittelin tätä problematiikkaa. Näin sovittelutoiminnan peruslinja alkoi vähitellen hahmottua.”

Vantaan Sovitaan -projektin suunnittelu käynnistyi keväällä 1983, ja saman vuoden syksyllä pidettiin ensimmäinen sovittelijoiden peruskurssi. Mukaan tuli 25 ilmoittautunutta. Sovittelutyö vapaaehtoisten sovittelijoiden kanssa alkoi tammikuussa 1984. Heille täydentävää viikonloppukoulutusta järjestettiin Vantaan seurakuntayhtymän Holman kurssikeskuksessa.

”Ensimmäisenä vuonna käsittelyyn tuli kaikkiaan 57 rikostapauksen sovittelua, ja olin itse mukana lähes jokaisessa. Olin tavallaan mentoroimassa vapaaehtoisia sovittelijoita. Vaikka sovittelu sinänsä oli itsellenikin uusi asia, oli taustallani omaa ”ihmissuhdekoulutusta” vankilapastorin työhöni liittyen, joten ihan pystymetsästä ei ihmisten ongelmia lähdetty ratkomaan.

Vuoden 1985 lopussa Suomen Akatemian tutkimus- ja kehittämisprojekti päättyi, mutta saadut kokemukset olivat hyviä, joten toiminta nähtiin hyödylliseksi ja tarpeelliseksi. Niinpä joulukuussa 1985 Vantaan kaupunki päätti ottaa sovittelun vakinaiseksi työmuodokseen sosiaalilautakunnan alaisuuteen. Juhani Iivari nimitettiin Vantaan kaupungin rikossovittelutoiminnan suunnittelijan virkaan vuoden 1986 alusta.

”Tulokset olivat sekä hyviä että rohkaisevia. Minusta tuli samalla asiassa eräänlainen matkasaarnaaja, kun kokemuksia ja saatua tietoa jaettiin muualle. Seuraavaksi sovittelu lähti liikkeelle Tampereella Kalevi Juntusen johdolla. Espoossa ja Helsingissä sovittelutoiminta alkoi 1987. Muita isoja kaupunkeja, kuten Jyväskylä, Kajaani, Oulu ja

Turku, seurasi perässä. Isoissa kaupungeissa oli sekä rahaa että sosiaalisia ongelmia. Ne tekivät maaperän otolliseksi. Sovittelijat nähtiin uutena resurssina.”

Kun ensioppi projektin myötä oli saatu, alkoivat eri viranomaiset tulla yhä enemmän mukaan. Oikeusministeriön epäluuloisuus alkoi hälventyä 1990-luvulle tultaessa ja tukea alkoi tulla. Samalla vuosikymmenellä Suomi kuitenkin ajautui syvään lamaan, ja sovittelutoiminta kohtasi ensimmäisen suuren kriisinsä.

”Sosiaalipuolen rahoja leikattiin reippaasti ja sovittelutoiminta oli uhan alla. Esimerkiksi Järvenpäässä toiminta lopetettiin. Siinä vaiheessa syyttäjä esitti valtuustolle kyselyn päätöksen johdosta ja se vedettiin takaisin. Muistaakseni myös Hangossa sovittelu lopetettiin. Kaiken kaikkiaan sovittelutoiminnan rahat supistuivat kolmanneksen, samoin soviteltavien tapausten määrä väheni noin kolmanneksen.”

Sovittelutoiminnan rohkaisevat ja myönteiset kokemukset ja kokoon kerätty tietämys ei taloudellisesti tiukkoina aikoina ole riittävä varmistus toiminnan jatkuvuudelle. Lailla säädeltynä toimintana jatkuvuuden edellytykset ovat ainakin jollakin tasolla turvattavissa. Merkittävin paine sovittelulain saamiselle tuli kuitenkin yhdenvertaisuusvaatimuksesta.

Maamme ensimmäinen valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki oli virassaan 1997–2010. Vuonna 2002 hän esitti huolensa sovittelujärjestelmän kattavuudesta. Kannanotto on esitetty *Haaste 3/2002 – lehdessä otsikolla Kriminaalipolitiikan vaikuttajia*:

”Sovitteluun jää yhä ongelmia

Kuusimäen mielestä kriminaalipolitiikkamme yksi ongelma näyttää olevan se, että kansalaisten yhdenvertaisuus on kärsinyt kolhuja erilaisten, sinänsä modernien toimien käyttöönoton myötä.

– Esimerkiksi sovittelumahdollisuuksien epäyhtenäisyys on todellisuudessa johtanut "kuntakohtaiseen" rangaistusjärjestelmään. Yhdyskuntapalveluun pääsyä puolestaan rajoittaa teon laadun sijasta tekijän elämäntapa. Sopimushoidon tulo on hyvä asia, mutta se olisi pitänyt kehittää jo silloin, kun yhdyskuntapalvelusta tehtiin pysyvä instituutio.

Sovittelun yhdenvertaisuusongelma korjautuu Kuusimäen mukaan osittain, jos sovittelun valtakunnallistamisesta tulee tosi. Samalla varmaan annettaisiin ohjeet myös siitä, kuka asian sovitteluun ohjaa. Mutta ongelmia sovitteluun jää silti.

– Sovittelijoiden ammattitaidon tai sovittelumenettelyn oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi ei ole yhtenäisiä kriteerejä. Lisäksi on aina joukko "sovitteluun sopimattomia" rikoksentekejiä, joilla ei ole taloudellisia eikä muitakaan edellytyksiä hyvittää rikoksen uhria. Vastaavasti on asianomistajia, jotka eivät halua osallistua sovitteluun – aivan perustellustikin. Eikä sekään ole oikein, että esimerkiksi varakkaat maksavat lapsensa rikosvastuusta vapaaksi – varattomat eivät pysty, vaikka ehkä haluaisivat.

Ongelmalliseksi sovittelun on myös tehnyt sen laajentuminen kaikkiin rikoksentekejiin ja virallisen syytteen alaisiin rikoksiin. Kuinka raskaita tekoja voidaan jättää yhteiskunnallisen moitteen ulkopuolelle? Ja jos fair trialia pidetään oikeudenkäynnissä keskeisenä ja ylivertaisen tärkeänä asiana, miten sen periaatteet varmistetaan rikosoikeudenkäynnin korvaavassa sovittelussa, Kuusimäki kyselee.

– En kuitenkaan toki ole sovitteluinstituution vastustaja, vaan päinvastoin asianmukaisin tavoin rajoitetun ja siten normatiivisesti kanavoidun sovittelumenettelyn kannattaja.”

Juhani Iivarista oli tullut Valtioneuvoston asettama sovittelun selvitysmies jo vuonna 2000. Tehtävänä oli saada valtakunnallisesti kattava tietämys sovittelupalveluiden saatavuudesta Suomessa. Selvitystyön tulokset tukivat valtakunnansyyttäjän huolta. Lähtökohtaisesti tiedettiin, että sovittelutoiminta oli keskittynyt suuriin kaupunkeihin, mutta sen lisäksi oli laatueroja.

”Ennen sovittelulakia saattoi sovittelu todella olla mitä sattui. Jossakin kunnassa asia oli muodollisesti järjestetty niin, että esimerkiksi raittiussihteerin toimisto huolehti sovitteluasioista. Että se oli se sovittelutoimi. Näin asia näytti paperilla paremmalta: kunnassa oli sovittelua.”

Selvitystyö ja julkinen keskustelu sekä oikeusoppineiden huoli johtivat lopulta siihen, että laki astui voimaan 2006 ja saman vuoden kesäkuun loppuun mennessä kaikkien kuntien oli tarjottava mahdollisuus sovittelumenettelyyn. Sovittelu oli nyt niin Suomen laissa kuin valtion budjetissa. Piti kuitenkin löytää asiasta vastaava viranomainen. Se olikin uuden selvittelyn paikka.

”Selvitystyössäni etsin sitten sovittelutoiminnan vastaavaa tahoja. Aluksi esitin, että sosiaali- ja terveysministeriö ottaisi asian riittävin resursein Stakesiin. Ei käynyt, koska ministeriössä oli uusien virkojen perustamiskielto. Oikeusministeriö eikä kriminaalihuoltokaan ottanut sovittelua eri perustein, muun muassa siksi, että sovittelussa on mukana myös alaikäisiä henkilöitä. Lopulta sen ottivat vastaan läänit ja sitä myöten aluehallintovirastot eli AVI:t. Tästä syntyi monia ongelmia, voitaneen puhua eräänlaisesta lain täytäntöönpanon valuviasta, joka ilmeni hankaluutena koulutuksen järjestämisessä. Syntyi pysyvä reviirien ja intressien ristiriita eri toimijoiden kesken. Tuli jatkuva hankausta. Asiaa selvitettiin jälleen ja uusimman lainsäädännön mukaan sovittelun järjestäminen on nyt vuoden 2016 alusta alkaen ollut Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen, THL:n, tehtävänä. Nyt sovitteluasiat ovat paljon paremmassa jamassa. Tämä järjestely perustui myös laajaan sovittelukentän lausuntokierrokseen. Yhden organisaation alle keskitetty järjestelmä katsottiin järkevimmäksi.”

Työ ei kuitenkaan pysähdy. Kehitettävää on aina olemassa.

”Sovittelukoulutus ja kehittämistehtävät edellyttävät väkeä ja väen tulisi myös jatkuvasti kiertää kenttää. Kun asiasta on keskusteltu, niin olen todennut, että Norjassa on oikeusministeriössä 11 sovittelutoimintaa kehittävää virkamiestä. Esitin eräässä valtakunnallisessa konferenssissa Suomeen vaatimattomasti viittä. Näistä virkamiehistä joku voisi ottaa huolekseen konsultoida sovittelun kenttää ja toimistoja pysyvästi erityisesti sovittelukoulutuksen osalta. Näin saadaan myös yhtenäinen opetus ja ennustettava yhtenäinen toiminta aikaan koko maassa. Viranomaisten yhteistyötä eri osissa maata tulisi saattaa yhdenmukaisemmaksi ja systemaattisemmaksi. Joissakin maissa on esimerkiksi käytäntöjä, joissa syyttäjä konsultoi säännöllisesti poliisin ja sovittelutoimen johtajan kanssa siitä, mitkä jutut valikoituisivat sovittelumenettelyyn. Tulevaisuutta ajatellen tätä toimintamallia kannattaa ehdottomasti tarkastella.”

Vuonna 2010 ilmestyi Juhani Iivarin viimeisin arviointitutkimus, ” *Oikeutta oikeuden varjossa – Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus*”. Tutkimukseen on koottu yhteen laaja otos sen hetkisestä tiedosta, mikä sovittelusta oli saatavilla. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80120/35c0e944-54ee-45b2-9c51-9e3f732ecd88.pdf?sequence=1>

Seuraavissa luvuissa kuvaan sovittelutoiminnan vaiheita kunkin sovittelun toimialueen vapaaehtoisilta tai muilta toiminnassa mukana olleilta koottujen haastattelujen tai muiden tiedonantojen mukaan.

Vantaan sovittelutoimiston toimialue

Vantaalla sovittelu on aloitettu vuonna 1983. Omalle kunnalle palvelua tuotettiin vuoteen 2012 asti ja vuoden 2013 alusta lähtien tulivat toimialueeseen 11 muuta kuntaa. Nyt Vantaa tuottaa sovittelupalveluita koko Itä-Uudenmaan alueelle.

Sovittelu on mahdollisuus myös Suomessa

Erkki Jeskanen toimi Vantaan seurakuntayhtymän diakoniasihteerinä. Hänen toimenkuvaansa kuuluivat perheasiain neuvottelutyö, sairaaloiden sielunhoidollinen työ, kuulo- ja näkövammaistyö, asukastoiminta mm. vanhusten parissa sekä kriminaali- ja päihdetyö.

Vantaan seurakuntayhtymään kuuluivat Vantaankosken, Hämeenkyvän, Tikkurilan, Hakunilan, Rekolan ja Korson seurakunnat sekä Vanda Svenska Församlingen.

Vantaan alue oli laaja ja nopeasti kasvava kaupunkialue, jonka piirissä ilmeni niin nopeaan kaupungistumiseen liittyviä haasteita kuin vastaavasti kansalaisten aktiivisuutta.

”Olin valmisteleva sihteeri sekä koulutuksesta vastaava lautakuntasihteeri. Erityisesti kriminaali-, vankila- ja päihdetyössä saamani kokemus innosti pohtimaan, mitä ongelmien ratkaisemisen eteen voisi tehdä. Kirkon kriminaali- ja päihdetyöstä vastaavana sihteerinä oli 1980-luvun alussa Pekka Viirre. Hän oli laajasti tutustunut kriminaalityöhön Pohjoismaissa ja Kanadassa. Hän esitti, että rikosasioissa voisi ryhtyä soveltamaan sovittelumenettelyä.”

Teemaa oli käsitelty myös Lappeenrannan kesäyliopiston kriminaalityön kesäseminaareissa, jotka olivat koonneet yhteen teemasta kiinnostuneita ihmisiä. Viirre oli nähnyt juuri Vantaan otolliseksi paikkakunnaksi aloittaa sovittelukokeilu.

”Nimenomaan Vantaa nähtiin mahdollisuudeksi saada tällainen uusi asia Suomessa liikkeelle. Isoilla kaupungeilla ei muualla ollut vielä tuossa vaiheessa innostusta asiaan. Nyt mukaan tuli myös vankilapappina toiminut Juhani Iivari.”

Vuonna 1983 Vantaalla alkoi siis sovittelutoiminnan pilottityö, jossa olivat yhteistyössä oikeusviranomaiset, poliisi ja sosiaalitoimi. Seurakuntayhtymän mukanaolo toimi tasapainottavana tekijänä.

Sovittelutoiminnan tuki- ja seurantaryhmän puheenjohtaja oli Erkki Jeskanen vuodesta 1983 aina eläkkeelle siirtymiseensä saakka, vuoteen 1998.

”Olen kokenut asian niin, että Vantaan seurakuntayhtymä koettiin jollakin tavalla puolueettomaksi maaperäksi toiminnalle. Aluksi saattoi nimittäin ilmaantua pelkoja hankkeen politisoitumisesta. Ryhmässä toimi kuitenkin fiksuja ja viisaita ihmisiä, ja pelot osoittautuivat varsin pian aiheettomiksi. Yllättävän vähän asian periaatteita tarvitsi kenellekään avata, sillä työryhmään valikoitui hyvin asiaan suhtautuvia henkilöitä kautta toiminnan. Kun sovittelutapauksista ja seurannasta lisäksi alkoi tulla hyvää näyttöä, alkoi vastaavasti sovitteluun tulevia juttujakin tulla lisää. Hyvä kello kauas kantaa. Virkamiehet vakuutuivat toiminnan hyödyllisyydestä.”

Sovittelutoiminta säilytti neutraalin ja luotettavan maineen, ja Jeskanen pystyi pitämään sekä uskonnolliset että poliittiset painotukset riittävän etäällä. Vastaavasti sovittelijoiden koulutuksessa korostettiin puolueettomuutta.

”Erityisesti nostan Juhani Iivarille hattua siitä, että hän toimi viisaan virkamiehen tapaan kaikkia yksipuolisia ja kapeita painotuksia välttämällä yhteistä asiaa edistämällä.”

Näin Vantaalla alkoi koko Suomelle tietä viitoittava pilottihanke, jonka mukaisesti rikos- ja riita-asioita voitiin sovittaa aidon sovinnon hengessä. Viranomaisjohtoinen vapaaehtoissovittelu koki kuitenkin alussa kiivastakin linjakeskustelua.

”Professori Martti Grönfors tuli alkuvaiheessa mukaan projektiin. Grönforsin osaamisalueena olivat romanit ja erilaiset etniset ryhmät. Projektille oli jo saatu varma pohja aloittaa toiminta. Muun muassa Suomen Akatemia tuki projektia kahden vuoden ajan. Sittemminhän Vantaan sosiaalitoimi päätti jatkaa rahoitusta, mikä olikin toiminnan jatkuvuuden tae. Tärkeää oli tietysti alusta alkaen rakentaa toiminnan periaatteet. Grönforsin ja Iivarin yhteistyö lähti alkuun hyvin liikkeelle, mutta sitten tuli ideologinen linjaerimielisyys: Grönfors halusi kehittää järjestelmää kokonaan irtonaisena viranomaisyhteistyöstä. Se oli ehkä minulle koko tämän hankkeen vaikein sauma.”

Tapahtuneen ei kuitenkaan toimivassa koneistossa annettu romuttaa hyvin alkanutta järjestelmää.

”Keskustelin eräällä kokoustauolla, kun väittely oli ollut kiivaimmillaan, erään ukkotuomarin kanssa. Pohdittiin jatkamisen edellytyksiä. Olimme sitä mieltä, että jatketaan ainakin siihen saakka, kunnes silloinen oikeuskansleri Kai Korte alkaa hiippailla nurkissa. Grönfors sai omaksi kokeilualueekseen Maunulan.”

Sovittelijoita tähän omaan erikoiskokeiluhankkeeseenkin koulutettiin, mutta ainuttakaan sovittelutapausta ei tullut. Ainoa variaatio, joka jäi olemaan ja kehittymään, oli viranomaisyhteistyössä tapahtuva sovittelu. Grönfors poistui projektin piiristä.

”Se oli merkittävä taitekohta, jossa Iivarin edustama yhteistyölinja sai tuen. Sillä linjalla jatketaan. Itse olen myös hyvillä mielin siitä, että myöskin vaihtoehtoinen linja tuli heti alkuvaiheessa kokeiltua.”

Saatuihin kokemuksiinsa perustuen Erkki Jeskanen katsoo sovittelun kehittyneen otollisella tavalla ihmisten hyväksi.

”Olen usein miettinyt, miten saatiinkin kokoon niin aito ja halullinen, sovittelun eteen työtä tekevä porukka, joka vapaaehtoisuudella halusi auttaa ihmisiä ratkaisemaan ongelmiaan ja ristiriitojaan. He olivat neutraalisti asiakysymyksiin suhtautuvia ihmisiä, ilman poliittisia intohimoja. Sovittelun tuloksenahan tulee olla neutraali ja tasapuolinen, yhteisen hyvänolon tunne. Sillä tiellä sovittelu on ja sitä yhteiskunnassamme jatkuvasti yhä edelleen tarvitaan.”

Sovittelutyön osaamista jaettiin

Vantaan sovitteluprojektiin tuli sisäisen haun kautta mukaan toimistonhoitajaksi **Mariitta Vilén**. Vuosi oli 1987. Vantaan sovittelutoimistosta hän jäi eläkkeelle 31.5.2015.

”Juhani Iivari minut palkkasi. Toimistoja oli kaksi, Myyrmäessä ja Tikkurilassa. Minun toimipaikkani oli tuolloin Myyrmäessä. Tehtävänä oli hoitaa koko sen aikainen toimistotrafiikka. Otin asiakirjat vastaan ja jaoin ne edelleen sovittelijoille. Tein joitakin sovitteluita myös itse. Vantaalla tätä työtä tehtiin innostuneena ja suurella sydämellä. Oli sekä tekemisen ilo ja tekemisen halu.”

Vilén kertoo, että pian töissä aloitettuaan hän sai jo esiintyä vapaaehtoisten sovittelijoiden kanssa Louhelan torilla, missä esiteltiin erilaista vapaaehtoistyötä ja – toimintaa, mitä Vantaalla oli tarjolla.

”Kun sovittelun peruskursseja ryhdyttiin järjestämään muuallakin maassa, alkoivat vantaalaiset vapaaehtoissovittelijat toimia lähes ”matkasaarnaajina” näissä tilaisuuksissa. He mm. harjoittelivat demoesityksiä Espoon ja Helsingin koulutustilaisuuksiin.”

Projektin myötä hankittua tietoa ja kertyneitä kokemuksia jaettiin siis auliisti sinne, missä suinkin kysyntää oli. Alussa tiedon tarvetta olikin.

”Tietoa sovittelusta oli yleisesti hyvin vähän. Välillä me kutsuimme itsemme kouluihin puhumaan tästä aiheesta ja joskus meitä sitten kutsuttiinkin. Koetimme parhaamme mukaan jakaa yhteistä asiaa eteenpäin muille.”

Alussa tärkeä tehtävä oli myös hakea nuorille erilaisia työkorvauspaikkoja, joissa sovittelussa olevat nuoret saattoivat työllään korvata aiheuttamaansa vahinkoa.

Sovittelulain voimaantulo toi lisää hallinnollista työtä. Sen myötä Mariitta Vilénin nimike muuttui sovittelunohjaajaksi.

”Laki toi mukanaan tiettyjä lisähäpäkkeitä, noin hauskasti sanottuna, mutta se velvoitti tekemään valtakunnallisesti sellaisia asioita, joita esimerkiksi Vantaalla oli jo lähtökohtaisesti tehtykin. Yhteistyö viranomaisten kanssa oli kuitenkin toiminut hyvin, ja järjestelmä oli hyvässä toiminnassa. Yleisön suhtautumisestakin kertoo hassunhauskasti se, että joskus jälkeinpäin saattoi toimistolle tulla kukkia tai vaikkapa pullapitko, kun sovitteluun tyytyväiset asiakkaat sellaisia lähettivät. Ei se lahjontaa ollut, kun juttu oli jo käsitelty ja ohi.”

Sovittelulain pitkä valmistelu-aika merkitsi myös vantaalaisille vaikuttamisen paikkaa.

”Lakia väännettiin kauan. Kun asiaa pyrittiin edistämään, niin minäkin kirjoitin kaikille sen ajan vantaalaisille kansanedustajille aiheesta kirjeen, jotta heillä olisi mahdollisimman hyvät tiedot sovittelusta. Idea oli tietenkin aktivoida heitä asian puolesta. Jokunen yhteydenottoakin kirjeen johdosta tuli ja tietoa kaivattiin lisää.”

Vantaalla projektista liikkeelle lähtenyt, ja sittemmin kunnallisena hankkeena ylläpidetty toiminta, ja siitä saatu kokemuspohja haluttiin laajempaan käyttöön ja lainsäädännön piiriin. Vuonna 2006 tämä toteutui.

”Yhteistyötä me olemme tehneet koko ajan. Turun kanssa oli paljon yhteistyötä ja sinne lähetettiin mm. meidän käyttämäämme materiaalia pohjaksi, samoin Tampereelle. Me emme olleet tässä asiassa mustasukkaisia, vaan ympäri maata lähetettiin mitään aineistoa pihtailematta.”

Myös Vilén mainitsee pitkän työuransa hankaluudeksi joidenkin naisjärjestöjen kiivaan lähisuhdeväkivallan sovittelun vastustamisen.

”Asenne on sillä taholla ollut kovin perusnegatiivinen ilman, että tosiasioista otetaan selkoa.”

Sovittelutoiminta on nyt ollut kymmenen vuoden ajan lakiin sidoksissa ja sillä on valtion tulo- ja menoarviossa oma sijansa. Tehty pioneerityö kantaa hedelmää.

”Kaikkein tärkeintä sovittelutyössä on aina ollut se, että on ollut innostuneita ja tehtävälleen omistautuneita vapaaehtoisia sovittelijoita tätä työtä tekemässä.”

Tienraivausta sovittelulaille

Terttu Mehtonen (s. 1952 Mäntsälä) toimi Vantaan sovittelutoimiston vetäjänä 1990—2015 aina eläkkeelle jäämiseensä saakka, jolloin nimike oli sovittelun esimies. Häntä ennen sovitteluprojektia veti Juhani Iivari 1983—1986. Iivarin ja Mehtosen välissä ehti olla pari lyhytaikaisempaakin toimijaa. Vastuu työkentästä oli verrattain itsenäistä.

”Olin aikaisemmin ollut 14 vuotta koulukuraattorina ja minulla oli ylempi korkeakoulututkinto. Sain kuitenkin kimmokkeen hakeutua uusien haasteiden pariin. Aivan aluksi siirryin sovittelutoimintaan mukaan kolmen kuukauden sijaiseksi toisen henkilön lähdettyä opintovapaalle. Kun tämä viranhaltija sitten siirtyikin kokonaan muihin tehtäviin, tuli paikka hakuun ja minä sain sen. Pesti kesti sitten 25 vuotta.”

Mehtosen uran alkuvaihe oli erittäin mielenkiintoinen. Vapaaehtoisilta sovittelijoilta tuli uuden järjestelmän johdosta runsaasti erilaisia toivomuksia ja ehdotuksia sovittelutoiminnan kehittämiseksi. Muun muassa tiedottamisen kehittämistä pohdittiin runsaasti.

”Minut kutsuttiin näihin palavereihin mukaan ja toivomuksia oli myös verrattain helppoa ryhtyä kehittämään edelleen. Samalla syntyi hyvä yhteys vapaaehtoisiin sovittelijoihin. Edelleenkin toimisto tekee säännöllistä ja tiivistä tiedotusyhteistyötä sovittelijoiden kanssa.”

Perusinformaation saaminen kentälle on alusta alkaen nähty tärkeäksi. Erityisesti tämä perusteema on jäänyt Mehtoselle mieleen työrupeamastaan.

Sovittelutyötä tehtiin 1980-luvun lopulla vielä kovin erilaisessa toimistomaailmassa kuin tänään. Modernia toimistotekniikkaa edustivat sähkökirjoituskoneet ja monistuskoneet. Kirjeet kulkivat tavallisessa postissa paperimuodossa ja yhteyttä pidettiin lankapuhelimilla. Kaikki tämä tehti runsaasti työtä niin toimiston henkilökunnalla kuin vapaaehtoisilla toimijoilla.

”Työrupeamani alussa oli tietysti välttämätöntä perehtyä itse työalaan, sovittelutoimintaan itseensä mahdollisimman hyvin. Tässä asiassa suurena apuna oli toimistossa 1987 aloittanut Mariitta Vilén, joka perehdytti minua sovittelutoimiston käytäntöihin.”

Syyttäjänvirastosta merkittävänä yhteyshenkilönä Mehtonen muistaa Tom Söderlundin.

”Oli nimetty erikseen yhteyshenkilöt eri viranomaisten taholta, syyttäjänvirastosta, poliisista ja käräjäoikeudesta. Näin yhteistyöverkostoa samalla lujitettiin ja tiedonkulkua edistettiin.”

Yhteistyössä voitiin samalla kehittää hyviä käytäntöjä, joiden varaan myöhemmin syntyneet lainsäädäntökäytännöt voitiin rakentaa. Syyttäjänviraston merkitys ja apu esimerkiksi salassapitokysymyksien osalta on ollut hyödyllistä. Alusta alkaen sovittelun puolueettomuus ja luottamuksellisuus on ollut merkittävin perusta toiminnalle.

”Vastuu sovitteluun tulevien juttujen lähettämisestä oli poliisi- ja syyttäjäviranomaisilla, joilta juttuja toki tulikin. Aluksi viesti oli se, että painopiste oli nuorien tekemissä rikoksissa, mutta sovitteluun tuli pian kaikenikäisten kansalaisten tekemiä juttuja.”

Tuki- ja seurantaryhmä perustettiin viranomaisyhteistyössä luomaan ja edesauttamaan eri viranomaistahojen vuorovaikutusta ja keskinäistä tiedonkulkua. Saatiin siis varsin varhaisessa vaiheessa myös luotua foorumi, jossa voitiin käydä koko ajan läpi se, missä sovittelutoimessa menttiin. Voitiin vaihtaa niin näkemyksiä kuin kokemuksia.

”Tein alkuun jonkin verran itsekin sovitteluja saadakseni asiaan myös omakohtaista kokemusta. Kun joku tapaus jäi mieleen, niin se saattoi auttaa myös organisaation kehittämisessä ja tuoda lisää tärkeää tietoa suoraan ruohonjuuritasolta. Tein tarkentavaa alkukartoitusta eri tapauksia varten. Alussa saattoi tulla jokin juttu, missä piti lähteä aivan alusta liikkeelle. Oli siis vain asianomaisten suostumus sovitteluun. Jutun alustava yhteenveto oli vapaaehtoisten sovittelijoiden vielä urani alkuaikoina tehtävä itse. Sovittelulain tultua voimaan 2006 sen työn tekevät sovittelunohjaajat. Näin käytännöt samalla yhdenmukaistuivat.”

Aluehallintovirasto (AVI) alkoi lain voimaantultua yhdenmukaistaa valtakunnallisia käytäntöjä. Lakihan velvoitti aluehallintovirastot järjestämään mahdollisuuden kansalaisille päästä sovitteluun, mikäli laissa kirjatut edellytykset tähän täytyivät.

Sovittelutyössä tekninen kehitys alkoi vaikuttaa hiljalleen, ja 1990-luvulla toimistoon tulivat tietokoneet. Silti sovittelusopimuksia tehtiin vielä hyvän aikaa käsipelillä ja sähkökirjoituskoneilla. Juttujen määrä kasvoi hiljalleen, joskaan itse sovittelulaki ei tässä suhteessa Mehtosen mukaan aiheuttanut erityistä piikkiä. Hyväksi havaittu ja viranomaisyhteistyössä kehitetty järjestelmä kehittyi hyvässä hengessä. Perustana olivat tietenkin vapaaehtoistyötä tekevät sovittelijat.

”Sovittelijoiden kouluttaminen tapahtui alun perin työväenopiston kautta, mutta kun opisto ryhtyi perimään tästä maksua, siirtyi kurssittaminen meille itsellemme. Samalla seulottiin sovittelutyöhön aikovia ja saatiin varmistettua sitoutuneisuus tähän vapaaehtoistyöhön. Ensi- ja turvakotien liiton kanssa oli ryhdytty kehittämään jo ennen sovittelulakia lähisuhdeväkivallan sovittelijakoulutusta. Tätäkin pilottia oli järjestämässä Juhani Iivari.”

Koulutuksen saaneet vapaaehtoissovittelijat pääsivät toimintaan kiinni varsinaista sovittelutyötä tekemällä ja kokeneemman parin mentoroimana.

Sovittelutoiminta levisi suurimpiin kaupunkeihin, ja Vantaan sovittelutoimisto teki mielellään yhteistyötä kokemuksiinsa ja osaamistansa jakamalla. Vantaan ja Helsingin sovittelutoimistot osallistuivat 2002–2003 EU-projektiin, jonka tarkoituksena oli tutustuttaa sovittelijoita monikulttuurisuuden kysymyksiin ja saada mukaan maahanmuuttajataustaisia sovittelijoita. Kaikille tarjottiin samalla kansainvälisyyskasvatusta, josta sovittelutoiminnassa on hyötyä.

Kun sovittelulaki 2006 astui voimaan, oli lakia kohden kuljettu jo verrattain pitkä taival.

”Lainsäätämisen prosessi oli sängen pitkä. Vuonna 2000 oli jo tullut pohdittavaksi se kysymys, että kaikki maan kansalaiset eivät olleetkaan yhdenvertaisessa asemassa lain suhteen. Sovitteluun ei ollut kaikkialla mahdollista päästä. Kun laki saatiin voimaan, yhdenmukaisti laki tietenkin valtakunnallisia käytäntöjä. Se edellytti aluehallintovirastoja järjestämään sovittelupalvelut toimeksiantosopimuksin kuntien tai järjestöjen kanssa ja toi valtion budjettiin määrärahan sovittelutoiminnalle. Laki asetti tietyt tietyt kriteerit asiakirja-arkistoille ja toi lisäksi toimistoillekin lisää hallintotehtäviä. Nyt toimisto tekee asianosaisille hallintopäätöksen siitä, pääseekö sovitteluun.”

Vantaan urauurtava toiminta on näkynyt käytännöllisesti toimiston organisaatiossakin. Kun Terttu Mehtonen aloitti työnsä, oli toimistossa hänen lisäksi kaksi työntekijää. Kun sovittelulaki oli

astunut voimaan ja lisätehtäviäkin sen mukana tullut, oli toimistossa Mehtosen lisäksi kolme sovittelunohjaajaa. Kaikkein suurin ja ehkä jopa dramaattisin muutos tapahtui vuonna 2013, kun Vantaan sovittelutoimistoon liitettiin Keski-Uudellamaalla toimineen Setlementti Louhelan sovittelutoimiston ja Itä-Uudellamaalla toimineen Porvoon sovittelutoimiston toimialueet.

”AVI neuvotteli Vantaan sovittelutoimiston kanssa toimialueen laajentamisesta, sillä rahoitus oli jakautunut epätasaisesti. Osalla jäi ylijäämää ja osalla se oli taas riittämätöntä. Vantaan toimiston piiriin tuli siis kaikkiaan 11 kuntaa. Järvenpäässä Setlementti Louhela oli vastannut Järvenpään, Tuusulan, Keravan, Hyvinkään ja Nurmijärven sovitteluista. Porvoon toimiston alaisuudessa olivat tietysti itse Porvoo sekä Sipoo, Pornainen, Askola, Lapinjärvi ja Loviisa. Lopetettujen toimistojen vapaaehtoisille sovittelijoille pidettiin tietysti infotilaisuus. Osa jatkoi ja osa lopetti.”

Muutos oli suuri, mutta sen ylitse päästiin, ja toiminta jatkui edelleen. Keskiössä olivat edelleen vapaaehtoiset ihmiset, sitoutuminen ja auttamisen halu.

”Aktiiviset sovittelijathan olivat perustaneet jo 1990 sovittelijoiden yhdistyksen kehittääkseen omalla panoksellaan sovittelutoimintaa ja sovittelutyötä. Samalla he ovat tarjonneet keskinäistä vertaistukea toisilleen. Oma sydämen asiani on aina ollut hyvä yhteistyö sovittelijoiden kanssa. Toimisto ja vapaaehtoiset sovittelijat muodostavat kiinteän yhteisön. Toimistolla on aina oltava aikaa sovittelijalle. Se auttaa niin toimessa jaksamisessa kuin sovittelijana kehittymisessä. Se tietysti kehittää koko sovittelutoimintaa.”

Sovittelukurssien sato kantaa

Autonasentajana työuransa tehnyt **Matti Karttunen** osallistui vuonna 1983 järjestetyille, ensimmäiselle vapaaehtoissovittelijoille tarkoitettulle kurssille. Karttunen ilmoittautui ryhmään, jossa oli kaikkiaan kahdeksan henkeä. Hän oli ryhmän ainoa mies.

”Näin ilmoituksen työväenopiston esitteessä. Taustalla kurssille ilmoittautumisessani oli se, että olin ollut vuodesta 1976 alkaen rikoksesta tuomittujen nuorten miesten valvojana ja tukihenkilönä. Taustallani oli siis jo ennestään vapaaehtoistyötä. Eräs herätys asiassa oli Juhani Iivarin kirjoittama ”Köyhät ja kurinpalautus”. Se innosti myös osaltaan tässä asiassa.”

Ensimmäinen kurssi järjestettiin syksyllä 1983 ja se käsitti 30 tuntia. Sovittelutoimiston väki toimi alkuun sovitteluissa työparina, kun projektiluontoinen hanke laitettiin käyntiin. Toimisto oli Jönsaksentiellä Myyrmäessä. Tilat kuuluivat Vantaan sosiaalitoimelle.

”Aluksi sovittelu lähti nuorten ja lasten projektina liikkeelle. Ehdoton luottamuksellisuus ja intymiteettisuojaan säilyminen olivat toiminnan perusta alusta alkaen. Alkuun juttuja tuli poliisin ja syyttäjien sekä koulujenkin kautta. Jutuista jäi mieleen sellainen piirre, että niitä tuli vähän spurtteina toimiston ja aktiivisen viranomaistyön myötä. Sovittelun alkutaipaleella oli enimmäkseen sellaisia nuorten, jopa lasten erilaisia ryhmissä tekemiä juttuja.”

Pian mukaan alkoi tulla aikuisten juttuja sekä lähisuhdetapauksia. Projekti siis otti ilmaa siipiensä alle.

”Kun projekti vuonna 1986 sitten päättyi, päätti Vantaan kaupunki ottaa toiminnan rahoituksen vastuulleen ja jatkaa projektia vakinaisena toimintona keskitettyjen sosiaalipalvelujen piirissä. Asia saatiin siis vuotuiseen budjettiin mukaan. Tässä asiassa vapaaehtoisilla sovittelijoilla oli kuitenkin iso rooli, sillä he alkoivat pitää asiaa aktiivisesti esillä. Perustettiin heille oma sovittelujaos, joka suorastaan lobbasi asiaa Vantaan kunnallispoliittisille päättäjille ja virkamiehille.”

Sovittelutyötä tekeville projektin hyödyt olivat tulleet konkreettisesti esille. Tuon ajanjakson sovittelujutuista sovittelusopimukseen päätyi vuosittain jopa yli 90 %. Tämä informaatio saatiin menemään eteenpäin budjetista päättävälle luottamushenkilöillekin.

”Myös asiakaskuntamme taholla suhtautuminen tähän, silloin vielä uuteen asiaan, oli myönteistä. Alaikäisten lasten ja nuorten huoltajien keskuudessa erityisesti äideillä oli asiaan myönteinen suhtautuminen, isillä ehkä hiukan jyrkempi, erityisesti vastapuoleen nähden. Mutta sovittelutoimintahan oli silloin vielä kaikille perin uutta. Tiedottaminen monistein ja paikallislehtien sekä median viestintä aiheesta oli jaksottaista. Alkuun tiedottaminen sovittelusta asiakkaille perustui viranomaisten vapaaehtoisuuteen työkiireiden rinnalla. Niinpä aikuiset saattoivat kovastikin kysellä, että miksi tällaista ja tällaista asiaa nyt sovittelun. Tänään ehkä tiedetään hiukan enemmän.”

Matti Karttunen näki kuitenkin virkamiesten vaihtuvuuden aiheuttaneen jonkinasteisia haasteita toiminnalle ja se vaikutti myös juttujen lähettämiseen sovitteluun.

”Sovittelutoimen piti olla koko ajan hyvin aktiivinen siinä, että viranomaisyhteistyö toimi. Poliisien ja syyttäjäviranomaisten vaihtuvuus merkitsi sitä, että uuteen toimijaan

oli taas luotava toimiva suhde. Näin minä olen itse tämän asian ymmärtänyt. Vantaalla tätä systeemiä piti kunnossa Sovittelun tuki ry ja seurantaryhmä, jossa puheenjohtajana toimi Vantaan seurakuntayhtymän sihteeri Erkki Jeskanen. Samalla toimittiin esimerkkinä muulle maalle.”

Vuosittain järjestettiin tarpeen mukaan vapaaehtoisiksi sovittelijoiksi haluaville sovittelun peruskursseja, joille myös löytyi hyvin osallistujia. Vapaaehtoisten sovittelijoiden ydinryhmäkin säilyi sangen aktiivisena ja se oli jatkuvassa yhteistyössä sovittelutoimiston suuntaan ja valtakunnallisen toiminnan kehittämisessä. Se lujitti yhteishenkeä omalta osaltaan. Sovittelutapausten purkamisilloissa ja työnohjauksessa perattiin anonyymeinä käytyjä tapauksia ja samalla, kun sovittelijoiden jaksamista tuettiin, voitiin kehittää toimintaa edelleen.

”Vuosien mittaan pulmakohtana näkisin ehkä sen, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta jonkinlaisen naisasialiikkeiden ymmärrettävän huolen, että voidaanko lähisuhdetapauksia ylipäättänsä sovittaa. Kun kotonakin tapahtuneet lähisuhdeväkivaltatapaukset tulivat virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi, niin väitettiin sovittelumenettelyn vesittävän rikosoikeusmenettelyn kokonaan.”

Ehkä kritisoijillekin voisi tarjota Karttusen näkemystä sovittelun luonteesta ja sovittelutyöhön ryhtymisen edellytyksistä.

”Sovittelijan on oltava ennakkoluuloton suhtautumisessaan kaikkiin ihmisiin. On itse oltava valmis kehittymään ja on pystyttävä ylläpitämään omia voimavarojaan. Siinä pitää siis kyetä uudistumaan ja hiomaan itseään. Se merkitsee kykyä ottaa vastaan myös kriittistä palautetta ja kestämiään pettymyksiä. Ne ihmiset, jotka ovat pitkään olleet vapaaehtoisina sovittelijoina osaavat suhteuttaa asiat oikeisiin mittoihinsa. Erityisen tärkeää tämä on, kun kohdalle tulee oikein vaikeita tapauksia. Olemme kaikki ihmisiä, ja henkisen hyvinvoinnin ylläpitäminen on välttämätöntä tämän toiminnan jatkuvuudelle.”

Vuonna 2006 voimaan tullut laki sovittelusta varmisti osaltaan, että Vantaalla alkuun saatettu toiminta kattaa nyt koko Suomen.

Matti Karttunen jatkaa edelleen toistaiseksi vapaaehtoistyötä sovittelijana.

”Haluaisin, että kautta maan ymmärrettäisiin Vantaan esimerkin mukaisen sovittelutoimiston ja vapaaehtoisten sovittelijoiden välisen myönteisen yhteistyön tärkeys. Jos ongelmia tulee, niiden yli pitää yhdessä osata mennä. Tämän merkitys korostuu, koulutukseen osallistumisen aktiivisuuden, sisäisen työskentelyn, jaksamisen ja sovittelutyön laadun kehittämisessä. Luottamuksen ja yhtenäisen sovittelukulttuurin säilyminen valtakunnallisesti kaikkiin suuntiin on erittäin tärkeää.”

Pirkanmaan sovittelutoimiston toimialue

Tampereella aloitettiin rikosasioiden sovittelu kokeiluna jo vuonna 1987. Sovittelua jatkettiin Tampereen kaupungin toimintana aina vuoteen 2006, jolloin sovittelua koskeva laki tuli voimaan.

2000-luvulla Tampereen kaupunki tuotti sovittelupalveluja ostopalveluna myös viidelle muulle kunnalle. Palvelua organisoitiin aiemmin sovittelu- ja vapaaehtoistoimistosta ja sittemmin sosiaaliasema Paussista (sosiaalipäivystys) käsin.

Ennen lain voimaantuloa Pirkanmaalla oli sovittelupalveluja myös muutamissa muissa kunnissa kuten Kangasalla, Nokialla ja Valkeakoskella. Tampereen kaupunki solmi silloisen lääninhallituksen kanssa toimeksiantosopimuksen lakisääteisten sovittelupalvelujen tuottamisesta koko Pirkanmaan alueelle 1.1.2006 alkaen. Tuolloin Tampereen kaupungin organisaatioon perustettiin Pirkanmaan sovittelutoimisto. Toimisto toimi ensin pari kuukautta sosiaalipäivystyksestä (sosiaaliasema Paussi) käsin, ennen kuin omat tilat löytyivät. Kangasala ja Nokia tuottivat sovittelupalveluja vielä muutaman kuukauden ajan kesällä 2006 ennen kuin kaikki toiminta siirtyi Pirkanmaan sovittelutoimistoon.

Sovitteluja tehtiin Tampereella jo ennen lain voimaantuloa ja sujuvasti sen jälkeen. Aivan ensimmäisen vuonna 1987 järjestetyn sovittelun päivämäärä ei ole tiedossa.

Tasavertaista kohtelua ja asennemuutosta

Kalevi Juntunen aloitti työnsä Kriminaalihuoltoyhdistyksen palveluksessa vuonna 1970. Hän siirtyi Tampereen kaupungin palvelukseen vuonna 1987. Tampereen kaupungin palveluksessa hänen tehtävänä oli vastata kaupungin sovittelutoiminnasta aina vuoteen 2003. Vuonna 1972 Tampereen yliopistosta sosionimiksi valmistunut Juntunen teki pitkän uran lähinnä lapsiin ja nuoriin liittyvissä sosiaalitoimen tehtävissä. Työuran keskiössä on ollut sovittelutoiminta, joka vuonna 1987 alkoi myös Tampereella. Juuri Tamperehan oli seuraava suuri kaupunki Vantaan jälkeen, jossa sovittelutoimintaan ryhdyttiin.

Toukokuussa 2015 Juntunen jäi eläkkeelle Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston ylitarkastajan tehtävistä. Sovittelulain voimaan tultua vuonna 2006 hänet oli nimitetty lääninhallitukseen ylitarkastajaksi järjestämään rikos- ja riita-asioiden sovittelua Länsi-Suomen läänin alueella. Eläkkeelle jäätyään häntä haastateltiin *Aamulehteen* 30. toukokuuta 2015:

”Sovittelussa parasta on se, että uhri ja tekijä kohtaavat kasvotusten. Tuomioistuimissa kohtaamista pyritään kaikin keinoin välttämään, mutta kohtaaminen on erittäin hyvä asia sekä uhrin että tekijän kannalta. (...) Sovittelussa päästään rauhassa keskustelemaan ja sopimaan asia. Kokemuksesta tiedän, että kun keskustellaan, myös uhri rauhoittuu. Hänen ei tarvitse pelätä, mitä nyt seuraa, ja vieläkö minua kohdellaan samalla tavalla.”

Juntunen totesi myös sen, että tutkitusti on osoitettu, että sovittelumenettelyllä sovitut korvaukset suoritetaan tunnollisemmin kuin oikeudessa määrätty. Hän on tehnyt myös itse sovitteluja, joten hän tuntee sovittelutoiminnan ruohonjuuritasolta alkaen.

Tampereen kaupunki oli siis sovittelutoimintaan lähtevien kärkijoukkoa. Oli selvää, että vielä 1980-luvulla maassa uutena hankkeena liikkeelle lähteneen kokeilun tuomaa kokemusta oli tarpeellista jakaa, jotta toiminta olisi mahdollisimman yhdenmukaista ja laadukasta kaikkialla. Tämä toi mukanaan paljon haasteita. Eräs merkittävin haaste oli juuri käytäntöjen kirjavuus eri puolilla maata. Alkoi pohdiskelu siitä, tulisiko sovittelusta määritellä tarkemmin Suomen lainsäädännössä.

”Vuosina 1991–1994 oikeusministerinä toiminut Hannele Pokka kuitenkin totesi jo vuonna 1991, että olisi kyseenalaista säätää vapaaehtoistoiminnasta jotakin lailla. Toisaalta silloisessa rikoslain voimaanoasetuksessa oli jo olemassa maininta, jonka mukaan asianosaisten välinen sovinto voitiin ottaa huomioon syyteharkinnassa. Samoin rangaistusten mittaamista koskevassa rikoslaissa sovittelu oli huomioitu mm. tuomitsematta jättämisen perusteena.”

Samana vuosikymmenen mukanaan tuoma lama-aika osoitti kuitenkin silloisen sovittelujärjestelmän haavoittuvuuden. Kuntien oman päätöksenteon varassa ollut sovittelutoiminta osoittautui liian houkuttelevaksi säästökohdeeksi, sillä toiminta ei ollut lakisääteistä, vaan toiminta oli kunkin kunnan ja kaupungin oman harkinnan varassa. Tällaista säästöpuhdintaa käytiin myös Tampereella. Viranomaisten taholla alkoi olla paineita seurata järjestelmän toimivuutta. Myös kansalaisten yhdenvertaisuuden toteutuminen syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä alkoi olla koko ajan korostuneemmin esillä.

”Sosiaalhallitus, myöhemmin sosiaali- ja terveyshallitus ja sittemmin Stakes, nykyinen Terveyden ja hyvinvoinnin laitos eli THL, valitsi minut oman työni ohella konsulttoimaan sivutoimisesti sovittelutoiminnan kehittämistä valtakunnallisesti vuosina 1990–1994.”

Osapäiväisen konsultin tehtäviin kuului puhelimitse ja kirjeitse tapahtuva yhteydenpito erilaisia rikos- ja riita-asioiden sovittelukysymyksiä koskien kaikkien sovittelutehtävistä vastaavien tahojen kanssa.

Tehtäviin kuului myös toimia kouluttajana eri paikkakunnilla sovitteluun liittyvässä perus- ja jatkokoulutuksessa. Tätä tehtävää Juntunen hoiti samalla, kun oli itse vetovastuussa Tampereen omasta sovittelutoiminnasta. Hänen muistiossaan Stakesin johtaja Aulikki Kananojalle 27. heinäkuuta 1993 summataan maan silloinen sovittelutilanne seuraavasti:

”Rikos- ja riita-asioiden sovittelua on toteutettu Suomessa jo 10 vuoden ajan. Tähän mennessä sovittelua harjoitetaan jo noin 100 kunnassa. Vuosittain sovitellaan noin 2500 juttua. Sovittelu on löytänyt paikkansa erityisesti lasten ja nuorten rikoksiin liittyvien asioiden eräänä ratkaisumallina. Sosiaali-, poliisi-, syyttäjä- ja oikeusviranomaiset ovat kokeneet toiminnan erittäin myönteisesti. Lähinnä lastensuojelu- ja sosiaalitoimeen liittyvien yhtymäkohtien takia sovittelutoiminnot ovat yleensä organisoitu kuntien sosiaali- ja terveystoimen alaisuuteen. Mikkelissä toiminnasta huolehtii läänintason Sovittelu ry -niminen yhdistys.”

Juntusen muistiossa todetaan edelleen, että ”sovittelutoiminnalla ei ole vielä vakiintunutta valtakunnallista koordinaatio- ja ohjaustoimintaa.”

Silti konsultoinnin alkuvaiheesta lukien oli sovittelussa mukana olevien paikkakuntien lukumäärä kymmenkertaistunut. Järjestelmä alkoi siis valtakunnallisella tasolla olla laajalle levinnyttä, mutta se oli käytäntöjensä puolesta eritasoista. Kaikkialla ei sovittelumahdollisuutta ollut lainkaan. Kasvava toiminta kaipasi ennen kaikkea tietoa ja keinoja jakaa saatuja kokemuksia. Muistio kirjasi edelleen muita valtakunnallisia resursseja, joiden avulla voitiin edetä:

”Konsultointiin on jonkin verran tuonut apua uusi Suomen Sovittelun Tuki ry-niminen yhdistys. Yhdistyksellä ei ole kuitenkaan työntekijöitä, eikä pieniä jäsenmaksutuloja lukuun ottamatta, varoja toiminnan kehittämiseen. Raha-automaattiyhdistys on myöntänyt vuonna 1993 yhdistykselle määrärahan (30 000 mk) koulutusaineiston keräämistä varten. Määrärahan turvin voitaneen laatia eräänlainen Sovittelijan käsikirjan laajennettu versio. Käsikirjan laatimista vuonna 1991 auttoi silloinen Sosiaali- ja terveyshallitus. Konsultointia on helpottanut myös monien toimipaikkojen kokemus ja aktiivisten vapaaehtoisten suuri joukko (n. 2000). Valitettavasti myös vapaaehtoisilla on erittäin vähäiset resurssit valtakunnalliseen toimintaan liittyvään konsultointiin.”

Muistion merkittävä toteamus oli se, että sovittelutoiminnasta ei enää voitu puhua kokeiluna, vaan tärkeänä järjestelmänä, joka oli tullut jäädäkseen. Edelleen sen piiriin katsottiin lasten ja nuorten lisäksi kuuluvan kaikenlaiset ja kaikenikäisten rikos- ja riita-asiat. Tuolloin olivatkin jo kaikenikäiset päässeet sovitteluun Vantaalla, Turussa ja Tampereella.

Stakesin johtaja Kananojan kirje Juntuselle 27. syyskuuta 1993 kiteyttää ministeriön näkökulmasta sovittelutoiminnan sen hetkiset haasteet ja kipukohdat:

”Eri puolilla Suomea uusia kuntia on tulossa mukaan sovittelutoimintaan. Tästä syystä tarvitaan edelleen käytännönläheistä valtakunnallista koordinaointia ja konsultointia. Myös ns. vetäjät ja vastuuhenkilöt tarvitsevat yhteyshenkilön keskitetyn tiedottamisen ja yhteydenpidon hoitamiseksi. (...) Monille ns. vetäjille sovittelu on tullut oheistehtäväksi nuorten huoltoon liittyvien muiden tehtävien isäksi. Kunnat eivät ole halunneet juurikaan tarjota resursseja vapaaehtoisena tapahtuvaan sovittelutoimintaan.”

Tässä lienee kuultavissa lama-ajan niukkuuden seurauksena tapahtunut resurssien leikkaaminen eilakisäateisen toiminnan osalta.

Stakesin johtaja Kananoja jakoi edelleen huolen toiminnan tasalaatuisuuden säilymisestä:

”Sovittelupaikkakunnilla pelätään myös, että käytäntö muuttuu kirjavaksi ja sovittelua koskevat tulkinnat voivat kehittyä jopa virheellisiksi, jos keskitetystä konsultoinnista kokonaan luovutaan. Itse olen valmis yhtymään näihin huoliin. On syytä korostaa, että sovittelua ollaan lakisäateistämässä poliisin ja oikeushallinnon toimesta. Lakisäateistäminen tuo mukanaan paineita sovittelun uskottavuuteen ja vastuullisuuteen liittyviin kysymyksiin.”

Keväällä 1993 oli jo jätetty ensimmäiset esitykset oikeus-, sisä- sekä sosiaali- ja terveysministeriöihin sovittelun lakisäateistämiseksi.

Kalevi Juntusen työ sovittelutoiminnasta vastaavana jatkui Tampereella vuoteen 2003. Sovittelutyönsä ohessa hän toimi vuosina 1995–2003 sosiaaliasema Paussin esimiehenä ja erityissosiaalityöntekijänä sosiaaliviraston hallinto-osastolla vuosina 2003–2006. Työ sovitteluaatteen edistämiseksi jatkui edelleen, vaikka Tampereen kaupungilla hänen työnsä muuttuikin. Kalevi Juntunen järjesti Poliisiammattikorkeakoululla vuodesta 1989 alkaen vuosittain valtakunnalliset Nuoret lainrikkoajat -seminaarin. Nuoret lainrikkoajat -seminaareja järjestettiin vuosina 2003—2006 yhdessä Juhani Iivarin kanssa. Näissä seminaareissa sovitteluteeman osuus oli hyvin keskeinen.

Koko ajan paine sovittelulain aikaansaamiseksi kasvoi eri suunnilta. Ainoa huoli ei ollut se, että käytännöt olivat kirjavia ja epäyhtenäisiä. Suurin ja merkittävin epäkohta oli se, että kuntaraja saattoi kansalaiset eriarvoiseen asemaan syyttäjän ja oikeuslaitoksen edessä. Kuntarajan tällä puolella samassa asiassa voitiin sovittaa, mutta kuntarajan tuolla puolen ainoa rikosasian käsittelytie oli oikeusistuin. Tilanne ei ollut sovelias oikeusvaltion rakenteisiin. Myös kuntien talousongelmat saattoivat estää sovittelun järjestämisen tai keskeyttää jo aloitetun toiminnan.

Vuosi 2006 merkitsi jälleen uutta näkökulmaa Kalevi Juntusen sovittelutoimen uralla. Sovittelulaki astui voimaan vuoden alusta ja kesäkuun 1. päivästä alkaen oli jokaisen Suomen kansalaisen saatava sovittelulain edellyttämät yhdenmukaisesti järjestetyt sovittelupalvelut. Juntunen nimitettiin Länsi-Suomen lääninhallituksen ylitarkastajaksi hoitamaan rikos- ja riita-asioiden sovittelun järjestämistä läänin alueella. Aluehallinnon uudistuksen johdosta lääninhallitukset muutettiin aluehallintovirastoiksi v. 2010. Sovittelupalvelua tuottavat kuntien tai järjestöjen ylläpitämät sovittelutoimistot ja niiden vapaaehtoiset sovittelijat toimivat sovittelijoina.

Eläkkeelle Kalevi Juntunen pääsi toukokuussa vuonna 2015 Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston ylitarkastajan tehtävästä. Vuoden 2016 alusta sovittelutoiminnan järjestämisvastuu siirtyi lakimuutoksen perusteella THL:n alaisuuteen.

”Tästä eteenpäinkin mennään nimenomaan hyvällä viranomaisyhteistyöllä. Vaikka sovittelutoiminnan alussa esimerkiksi poliisin taholla saattoi olla kyynistäkin asennetta ja sovittamista pidettiin ”rikoksentehtävien pään silittelynä”, on suhtautuminen sovitteluun myöhemmin lähes kokonaan muuttunut. Erityisesti sovittelulain voimaantulo 2006 muutti asenneilmapiiriä suurin harppauksin. Siitä huolimatta asennekysymysten huomioiminen on edelleen tarpeellista.”

Sovittelutoiminnan tuntemus suuren yleisön piirissä perustuu Juntusen kokemuksen mukaan ensisijaisesti eri viranomaisten sekä muiden sidosryhmien toimintaan.

”Avainasemassa sovittelumenettelyn tunnetuksi tekemisessä ja hyödyntämisessä on eri viranomaisten sovittelun merkityksen ymmärtäminen ja siihen liittyvän tiedon jakaminen asiakkaille. Kysymys on virkamiehen oman substanssitehtävänsä lisäksi laaja-alaisesta ammattitaidosta ja osaamisesta.”

Helsingin sovittelutoimiston toimialue

Helsingin sovittelutoimiston toimialueena on alueen väestömäärästä johtuen ainoastaan Helsingin kaupunki.

Sovittelu alkoi Helsingissä 1987 Sovinto ry:n käynnistämänä. Tarkkaa päivää ei ole tiedossa. Toiminta-alueena oli jo tuolloin vain Helsingin kaupungin alue.

Helsingin kaupunki on vastannut sovittelutoiminnasta vuodesta 1990 lukien, ensin tuolloisen koillisen sosiaalikeskuksen alaisuudessa ja vuodesta 1993 lukien osana sosiaalipäivystystä (nykyinen sosiaali- ja kriisipäivystys).

Sovittelun haasteita ja vaiheita

”Helsingissä sovittelu käynnistyi vuoden 1987 keväällä sosiaalilautakunnan neuvoteltua oikeusviranomaisten ja Suomen Setlementtiliiton edustajien kanssa kokeilun käynnistämisestä. Kaupunginhallitus myösi toukokuussa 90.000 markan määrärahan vuodelle 1987 Sovinto ry:n suunnitelman toimeenpanoon. Sosiaalilautakunta päätti tehdä vuoden 1987 marraskuun lopussa kahden vuoden ostopalvelusopimuksen Sovinto ry:n kanssa sovittelutoiminnasta Itä-Helsingissä. Syksyllä 1989 sosiaalilautakunta sanoi irti ostopalvelusopimuksen ja päätti, että sovittelutoiminta käynnistetään 1990 kaupungin omana toimintana Koillisen sosiaalikeskuksen alaisuudessa, keväällä 1990.

Ylipormestari Raimo Ilaskiven johtajistotoimikunta asetti 1. elokuuta 1990 virkamiestyöryhmän tekemään esityksen sovittelutoiminnan järjestämiseksi Helsingissä, määräaika oli 30.11.1990.

Sosiaalilautakunta päätti 2. maaliskuuta 1993 siirtää sovittelutoiminnan 1. toukokuuta 1993 Koillisesta sosiaalikeskuksesta sosiaalipäivystykseen; tuolloin ilman resurssisiirtoja tai vakansseja. Vastuuhenkilöksi määrättiin nuorisoryhmän Carl-Olof Stenberg ja toimistosihteerinä Ulla Laamanen.

Vuonna 1997 sovittelu siirrettiin nuorisoryhmän toisen jaoston, Sari Johanssonin vastuulle, lisäksi oppisopimuksella Petteri Kylä-Liuhala ja määräaikaisina Yrjö Reenilä 1998 sekä Jaana Koivukangas 1999. Neljässä vuodessa sovittelutapausten määrä kasvoi 540/v1996 – 1090/v1999.

Vapaaehtoissovittelijoille painettiin sovittelusanomat. Samoihin aikoihin alkoi HKR:n Töhry-projekti ja koulusovittelu Malmin peruskoululla.

Lopulta vuonna 2000 sosiaalilautakunta perusti uudet sovittelunohjaajan vakanssin ja sosiaalipäivystyksen nuorisoyksikköön saatu erityissosiaalityöntekijän virka siirrettiin vastaamaan pelkästään sovittelun kehittamisestä ja koordinaatiosta.

Kovin ponnistus on varmaan ollut hyvin nopeassa tahdissa lain valmisteluun osallistuminen ja toimeenpanon käynnistäminen keväällä 2006, jolloin lääninhallitus kilpailutti toimialueet. Tarjous laadittiin sosiaalivirastossa hyvin nopealla aikataululla, ja Etelä-Suomen lääninhallitus hyväksyi tarjouksen ja teki Helsingin kaupunginhallituksen kanssa sopimuksen 30. toukokuuta 2006.

Tuolloin lakisääteisen toiminnan alkaessa perustettiin johtavan sovittelunohjaajan virka, kolme uutta sovittelunohjaajan, toimistonhoitajan ja myöhemmin vahtimestarin toimi.

Erityisinä haasteina on kolme painopisteryhmää: nuoret ja heidän perheensä - uusi lastensuojelulaki vuoden 2008 alusta ja sen velvoite ohjata sovitteluun, maahanmuuttajien kotoutuminen - sovittelu myös sosiaalisen verkostoitumiseen ja asuinympäristöön vaikuttavana mahdollisuutena ja Helsingin syrjäytymisen ehkäisyn ja kansainvälistymisen strategiat ja lähisuhdeväkivallan sovittelu, jonka aloitteen voi tehdä vain poliisi tai syyttäjä - Helsingin turvallisuusstrategia.”

Projektista pysyväksi palveluksi

Ulla Laamanen oli suorittanut Helsingin Sihteeriopiston ja tuli töihin Helsingin kaupungille 1991 kolmen kuukauden määräaikaiprojektiin. Projekti koski sovittelutoimintaa, eikä sen jatkumisesta ollut tuossa vaiheessa vielä tietoa.

”Lamavuosina oli vain tärkeää saada työpaikka. Itse tulin kanslistin toimeen. Meitä oli siinä vaiheessa kaksi henkilöä, minä ja projektin johtaja, oikeustieteiden kandidaatti Tero Leponiemi. Toimisto sijaitsi Ala- Malmilla virastotalossa.”

Varsinaista sovittelutyötä tekivät vapaaehtoiset sovittelijat. Vapaaehtoisille sovittelijoille järjestettiin aluksi kurseja Helsingin työväenopistolla. Opetuksen sisällöstä vastasi sovittelutoimi. Työväenopiston kursseille saivat osallistua kaikki halukkaat. Kurseille otettiin alussa väkeä ilman sen kummempaa karsintaa. Koulutetuista sitten valikoituivat tehtävään sopivat vapaaehtoiset.

”Nykyään varmistetaan sovittelijoiden soveltuvuus ja samalla tehtävässä pysyminen etukäteen tehtävällä haastattelulla. Näin koulutettavat vapaaehtoissovittelijat pysyvät tehtävässään.”

Alkuajan sovittelut tapahtuivat Ala-Malmin virastotalon tiloissa, mutta aina paikkakaan ei asettanut nykyisen kaltaisia vaatimuksia. Varsinaiset sopimuksetkin saatettiin kirjoittaa kokonaan käsin.

”Tietokoneet ja tietotekniikka oli tuossa vaiheessa vielä sen verran uutta, että kaikki eivät niitä käyttäneet. Joku ei ehkä osannut, ja toinen ei halunnut. Siksi osa sopimuksista kirjoitettiin todellakin käsin. Sellaistakin sattui, että koneet eivät yksinkertaisesti aina toimineet.”

Ulla Laamanen kertoo edelleen sovittelujärjestelmän alkuvaiheiden aikoihin sovittelualoitteiden tulleen lähinnä syyttäjiltä. Poliisi seurasi kehityksessä myöhemmin mukana. Tässäkin suhteessa vaihtelua oli paikkakuntakohtaisesti. Perusasetelma oli toki sama kuin nytkin: syyttäjä tekee sovittelussa olleen tapauksen kohdalla aina lopullisen päätöksen syytteen nostamisesta tai syyttämättä jättämisestä.

Sovitteluun ohjattujen asioiden määrä on tasaiseen tahtiin kasvanut. 1990-luvun alussa oli Helsingissä sovitteltavia asioita noin 100–200 vuodessa, siis vain kymmenkunta prosenttia nykyisestä määrästä.

Sovittelutoiminta siirtyi aikanaan Ala-Malmilta Kallion virastotaloon ja vuonna 2006 Kaisaniemeen, Vuorikatu 6:een. Sieltä Helsingin sovittelutoiminta siirtyi marraskuun 25. päivä 2015 Malminkatu 3:een.

”Sovittelujen määrä ei juuri muuttunut sovittelulain voimaantultua vuonna 2006. Myöskään sovittelun peruseräaatteet eivät ole muuttuneet. Merkittävin ja tärkein muutos, jonka laki sai aikaan, oli se, että kaikkien Suomen kuntien piti järjestää mahdollisuus sovitteluun. Lisäksi lain mukana sovittelutoimeen saatiin määrärahat valtion budjetista. Projektiperusteisuudesta siirryttiin jatkuvaan ja kaikkia kansalaisia tasapuolisesti kohtelevaan käytäntöön, joka perustui Suomen lakiin.”

Ulla Laamasesta tuli tässä vaiheessa sovittelunohjaaja. Nimikkeidenkin suhteen oli eri kunnissa ollut erilaisia käytäntöjä. Vapaaehtoissovittelijat toimivat edelleen alkuperäisellä vapaaehtoisuus pohjalla saaden verottoman kulukorvauksen sovitteluyöstään.

Sovittelutyön päähenkilöiden eli sovitteluun tulevien asiakkaiden suhtautumisessa sovitteluun ei Laamasen mielestä ole tapahtunut mitään erityistä murrosta.

”Oma mielipiteeni on, että sovittelulailta sinällään ei ole ollut juuri merkitystä asiakkaidemme suhtautumiseen sovittelua kohtaan. Ihmisille on ollut pääasiana se, että he ovat päässeet asiansa kanssa sovittelumenettelyyn. Ihmisille on pääasia se, että he voivat itse sopia omissa asioissaan ja että heillä on sellainen mahdollisuus olemassa. Määrät tietenkin ovat ajan oloon lisääntyneet.”

Kuluneena aikana suuri muutos on kuitenkin ollut lähisuhdeväkivallan sovitteluissa. Alun perin kotona tapahtunut lievä pahoinpitely ja pahoinpitely olivat asianomistaja-asioita, joita ei edes voitu ilman asianomaisten suostumusta ottaa viralliseen käsittelyyn. Nyt näiden rikosten ollessa virallisen syytteen alaisia asioita, joutuvat asianosaiset käsittelemään asian jollakin tavalla, joko oikeudessa tai sovittelumenettelyllä. Vaikka asia loppujenlopuksi oikeuteen päätyisikin, on sovittelulla aina arvonsa asianosaisten kohtaamisessa.

”Alkuun erillistä koulutusta ei lähisuhdeväkivallan sovitteluun ollut tarjolla. Ensimmäinen kurssi lähisuhdeväkivaltaa sovittelleille järjestettiin vuonna 2001–2003 Ensi- ja turvakotien liiton toimesta. Sovittelulain voimaan tulon jälkeen Helsingin sovittelijoille on järjestetty kolme erityiskurssia lähisuhdeväkivaltaa sovittelleille tai sellaisiksi aikoville, kolmas kurssi päättyi huhtikuussa 2016. Nyt erillisen koulutuksen antaminen lähisuhdeväkivaltaa sovittellemaan aikoville sovittelijoille sekä itse sovitteluprosessissa asianosaisten erillistapaamiset ovat ehdoton eettinen edellytys lähisuhdeväkivallan sovittelussa.”

Koulutusta ja osaamista kehitettiin

Pertti Andersson koki elämänsä varrella sotalapsena olon Ruotsissa ja vietti työelämänsä aikana pitkät rupeamat Saksassa ja Sveitsissä kirjapainoalalla. Tästä muotoutui pohjaa kielitaidolle ja kyvyille katsoa maailmaa hiukan avarammin.

”1990-luvulla jäin - kuten niin moni muukin - työttömäksi. Alkoi siis uusi vaihe elämässä ja, kun palkkatyötä ei enää löytynyt minulle, ryhdyin tekemään vapaaehtoistyötä. Olin perustamassa Helsingin työttömien yhdistystä ja sitten ylivelkaantuneille suunnattua Kaski-ryhmää, joka auttaa miehiä, jotka joutuivat 90-luvulla konkurssiin tai velkasaneeraukseen. Samoihin aikoihin lähdin mukaan perustamaan Miessakit - yhdistystä, jonka tarkoituksena on edistää henkistä kasvua ja kokonaisvaltaista hyvinvointia miehille.”

Pertti Andersson toimi myös Rikosuhripäivystyksessä, jonka toiminnassa mukana ollut psykologi kannusti häntä ryhtymään sovittelutoimeen. Syksyllä 1997 Pertti osallistui Työväenopiston järjestämälle sovittelukurssille. Tuolloin kurseille vain yksinkertaisesti ilmoitettiin.

”Kurseillehan pääsi tuolloin jokainen joka suinkin halusi, eikä karsintaa tai etukäteishaastatteluja ollut. Siitä johtuen osa kurssilaisista oli vain kartuttamassa yleissivistystään, mutta ei sen koommin ryhtynyt sovitteluun. Itse kuitenkin ryhdyin sovitteluun heti kurssin käytyäni keväällä 1998. Helsingin sovittelutoimisto oli tuolloin Kallion virastotalossa.”

Pertti otti sovitteltavia tapauksia vastaan empimättä, jolloin sovittelutaidot kehittyivät kokemuksen myötä.

”Sovittelusopimuksia tehtiin tuolloin vielä ihan käsin kirjoittamalla. Pohjat tietysti suunniteltiin ja niitä kehitettiin, mutta eri puolilla Suomea saattoi olla käytössä erilaisia sopimus pohjia. Yhtenäisyyteen tietenkin koetettiin panostaa. Työ oli kuitenkin aikaa vievää puuhaa, kun joskus piti kirjoittaa sopimukset moneen kertaan. Helsingissä meillä tosin oli hyvät tilat toimia, mutta minähän tein muuallakin sovittelua, koska sovitteilin myös ruotsinkielisiä juttuja. Havaitsin, että joissakin paikoissa oltiin vain jonkinlaisissa lainatiloissa; mitä nyt sattui olemaan vapaana. Kerran muistan erityisesti sen, että jouduimme eräällä paikkakunnalla sovitteluun tilassa, jonka vieressä olevassa huoneessa oli bändiharjoitukset.”

Lähisuhdeväkivallan sovitteluun ei vielä tuossa vaiheessa ollut erillistä koulutusta, vaan sovittelijan peruskoulutuksen saaneet sovittelivat niitäkin. Poikkeuksen näissä tapauksissa kuitenkin teki se, että alusta alkaen molempien osapuolten kanssa tavattiin erikseen ja vasta sen jälkeen oli yhteistapaaminen. Lähisuhdetapausten sovitteluun kuitenkin valikoiduttiin, eikä kukaan joutunut täysin valmistautumatta tilanteen eteen.

”Minä esimerkiksi sain niitä tapauksia sovitteltavakseni, koska minulla oli koulutusta ja kokemusta esimerkiksi Miessakeista ja vastaavasta työstä. Kokemusta ja koulutusta oli tullut myös Rikosuhripäivystyksen kautta. Aikanaan tuli kuitenkin erillinen parivuotinen projekti, jossa lähisuhdeväkivallan sovitteluun panostettiin. Siinä oli mukana neljä kaupunkia: Helsinki, Vantaa, Tampere ja Kokkola. Kokkola ilmeisesti siksi, että saatiin katettua sitä kautta pohjoisempi osa maata.”

Projektissa oli mukana koulutusta suunnittelemassa ja valmistelemassa erilaisia viranomaisten sidosryhmiä ja tukijärjestelmiä tarjoavia tahoja. Kaiken kaikkiaan sovittelujärjestelmästä saadut kokemukset olivat olleet rohkaisevia ja kannustivat kokoamaan saatua tietoa ja osaamista yhteen. Siitä oli hyötyä paitsi uusille, myös kokeneemmille sovittelijoille. Sosiaali- ja terveyshallitus, myöhemmin Stakes, oli vuonna 1991 laatinut ”Sovittelijan käsikirjan”, jota Suomen Sovittelun tuki ry oli jakanut eteenpäin. Vuonna 1999 sen pohjalta laadittiin ”Sovittelijan opas”.

”Tavoite oli varmasti jo siinä vaiheessa yhdenmukaistaa sovittelumenetelmiä ja tasoa valtakunnallisesti. Käytäntöjähän oli alkuvaiheessa kovin erilaisia. Suomen Sovittelun tuki ry, jonka toiminnassa olin myös mukana, laati erillisen sovittelijan oppaan. Näin hyviä käytäntöjä koetettiin levittää. Joka tapauksessa voitiin myös kokemuksellakin osoittaa, että lähisuhdeväkivaltatapauksiakin voitiin menestyksellisesti sovittaa. Näin siitä huolimatta, että jotkut ankarat naisasialiikkeet olivat kovasti, suorastaan aggressiivisesti, lähisuhdeväkivallan sovittelemista, vastustaneet. Esimerkiksi naisasialiike Unioni ei halunnut olla missään tekemisissä tällaisen sovittelun kanssa.”

Pitkään valmisteltu sovittelulaki vuonna 2006 kuitenkin selkeytti tilannetta ja takasi sovittelumenettelyn pysyvyyden ja yhdenmukaisuuden kautta valtakunnan. Saattoi olla niinkin, että samalla aggressiivisimmat äänenpainot ja kannanotot laantuivat, kun tilanne vakiintui.

”Ehkäpä juuri lainsäädäntö ja sovittelulaki hälvensivät kaikenlaista epäselvyyttä. En omasta puolestani osaa sanoa muuta kuin sen, että pidin erinomaisen hyvänä asiana lain tuloa. Se tuki sovittelutoimintaa. Itse sovittelussa en sitä huomannut, mutta saatoin aina kertoa sovitteluun tulleille, että tämä on lakiin perustuvaa toimintaa. Se vakuutti ehkä asiakkaammekin siitä, että tässä ollaan nyt vakaalla pohjalla tekemässä lainmukaista sovittelusopimusta. Tietenkin lain tultua myös kaikinainen koulutus täsmentyi. Toiminnan suunta ja uoma vakiintui. Puitteillekin tuli yhdenmukaisuutta valtakunnallisesti.”

Perti Andersson katsoo saaneensa sovittelutoiminnasta itselleenkin hyvin paljon. Saatuun tukeen ja Helsingin kaupungin panostukseen hän on ollut tyytyväinen. Ennen lain voimaantuloa koulutusta annettiin sen aikaisen tietämyksen mukaan, lain voimaan tultua järjestelmää kehitettiin aktiivisesti.

”Erityisen hyvänä muistona sovittelutoimintani alkuajoilta saakka on jäänyt nimenomaan se, että yksin ei koskaan jätetty, vaan toimintaan ja vapaaehtoiisiin sovittelijoihin panostettiin. Jaksamisen resursseina olivat koulutus, joka antoi kehittävän palautteen ja Helsingin Sovittelijoiden yhdistys, joka takasi vertaistuen. Kaupunki auttoi pitämään yllä osaamista, ja yhdistys huolehti sosiaalisista suhteista ja sovittelijoiden verkoston voimistamisesta. Niillä toiminta kehittyi, ja sovittelijat jaksoivat.”

Varsinais-Suomen sovittelutoimiston toimialue

Varsinais-Suomen sovittelutoimisto aloitti toimintansa 1.6.2006. Tarkkaa ensimmäisen sovittelun päivämäärää ei ole muistissa. Tätä ennen sovittelua oli ollut Turussa pitkään, vuodesta 1987 alkaen, ja Salossa on sovitteltu vuodesta 2000. Muissa kunnissa sovittelua on ollut satunnaisesti.

Vapaaehtoisuus sovittelun perustana

Turku oli kolmas paikkakunta Suomessa, jossa ryhdyttiin toteuttamaan rikosten ja riitojen sovittelua. Turussa asiaa valmistelleen työryhmän muistosta, 29. lokakuuta 1985, ilmenee, että aloitteellinen taho oli Kriminaalihuoltoyhdistyksen Turun aluetoimisto. Hankkeessa korostettiin erityisesti vapaaehtoissovittelijoiden roolia. Samalla vedettiin suuntaviivoja tulevalle toiminnalle

Eero Pulli toimi Turun sovittelutoimiston vastuuhenkilönä lähes alusta alkaen.

Pulli on opiskellut Turun yliopistolla valtio-oppia, sosiologiaa, sosiaalipolitiikkaa, kasvatustiedettä sekä myöhemmin tiedotusoppia ja viestintää.

”Aloitin sosiaalityön urani keväällä 1975 Ensisuojan valvojana, josta siirryin alkukesästä asunnottomien piirin sosiaalitarkkailijan viransijaiseksi. Kesäkuun alussa Kriminaalihuoltoyhdistys haki oikeusedustajaa silloisen lastensuojeluasetuksen 7§ mukaisesti tehtäviin. Sitä hommaa tein vuoden 1989 loppuun, loppuvaiheessa sosiaalityöntekijän nimikkeellä.

Silloinen esimieheni, KHYn Turun aluetoimiston johtaja, kehotti minua tammikuussa 1990 hakemaan sovittelun vetäjän paikkaa, koska alun jälkeen homma oli jumittunut paikalleen. Minullahan oli kokemusta yhteistyöstä poliisin, syyttäjän ja alioikeuden kanssa, ja jonkinlainen ymmärrys rikosoikeussysteemistä. Niinpä minut valittiin sovittelun vastuuhenkilöksi. Vakanssinimike taisi olla suunnittelija. En ollut hakenut tätä työpaikkaa aikaisemmin, koska palkkaus oli huonompi kuin omassa KHY:n työssäni.”

Sovittelutoiminnan täytettyä Turussa 20 vuotta ja sovittelulainkin oltua jo reilun vuoden voimassa, juhlittiin kuljettua sovinnon taivalta. Tilaisuudessa Pulli kokosi yhteen karttuneita kokemuksia:

”Sovittelun ydinasioinahan ovat vapaaehtoisuus, vapaaehtoisuus ja vapaaehtoisuus: rikoksesta epäillyn osallistuminen on ollut ja on vapaaehtoista, ja myös asianomistajan, uhrin, osallistuminen on ollut ja on vapaaehtoista. Ja edelleen: sovittelu on perustunut ja perustuu suurelta osin vapaaehtoisten sovittelijoiden työhön.”

Työryhmä oli alun perin rajannut sovittelutoiminnan kokeilualueeksi Runosmäen ja Ilpoisten lähiöt. Kokeilun käynnistyessä vuonna 1987 tapahtui Turun viranomaistoimessa organisaatiomuutoksia. Turun lastensuojeluvirasto ja sosiaalivirasto yhdistyivät yhdeksi hallintokunnaksi 1989. Samalla havaittiin, että kokeilualan rajaus ei ollut toimiva.

Merkittävä virstanpylväs turkulaisessa sovittelutoimessa oli vuosi 1991. Tuolloin yhdyskuntasovittelu-kokeilu päättyi, mutta saatujen kokemusten perusteella käytäntö haluttiin vakinaistaa. Turun sosiaalikeskuksen rikosten sovittelutoimen nimellä sovittelu jatkui osoitteessa Puistokatu 2.

”Puistokatu 2:ssa sijaitsi vajaan kymmenen vuoden ajan 1990-luvun alkupuolelta sosiaalikeskuksen perheasiainosaston tukipalveluyksikkö, jossa toimi rikosten sovittelutoiminta, nuorten esitutkinta- ja oikeusedustustoiminta sekä Lokki-toiminta, autoprojekti ja nuorten asumisen yksikkö. Yksikön toiminta hajautettiin vuoden 2002 alussa ja sovittelutoiminta jatkui yhden vakanssin voimin 31. toukokuuta 2006 saakka. Sovittelutoimiston kanslisti oli osa-aikaeläkkeellä, ja lopun kanslistin työstä hoiti viransijainen. Toki vapaaehtoisia sovittelijoita oli edelleen hoitamassa sovitteluja ja heitä koulutettiin lisääkin.”

Sovittelun vastaanotto oli Eero Pullin mukaan toiminnan alkutaipaleella hieman ristiriitainen. Vaikutti siltä, että juristeista ainakin osa paheksui sitä, että maallikot astuivat ”pyhälle maalle”. Myönteistekin suhtautumista esiintyi.

”Meidän syyttäjistämme, esimerkiksi ”ykkössyyttäjä” Jorma Kalske, suhtautui erittäin positiivisesti ja innokkaasti asiaan. Olihan tuleva ”ykkössyyttäjä” Antti Pihlajamäki sovittelun seurantaryhmän jäsen. Poliiseillakin oli erilaisia näkemyksiä, mutta yleensä sovittelutyötä helpotti se, että tunsin poliisit, syyttäjät sekä suurimman osan alioikeustuomareista ja asianajajista. Sen sijaan sosiaalikeskus oli ihan alkumetriä jälkeen varsin nuivan oloinen. Ja nuivana pysyi. Koko ajan. Lakisääteistäminen ja valtion rahoitukseen ei tuntunut muuttavan suhtautumista”.

Viime vuosikymmenen lopussa Turun rikosten sovittelutoiminnalla oli eripituisia ostopalvelusopimuksia naapurikuntien kanssa. Näitä olivat mm. Kaarina, Lieto, Naantali, Paimio ja Raisio. Sitten tuli lama-aika, ja pienet kunnat alkoivat säästää. Sovittelutoiminnan ollessa tuolloin kuntien oman päätöksen varassa, oli sovittelu leikkurille helppo kohde. Turussa sovittelutoiminta kuitenkin säilyi ja sovittelua jatkettiin kaupungin oman asujaimiston piirissä.

Kun sovittelulaki sitten astui voimaan 1. päivä tammikuuta, oli palvelut tuotettava uuden lain mukaisesti jo saman vuoden kesäkuusta alkaen. Alkoi kiivastahtinen työ saattaa sinänsä toimiva ja hyväksi havaittu toiminta samalle, yhdenmukaiselle tasolle lain edellyttämällä tavalla kautta valtakunnan.

”Länsi-Suomen lääninhallitus järjesti maaliskuussa 2006 koko Varsinais-Suomen maakuntaa koskevan neuvottelutilaisuuden, jota seurasi seuraavassa kuussa suppeamman työryhmän kokous. Vaiherikkaiden keskustelujen ja neuvottelujen jälkeen Turun kaupunki teki sopimuksen Länsi-Suomen lääninhallituksen kanssa lakisääteisten sovittelupalveluiden tuottamisesta koko maakunnan alueella 1. kesäkuuta 2006 alkaen, ja kaupunginhallitus teki ensimmäisen asiaa koskevan päätöksen 19. kesäkuuta 2006.”

Kaupunginhallitus täydensi päätöstään vielä 7. elokuuta sijoittamalla sovittelutoiminnan kaupungin organisaatioon.

”Varsinais-Suomen sovittelutoimisto sijaitsi hallinnollisesti 1. kesäkuuta 2006 – 31. heinäkuuta 2007 kaupunginkanslian alaisuudessa siirtyen 1. elokuuta 2007 sosiaalikeskuksen alaisuuteen.”

Lakiin kirjattu sovittelujärjestelmä toi jatkuvuutta ja turvallisuutta tältä osin. Myös sovittelupalveluiden saatavuus kautta koko Suomen oli varmistettu.

”Byrokraattisuutta tuli lisää, mutta se koetettiin jättää ammatillisen henkilöstön huoleksi, jotta vapaaehtoissovittelijat saivat tehdä sen varsinaisen sovittelutyön rauhassa. Toki nyt on silloin tällöin kuulunut huhuja siitä, että sovittelusta yritetään tehdä liian hienoa ja akateemista. Että tavalliset ihmiset joutuisivat suorittamaan alemman korkeakoulututkinnon, jotta voisivat päästä sovittelijoiksi. Ymmärtääkseni sovittelijoita täytyy kyllä kouluttaa, mutta eri koulutusyhteisöillä. Muuten alkuperäinen sovitteluajatus kansalaisyhteiskunnan toimintana romuttuu. Ja kohta oltaisiin varmaan tilanteessa, että sovittelu otettaisiin osaksi rikosoikeusjärjestelmää ja sovittelun hoitaisivat ammattilaiset. Hieman hirvittää, jos THL ja STM eivät ymmärtäisi sitä, mikä ero on palkatun henkilöstön ja vapaaehtoistyöntekijän motivoinnilla!”

Sovittelujen määrä on Turun seudullakin tasaisesti noussut, sovittelijoita koulutetaan edelleen lisää. Moni alkutaipaleellakin mukana ollut vapaaehtoissovittelija jatkaa mielekkääksi kokemaansa työtään edelleen.

”Nyt näyttäisi siltä, että sovittelu on vakiinnuttanut asemansa. Ehkä kuitenkin siten, että se innostuneisuus, jota oli vielä runsaasti 1990-luvulla ja vuosituhannen alussa, on tällä hetkellä uinumassa odotellen jotain uutta potkua sovitteluun. Julkisuudessaan sovittelu ei ole paljonkaan ollut, eikä sinänsä pidä sitä välttämättömänäkään. Tärkeintä on, että kerrotaan kansalaisille ja kansalaisten palvelijoille eli julkissektorin palkollisille, että tällainenkin vaihtoehto on olemassa.”

Sovittelun olemassaolo on siis tehtävä tunnetuksi nimenomaan niille, jotka sitä kulloinkin tarvitsevat ja niille viranomaisille, joiden työsarkaan ko. asiakokonaisuudet kuuluvat.

”Tietysti olen itse jo jossain määrin ulkopuolinen, mutta edelleen paikallisen sovittelijayhdistyksen hallituksen jäsen. Käyn myös sovittelutoimistossa muutaman kerran vuodessa. Aivan sovittelutyöurani alkupuolella tein jonkin verran sovittelua, loppuaikoina aivan muutaman. Eläkkeelle siirryttyäni en halunnut vapaaehtoissovittelijaksi, koska siinä oli sellainen – ehkä kuviteltu - vaara, että olisi tuntenut itseni jollakin tapaa kiusaantuneeksi. Ehkä ammattihenkilöstökin tuntisi samoin. Sovittelijat eivät varmaankaan.”

Koko sovittelutoiminnan ydin ja perusta on aina vapaaehtoisilla sovittelijoilla, joilla on elämäkokemusta ja kyky sovitteluun. Heihin Pulli toivoo jatkuvasti panostusta.

”Maakunta tarvitsee jatkuvasti vapaaehtoisia sovittelijoita. Näistä sovittelijoista on pidettävä hyvää huolta.”

Sovittelu innostaa edelleen

Aulikki Nilsson Turusta kertoo kiinnostuksensa heräämisestä sovittelutoimintaan:

”Olin kuullut Vantaalla alkaneesta sovittelukokeilusta. Juhani Iivarin kirja ja tieto sovittelutoiminnan alkamisesta herätti vahvan tunteen, että kun sovittelutoiminta tulee Turkuun, haluan olla siinä mukana. Vuonna 1987 järjesti Turun suomenkielinen työväenopisto ensimmäisen kurssin, ja osallistuin sille. Mukana oli noin 15 osallistujaa, joista sitten lopulta noin kuusi jäi sovittelemaan.

Olin töissä Turun sosiaalikeskuksessa kanslistina ja hoidin sovittelujuttuja vapaaehtoisena sovittelijana. Totesin, että sovittelu on aivan minun juttuni. Kun sovittelu Turussa vakinaistettiin, siirryin siihen toimistotyöntekijäksi. Meitä oli siihen aikaan kaksi henkilöä, jotka hoidimme sovitteluun liittyviä asioita. Vaikka alkuun oli vaikea saada sovitteltavia juttuja, mikä oli selvääkin, niin se oli mielenkiintoista pioneeriaikaa.

Lopulta muutama poliisi kai huomasi, että tämä sovittelu on aika hyvä asia, varsinkin nuorten kohdalla, ja niin juttuja alkoi tippua toimistoon, parhaimmillaan yli 300 juttua vuodessa. Siihen oli liittynyt myös Kaarinan ja Naantalinnat.

Konsultoin ahkerasti Vantaan toimistoa kehittääksemme toimintaamme ja työtämme. Oikeastaan toimimme pitkälti samalla lailla kuin Vantaallakin. Turkuun perustettiin myös sovittelijoiden oma yhdistys sovittelijoiden tueksi.”

Sovittelutoimeen koottu seurantaryhmä osoittautui kuitenkin hyväksi vauhdinantajaksi. Mukana olleet syyttäjä- ja poliisiviranomaisten edustajat saivat välitöntä tietoa hankkeen toimintaperiaatteista, ja verkosto levitti tietoaan eteenpäin.

Vapaaehtoisten sovittelijoiden ryhmään puolestaan kuului hyvinkin laaja-alainen joukko yhteiskunnan eri aloilta. Laaja ammattiedustus ja suuri elämäkokemus lujittivat vapaaehtoisen sovittelutoiminnan pohjaa. Sovittelutyöhön oli myös tavallista helpompaa saada miehiä mukaan.

”Oli erityisen hienoa saada nuorten juttuja sovitteltavaksi. Joskus ajattelin, että voi että, jos vain sosiaaliviranomaisetkin saisivat tietää, miten hienoa työtä nämä vapaaehtoiset sovittelijat tekevät.”

Sovittelutoiminnan tuloksellisuus tuli myös sosiaalitoimen tietoisuuteen. Nilsson muistaa edelleen myös Juhani Iivarin innostavan toiminnan asian edistäjänä.

”Ainakin tuohon aikaan hän oli suorastaan palopuhuja. Itse koin päässeeni sovittelutoimistossa suorastaan lempiammattiin – sovittelu tein myös toimistotyöni ohella. Oli hienoa saada tehdä töitä erilaisten ihmisten kanssa, ja monesta sovittelijasta tuli hyviä ystäviäni. Siihen aikaan Turussa sovittelija halusi hoitaa juttuja yksin. Vain isoimmissa, lähinnä nuorten jutuissa, oli kaksi sovittelijaa. Kun jäin eläkkeelle, en malttanut vieläkään jättää sovitteluun, joten toimin nyt vapaaehtoisena sovittelijana. Enkä tiedä, koskahan tulee yläikärajaa vastaan”

Turkulaisten itsenäiseen toimintatapaan saattoi olla kaksi selitystä: toiminta oli vapaaehtoisten piirissä otettu vastaan innostuksella ja siihen sitouduttiin vahvasti. Toisaalta alussa sovittelijoita ei ollut monen montaa, joten syynä saattoivat olla suorastaan käytännön seikat.

”Kun sovittelulaki vuonna 2006 tuli voimaan, niin se osaltaan selkeytti asiaa. Sovittelun asema vakiintui, kun tuli valtion määräraha. Itse olen tässä työssä viihtynyt ja teen sitä vapaaehtoisena edelleen mielelläni. Tämä on rohkeaa ja avointa toisen ihmisen kohtaamista. Tästä minä olen siinä aina pitänyt”

Autossakin voitiin sovittaa

Jaakko Ruohonen oli opetustoimessa työskennellessään otollisessa asemassa, kun Turun seudulla aloitettiin rikosasioiden sovittelutoiminta, jonka kohderyhmänä olivat erityisesti nuoret henkilöt.

”Olin tietoinen Vantaalla alkaneesta projektista. Kun määräaikainen kokeilu alkoi Turussa, ja luin Turun Sanomista ilmoituksen aiheesta, niin se vain jotenkin kolahti. Nuorten projekti tuntui läheiseltä, kun olen koko ikäni ollut opetuspuolella. Sikäläkin se siis kiinnosti.”

Suurelle yleisölle ja kaikille tuon ajan virkamiehille asia ei kuitenkaan ollut niinkään tuttu. Pikemminkin se saattoi vaikuttaa oudolta.

”Ihan alkuun täytyi kovastikin esitellä asiaa, mistä tässä on oikein kysymys. Myös uuden asian outous saattoi nostaa kynnystä saada juttuja sovitteluun. Yleinen asenne taisi olla enemmän sellainen, että rikolliset vaan kiinni. Parissa, kolmessa vuodessa asenneilmasto kuitenkin alkoi muuttua ymmärtävämpään suuntaan ja juttujakin tuli lisää.”

Koulutus, verkostoituminen ja valtakunnallinen kanssakäyminen vaikuttivat, samoin poliisin sitoutuminen projektiin. Myös Eero Pullin tulo Turun alueen toiminnan vetovastuuseen vaikutti käytännöllisellä otteellaan.

”Minun ensimmäinen juttuni oli varsin helppo. Se oli kahden nuoren riitajuttu, mutta toisessa oli jo kysymyksessä isompi vahingontekoasia, joka oli huomattavan paljon vaativampi sovitteltava. Jokainen ihmisten kohtaaminen oli sinänsä aina suuri asia, vaikka sopimusta ei olisi syntynytkään. Ne saattoivat jo kohtaamisen vuoksi olla onnistuneita. Se on aina ollut vapaaehtoista sovittelutyötä tekeväillekin palkitsevaa.”

Ruohosen mukaan yksin sovittelemista tehtiin paljolti jo senkin vuoksi, että sovittelijoiden määrä oli alussa rajallinen.

”Alkuun ei edes puhuttu parisovittelusta mitään. Varsinaiset sovittelusopimukset tehtiin käsin ja siinä tilanteessa ja sillä hetkellä. Sovittelupaikatkin saattoivat vaihdella. Itse toimistohan oli hyvin vaatimaton. Paikkoina käytettiin joskus kirjastoa tai jopa autoa, missä sitten istuttiin ja puhuttiin. Kun itse olin kaupungin töissä opetustoimessa, niin saatoimme usein käyttää koulutiloja. Se oli kerta kaikkiaan pioneerityötä siinä vaiheessa.”

Jaakko Ruohonen on ollut vapaaehtoisena sovittelijana pian 30 vuotta ja pitää toimintaa edelleen sekä tärkeänä että mielekkäänä.

”Eihän tässä muuten olisi näin pitkää aikaa roikkunut mukana.”

Sovittelulain voimaantulo vaikutti suotuisasti myös Turussa sovittelutoimintaan, vaikka kaupungin päätöksillä vakiintuneisuutta olikin jo aikaisemmin lujitettu.

”Lain tulo vaikutti ulkoisesti aika suurella tavalla. Jatkuvuus ensinnäkin taattiin. Myös sovittelussa käytettävät tilat kohenivat ja asioiden valmisteluun saatettiin panostaa enemmän. Sovittelunohjaajien lukumäärä kasvoi. Nyt sovittelunohjaajat valmistelevat jutut valmiimmaksi vapaaehtoisille sovittelijoille. Lisäksi vapaaehtoissovittelijatkin

saivat tietyn lisäpohjan toiminnassaan, kun voidaan asiakkaille todeta toiminnan perustuvan lakiin.”

Sovittelutoiminnan järjestämis-, koordinaatio ja kehittämistyö ovat vuoden 2016 alusta alkaen olleet THL:n vastuulla. Ruohonen kertoo olevansa nyt odottavalla kannalla siitä, miten tämä mahdollisesti vaikuttaa toimintaan.

”Säästötavoitteethan uhkaavat nykypäivänä joka suunnalta.”

Pohjois-Suomen sovittelutoimiston toimialue

Oulussa, Pohjois-Suomen sovittelutoimiston toimialueella sovittelutoimintaa on ollut vuodesta 1988 alkaen.

Rikos- ja riita – asioiden sovittelu alkoi Oulussa syksyllä 1988, jolloin Oulun Seudun Setlementti järjesti ensimmäinen vapaaehtoisten sovittelijoiden kurssin. Kurssi oli tuolloin todellinen menestys. Kurssin suoritti yli 100 oululaista. Tärkein voimavara sovittelussa onkin vapaaehtoiset sovittelijat, joita tällä hetkellä Oulun seudulla on toiminnassa mukana yli 50 henkilöä. Osa heistä on sovitellut toiminnan alusta saakka; heille tulee näin ollen kokemusta sovittelusta jo neljältä eri vuosikymmeneltä!

Ensi alkuun toiminta oli projektiluonteista. Toimintaa käynnisteltiin tuolloin moniammatillisena yhteistyönä, jossa mukana olivat myös kaupungin sosiaali- ja nuorisotoimi, poliisi ja syyttäjät. Vuoden 1990 loppuun saakka toiminnan käytännön järjestelyistä vastasi Oulun Seudun Setlementti. Vuoden 1991 alusta lähtien sovittelu siirtyi Oulun kaupungille, aluksi osana nuorisohuoltoa. Vuonna 1995 kaupunki perusti sovittelusihteerin viran. Aluksi sovittelun piiriin kuuluivat alaikäisten lainvastaiset teot, ja vuonna 1996 sovittelutoiminta laajeni koskemaan alle 21-vuotiaita rikoksentekejiä. Sovittelulain voimaan astumisen myötä palvelu ulottui käsittämään kaikkia ikäluokkia.

Vuoden 2006 alkupuolelle saakka, eli noin 15 vuoden ajan, toiminnasta vastasi Oulun kaupunki ja kesästä 2006 lähtien jälleen Oulun Seudun Setlementti myöhemmin Vuolle Setlementin nimellä.

Yhteistyöllä saatiin hyviä tuloksia

Pekka Kepanen toimi Kajaanin seurakunnan erityisnuorisotyön ohjaajana vuonna 1988, kun kaupunki aloitti nuorille kohdennetun ”Sovitaan”-projektin. Kajaanissa oli eri viranomaisten tiivis yhteistyö valmistanut otollisen ja vastaanottavaisen maaperän sovittelutoiminnan aloittamiselle.

”Viranomaisten yhteistyö oli tiivistä ja hyvää. Aika voi vähän kullata muistoja, mutta Kajaanissa oli ymmärretty, miten tärkeää oli saada nuorten ihmisten rikoskierre katkaistua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Eri viranomaistahojen suhtautuminen sovittelumenettelyyn oli siis alusta alkaen hyvin myönteistä, kun siitä oli saatu tietoa lehdistä.”

Kajaanin seurakunnan erityisnuorisotyö, Kajaanin kaupungin nuorisotoimi, sosiaalitoimi, poliisi ja oikeusviranomaisten puhalsivat yhteen hiileen ja hankkivat lisätietoja toiminnan tueksi.

”Innolla mukana oli aktiivinen sosiaalitoimi ja sen osastosihteeri Pertti Markkanen, rikospoliisiin päällikkö Eero Kaipainen, laamanni Petra Nurmela, syyttäjä Jorma Mikkonen ja Kajaanin kaupungin raittiussihteeri Sinikka Korhonen ja erityisnuorisotyöntekijä Tapio Kivirinta. Minä, Kivirinta ja Kaipainen lähdimme sitten kolmisin Vantaalle Juhani Iivarin luokse keskustelemaan ja hankkimaan tietoa tästä uudesta menettelytavasta. Sen jälkeen mentiin vielä Tampereelle, missä keskusteltiin samasta asiasta ja kokemuksista Kalevi Juntusen kanssa. Vantaalla ja Tampereellahan sovittelu oli ensimmäiseksi pantu käyntiin. Aktiivisen laamannin Petra Nurmelan ja syyttäjä Jorma Mikkosen myötävaikutuksella sovittelu käynnistyi nopeasti. Juhani Iivari kävi vielä myöhemmin esittelemässä toimintaa Kuopion hiippakunnan kokouksessa Mieslahden opistolla. Mukaan oli pyydetty myös yhteistyökumppaneita Kajaanista.”

Kajaani oli siis nopeasti uusimman virtauksen mukana liikkeellä. Tuloksellisuus oli uuden sovittelutoiminnan paras edistäjä.

”Työ puhuikin sitten omasta puolestaan. Lisäksi vuonna 2006 tullut sovittelulaki vakiinnutti ja virallisti hyvän toiminnan. Kajaanin sovittelutoiminta ei tuonut yksinomaan sovittelua tullessaan, vaan poiki myös runsaasti muita arvokkaita projekteja. Vuosina 1996–2004 oli rikosiin syyllistyneille nuorille kokeiluohjelma Iisalmen ja Kajaanin käräjäoikeuksien alueilla. Edellä mainittu projekti oli Kriminaalihuoltoyhdistyksen ja Iisalmen Nuorten tuki ry:n synnyttämänä ja toteuttama. Siitä on tehty tutkielma, joka on nimeltään ”Keppiä vai porkkanaa”. Yhdestä saatiin sitten haukutkin oikeusoppineilta, kun projektin kulku oli se, että jos vaikka joku nuorisoporukka oli tehnyt rikoksen ja jäänyt kiinni, niin muutamassa päivässä oltiin leirillä keskustelemassa asioista sosiaali-, nuoris- ja raittiusihmisten kanssa. Oikeusoppineiden mielestä nuoria rangaistiin jo ennen tuomiota.” Projektista on myös luettavissa Nuorisorikostoimikunnan mietinnössä.

Myös muita projekteja saatiin aikaiseksi, tarkoituksena estää nuorten syrjäytymistä ja katkaista rikoskierteitä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tällaisia yhteisprojekteja olivat Mestari ja Kisälli-projekti (Kajaanin kaupunki), Rikoskierre Seis (Kriminaalihuoltoyhdistys Kajaanin aluetoimisto) ja viimeisenä Pomo- projekti (Polulle oman mentorin ohjauksella (Kriminaalihuoltoyhdistys Kajaanin aluetoimisto).”

Näin eri tavoin voidaan siis uusiin asioihin ja toimintamalleihin suhtautua. Kajaanissa leimaa antavaa on ollut ilmeinen ennakkoluulottomuus ja aktiivinen suhtautuminen uusiin ja hyväksi koettuihin hankkeisiin. Kaikissa mainitsemissani projekteissa on yhteistä valtava yhteistyö ja taustalla olevat sovittelun elementit.

Sovittelu tuli osaksi palvelurakenteita

Kihlakunnansyyttäjä **Jorma Mikkonen** on ollut toimialueellaan avainpaikalla seuraamassa ja edistämässä suomalaisen sovittelujärjestelmän kehittymistä.

Kajaanin syyttäjän toimisto toimii Oulun syyttäjänviraston alaisuudessa ja sen jutut tulevat Kajaanin alueelta. Toiminta-alue on ajan oloon muuttunut, mutta sijaitsee entisen Oulun läänin toimialueen piirissä.

Mikkonen itse on pitkän tien kulkenut viranomaisena, jonka työura oikeusjärjestelmässä alkoi vuonna 1977. Oikeustieteiden opintojen päätyttyä Helsingin yliopistossa hän toimi Pohjois- Suomessa kymmenen vuoden ajan nimismiehenä, auskultoi tullen varatuomariksi ja päätyi 1987 Kajaanin kaupunginviskaaliksi. Paikkakunnalla oli ryhdytty panostamaan nuorten asioihin ja siihen, että nämä hairahdettuaankin saataisiin palautettua oikeille raiteille ja hyvän elämän alkuun.

”Kajaanissa oli kaupungin vetämää sovittelutoimintaa, ja Kajaani palkkasi sovittelusihteerin. Syntyi samalla viranomaisista koottu seurantaryhmä, johon myös itse kuului. Tuossa vaiheessa jutut tulivat pääasiassa syyttäjältä, ja minä olin tuossa vaiheessa alueen ainoa syyttäjäviranomainen. Sovitteluun lähti alkuun pääasiassa vain nuorten henkilöiden juttuja. Nuoret olivat siis pääasiassa 15 ikävuoden kahden puolen. Muutamassa vuodessa homma sitten alkoi laajentua niin, että sovittelun piiriin alkoi lähteä vanhempienkin juttuja, kuitenkin pääasiassa sellaisia parikymppisten tapauksia.”

Mikkonen kertoo, että Kajaanissa oli nuorten sovittelun kylkiäisenä muuan erityispiirre: Kajaanin kaupungin nuorisotoimella oli käytössään erämaamaja, minne voitiin, siihen vapaaehtoisesti suostuvia nuoria viedä pohtimaan oikeaa suuntaa elämään.

”Paikka oli noin 40 kilometrin päässä Kajaanista, joten siellä saatiin olla rauhassa eikä sieltä ihan noin vain sitten poiskaan lähdetty. Siellä nuoret saattoivat nuorisohjaajien kanssa puhua ja miettiä asioita. Siellä keskusteltiin siitä, miten saataisiin elämä oikeille poluille ja työelämään kiinni. Se oli aika aktiivista aikaa. Nuoriin haluttiin saada aitoa kontaktia.”

Silloiseen sovittelutoiminnan seurantaryhmään valikoituneena Mikkonen päätyi myös luennoimaan ja kouluttamaan sovittelijoita. Sovittelutoiminnan ollessa uutta oli tärkeää saada vapaaehtoisille sovittelijoille myös perustietämystä juridisista asioista ja ehdoista.

”Minulta tuli sitten juttuja sovittelutoimelle ja ehkä jonkin verran myös ehdotuksia minullekin nuorisotoimesta. Jos juttuja sovittelulle ei olisi tullut, niin siihenhän se juttu olisi sitten jäänytkin. Poliisin taholta suhtautuminen oli alussa aivan toisenlaista kuin nykyään. Minä itse näin asian kuitenkin niin, että sovittelumenettely oli hyvä ja kehittämisen arvoinen asia. Jos jollakin tavalla vain sovittelu onnistui, niin tehtiin syyttämättäjäätämispäätös. Ainakin sovittelulla voitiin vaikuttaa niin, että rangaistukset alenivat. Sovittelu onkin nyt mennyt jo rakenteisiin.”

Peruslogiikkahan lienee se, että kuta varhaisemmassa vaiheessa negatiivinen kierre saadaan katkaistua ja kuta paremmin laitoskierre saadaan katkaistua tai kokonaan estettyä, sitä parempi on nuoren henkilön tulevaisuuden ennuste.

Alkutaipaleella saattoi esiintyä ongelmia yksityisyyden suojaan liittyvissä seikoissa, joihin nyt vakiintuneessa järjestelmässä on jo selkeää mallinnusta. Sovitteluun lähtevien asiakirjojen suhteen jouduttiin etenemään niin sanotusti ”selkeän maalaisjärjen varassa”.

”Virastoissa keskustelimme jonkin verran siitä, miten yksityisyyden suoja ja papereiden lähettäminen menevät lain hengen mukaan. Jos nimittäin sovittelavaksi oli menossa isompi porukka, ei aina jokaiselta päästy erikseen kysymään halukkuutta sovittelumenettelyyn. Juttuja kuitenkin päätettiin lähettää, sillä muutenhan homma ei olisi edennyt. Pääasia oli saada toiminta käyntiin. Toki joskus soitin asianomistajille ja selvitin tämän halukkuutta sovittelumenettelyyn. Joskus saattoi olla myös niin, että kun tapauksesta kului hiukan aikaa ja ihmisillä asia alkoi hahmottua mielessä, niin saattoi tulla vastaanottavaisemmaksi myös ajatukselle sopia asia.”

Sovittelulain voimaantulo vuonna 2006 oli Mikkosen mielestä merkittävä varmistus hyvän järjestelmän säilymisen ja kehittämisen kannalta.

”Sovittelulain tulo vuonna 2006 oli tietysti hieno asia. Sovittelu otettiin virallisestikin tosissaan viimeistään siinä vaiheessa. Poliisikin otti sen ehkä enemmän omakseen, mikä tietenkin myös nopeutti prosesseja. Nythän suurin osa jutuista tulee juuri suoraan poliisilta, vaikka syyttäjä edelleen tietysti tekee lopullisen syyttämättäjättämis- tai syyttämispäätöksen. Sovittelumenettelyn koettiin vähentävän myös poliisiviranomaisten omaa työtaakkaa, kun sovittuja juttuja ei tarvitse enemmälti tutkia. Sovittelulaki ja asian ottaminen sen myötä vakavasti on osa suomalaista oikeusvaltiota. Olen varma, että se myös pysyy osana oikeusjärjestelmäämme. Voi olla myös niin, että sovittelu olisi heikoilla ilman lakia. Vaikeina talousaikoina saattaisi olla liian helppoa pyyhkiä tällainen toiminta pois budjeteista. Nyt lakiin perustuvaa toimintaa voidaan myös edelleen kehittää.”

Pohjois-Karjalan sovittelutoimiston toimialue

Joensuun sosiaalilautakunta hyväksyi kokouksessaan 13.12.1989 ostopalvelusopimuksen, jonka pohjalta Joensuun sosiaalilautakunta ja Suomen Punaisen Ristin Karjalan piiri toteuttavat vuosina 1990–1991 nuoria rikoksentekejiä koskevan sovittelukokeilun Joensuussa. Kokeilua ohjasi ”*Joensuun kaupungin sosiaalilautakunnan nimeämä toimikunta, johon kokeiluosapuolet sekä eri hallinnonaloja edustavat yhteistyötahot ovat nimenneet edustajansa.*”

Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) Pohjois-Karjalan piiri ry solmi 19.5.2006 Itä-Suomen lääninhallituksen kanssa toimeksiantosopimuksen sovittelupalvelujen tuottamiseksi Pohjois-Karjalan alueella. Pohjois-Karjalan sovittelutoimisto aloitti toimintansa 1.8.2006.

Vuonna 2012 MLL:n neljä piirijärjestöä yhdistyi MLL:n Järvi-Suomen piiriksi, jolle sovittelusopimus siirtyi sellaisenaan vuoden 2012 alusta alkaen. Uusi sopimus allekirjoitettiin 26.11.2015. Se astui voimaan vuoden 2016 alusta alkaen.

Sovittelutoimiston alueella asutus on vähemmän keskittynyttä kuin maassa keskimäärin. Koko Suomen haja-asutusalueiden asukkaista täällä asuu heistä noin kuusi prosenttia. Pitkät matkat ja hankalat kulkuyhteydet vaikuttavat siihen, että sovittelijat liikkuvat sovittelutehtävässään runsaasti eri puolille toimialuetta. Sovittelutoimisto sijaitsee Joensuun keskustassa, mutta muualla sovittelut järjestetään yhteistyökumppaneiden, poliisin, seurakuntien ja kuntien toimitiloissa. Sovittelijoilla on käytettävissään kannettavat tietokoneet ja tulostimet.

Sovittelulaki mahdollisti toiminnan kasvun

Pohjois-Karjalassa sovittelutoiminnassa alusta saakka mukana ollut **Matti Tolvanen** toimi kaupunginviskaalina eli syyttäjänä vuodet 1986–2013. Sen jälkeen hän on työskennellyt Itä-Suomen yliopiston rikos- ja prosessioikeuden professorina. Sovittelutoiminta on edelleen kantava tekijä hänen toiminnassaan. Tätä kirjoitettaessa hän toimii Pohjois-Karjalan sovittelun maakunnallisen neuvottelukunnan puheenjohtajana ja on osallistunut kahteen merkittävään sovittelutoiminnan Venäjä-hankkeeseen. Suomalainen sovittelutoiminta on lähialueillamme siis jo eräänlainen osaamisen vientituote.

”Minä tulin sovittelutoimintaan mukaan jo 1990, kun toiminta oli kokeiluvaiheessa. Koulutin osaltani ensimmäistä parinkymmenen hengen sovittelijaryhmää. Toiminta kiinnosti kovasti, koska se oli uutta ja pianhan havaitsin kokeilun edetessä sovittelemisen hyvät puolet myös omassa työssäni. Koin sen hyväksi järjestelmäksi. Kovaa työtä oli kuitenkin aivan alussa saada poliisi tähän mukaan. Rikoskomisario Lauri Holopaisen mukaan lähteminen tässä asiassa oli tärkeä askel. Valtakunnallisestikin ajatellen poliisin mukaan saaminen sovittelutoimintaan kesti hiukan pidempään. Luulen, että syyttäjät lämpenivät ajatukselle nopeammin. Jos poliisiپییرissä sovittelumyönteinen poliisi siirtyi muualle, niin tieto ei aina siirtynyt hänen seuraajalleen. Sekin jo auttoi tilannetta, kun poliisin pöytäkirjoihin tuli rastin paikka sille, että halutaanko sovittelumenettelyyn. Aikaisemmin poliisiviranomaisen piti erikseen muistaa kysyä asiaa ja sitten kirjoittaa se erikseen lomakkeelle. Lopulta tieto tästäkin asiasta alkoi siirtyä paremmin poliisien omassa keskuudessa.”

Matti Tolvanen on jatkanut sovittelijoiden kouluttamista siitä lähtien, kun koulutus Joensuun kaupungissa ensimmäiseksi alkoi. Kokeiluvaiheessa toiminta haki vielä muotoaan.

”Alun alkaen koulutuksessa oli paljon juridiikkaa ja kartoitettiin sitä, mitä on yleensä ottaen mahdollista sovittaa. Kaikki oli tuossa vaiheessa kovin uutta. Aiemmin piti hakea muotoja itse sovittelun prosessiin. Lain myötä ja toiminnan löydettyä uomansa, on sovittelijoiden koulutuksessa alettu enemmän opettaa ihmisten kohtaamista. Minusta ainakin näyttää siltä, että juuri nämä toisen ihmisen kohtaamisen taidot ovat koulutuksen myötä korostuneet. Olen myös varsin vaikuttunut siitä, miten sovittelijat sen nykyään osaavat. Toiminnan muoto on haettu, laki on saatu ja nyt voidaan keskittyä ihmiseen itseensä.”

Sovittelussa varmasti haastavinta on sovittaa lähisuhdeväkivaltatapauksia. Lähisuhdeväkivallan sovittelun edellytykset ovat sovittelulain ja koulutuksen myötä jatkuvasti parantuneet.

”Nämä ovat kuitenkin ehdottomasti aina tapauskohtaisia asioita. Asiat ja tilanteet on huolellisesti tunnistettava ennen sovitteluun viemistä. Törkeät pahoinpitelythän menevät aina oikeuteen, mutta toki niitä voidaan myös sovittaa. Sovitteluprosessissa voidaan aina puhua ja keskustella sellaisista asioista, joista oikeusprosessissa ei puhuta. Itse pidän lähisuhdeväkivallan sovittelemisen mahdollisuutta kategorisesti hyvänä asiana. Lisäksi sovittelun jälkeen syyttäjä lopullisesti tekee päätöksen siitä, viedäänkö asia lopulta oikeuteen vai ei.”

Sovittelulain voimaan tuleminen vuonna 2006 varmistti valtakunnallisesti kansalaisten yhdenvertaisuuden ja tarjosi tilaisuuden jokaiselle päästä sovitteluun, jos edellytykset juridisessa mielessä täyttyivät. Laki määritteli myös koulutuksen tason.

”Kyllä sovittelulaki 2006 oli tämän järjestelmän pelastus. Eri alueilla vaihtelut toiminnan tasossa olivat kovin suuria ja tapahtui sitäkin, että koko toiminta oli jossakin päin alkanut jo kokonaan hiipua. Oli oikeudellisesti myös kyseenalaista, jos sovittelumahdollisuus riippuikin asuinpaikasta. Laki korjasi tilanteen.”

Kanta-Hämeen sovittelutoimiston toimialue

Rikosten ja riitojen sovittelu käynnistyi Hämeenlinnassa toukokuussa 1994 kahdeksan koulutetun sovittelijan voimin, ja palvelu sijoittui siinä vaiheessa perusturvan nuorisotyöhön. Nuorten rikostekijöiden sovittelutoiminta vakinaistettiin vuoden 1996 alusta, jolloin käynnistyi riita- ja rikosasioiden aluesovittelutoiminta. Alue laajeni tuolloin Hämeenlinnan lisäksi Hauhon, Kalvolan, Lammin ja Rengon kuntiin ja konsultointiapua annettiin myös Hattulan ja Janakkalan sovittelutoiminnan suuntaan. Vapaaehtoisia sovittelijoita oli siihen aikaan jo 26, ja soviteltavia juttuja runsas 70.

Keväällä 2006 Hämeenlinnan kaupungin perusturvakeskuksen nuorisotyö otti kilpailutuksen kautta vastatakseen lakisääteisistä rikosten ja riitojen sovittelupalveluista koko Kanta-Hämeen alueella. Kanta-Hämeen sovittelutoimisto sijaitsi tuolloin Hämeenlinnan nuorisotoimiston yhteydessä ja Riihimäen kaupungin kulttuuri- ja vapaa-aikakeskuksen sekä Forssan kaupungin perusturvan kanssa oli tehty alihankintasopimukset sovittelupalvelun tuottamisesta kyseisillä alueilla. Vapaaehtoisten sovittelijoiden määrä koko alueella oli kasvanut vajaaseen 60:een.

Hämeenlinnan irtisanottua toimeksiantosopimuksensa vuoden 2011 loppuun, Forssan kaupunki (perusturva) allekirjoitti Etelä-Suomen aluehallintoviraston kanssa toimeksiantosopimuksen sovittelupalvelujen järjestämisestä Kanta-Hämeen alueella 1.1.2012 alkaen. Forssan seutukunnassa tehtiin organisaation muutos, kun Forssan kaupungin sekä Humppilan, Jokioisten, Tammelan ja Ypäjän sosiaalihuollon palvelut, lasten päivähoitoa lukuun ottamatta, siirrettiin saman organisaation alaisuuteen.

Siten 1.1.2014 perustettiin Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä, jolle siinä vaiheessa siirtyi myös sovittelupalvelun järjestäminen. Pitkäjänteisestä ja hyvästä yhteistyöstä voitaneen muutosten myötä kuitenkin puhua, koska vielä tänä päivänä toiminnassa aktiivisesti toimivista vapaaehtoisista sovittelijoista on muutama peruskurssinsa 1994–1995 suorittanut.

Sovittelu otettiin innolla vastaan

Eila Maukonen on ammatiltaan perushoitaja. Työ Helsingin Meilahdessa ja asuinpaikka Vantaalla merkitsivät sitä, että kosketus 1980-luvun alussa alkaneeseen sovittelukokeiluun tapahtui aivan arkielämän tuntumassa. Eila Maukonen osallistui kolmannelle järjestetylle kurssille, jossa koulutettiin vapaaehtoissovittelijoita.

”Minä aloin siis sovittella aivan toiminnan alussa juuri Vantaalla. Se oli hirveän mielenkiintoista ja antoisaa. Jäin kuitenkin 1993 eläkkeelle työstäni ja muutimme mieheni kanssa pysyvästi Renkoon, missä meillä oli ollut kesäasuntomme. Nyt siitä tuli pysyvä koti.”

Rengosta on noin 15 kilometriä Hämeenlinnan keskustaan, joten utteralle sovittelijalle heräsi ajatus jatkaa vapaaehtoistyötään tälläkin seudulla. Hämeenlinnan alueella sovittelu ei kuitenkaan vielä ollut. Toisaalta Vantaalle saakka sovitteluun meneminen oli jo hiukan liian pitkän matkan takana.

”Joskus vuonna 1994 soitin Hämeenlinnan nuorisotoimeen ja kysyin, että onko hämeenlinnalainen nuoriso niin kilttiä, että sovittelutoimintaa ei ole ollut tarpeen järjestää ollenkaan.”

Hämeenlinnan nuorisotoimen johtaja Martti Hurskainen innostui ajatuksesta ja piti sitä kannatettavana. Näin ryhdyttiin sovitteluasiaa Kanta-Hämeen alueella rakentamaan. Tarvittavia vapaaehtoissovittelijoita ryhdyttiin kouluttamaan. Tässä asiassa myös Eila Maukonen oli aktiivisesti mukana.

”Kurssittaminen tapahtui osin kansalaisopiston kautta ja sitten sovittelutoimen puolelta. Me kokeneemmatkin olimme opettamassa uusia sovittelijoita. Järjestimme demoesityksiä ja kiersimme puhumassa ja opettamassa. Ilmoituksien perusteella kurseille tuli osallistujia ja heistä sitten valikoitui vapaaehtoista sovitteluun tekemään jäävät sovittelijat. Alkuvuosien nihkeys uutta, ja ehkä outonakin pidettyä, sovitteluasiaa kohtaan oli takanapäin. Juttuja tuli niin poliisilta kuin syyttäjältäkin.”

Maukonen kertoo, että sovitteluareilloille hän pääsi joko jonkun toisen sovittelijan kyydissä tai sitten aviomiehensä viemänä. Näin saattoi jonkun sovittelujutun hoitaa Vantaallakin. Pääpaino hänen sovittelutyössään oli nyt kuitenkin Hämeenlinnassa.

”Jos sovittelutoiminnan alkuvuosina oli ilmennyt jonkinlaista nihkeää suhtautumista sovitteluun kohtaan, niin se oli kyllä jo takanapäin olevaa aikaa. Kanta-Hämeessä sovittelu toimi siis Hämeenlinnan nuorisotoimen yhteydessä ja toimintaa veti Hurskainen. Hänellä oli toimistosihiteeri apunaan. Hurskainen jakoi jutut vapaaehtoisille sovittelijoille, joista muodostui tiivis ja aktiivinen yhteisö. Osa sovittelijoista puolestaan saattoi alkaa erikoistua erityyppisiin juttuihin. Itselleni tuli paljon lähisuhdeväkivaltatapauksia, mutta paljon toki muunkinlaisia. Kanta-Hämeessä nimittäin toimistoon tuotiin paljon juttuja muualtakin kuin poliisilta ja syyttäjältä.”

Hämeenlinnan seudulla alkoi ilmeisesti toteutua se järjestelmä, josta sovittelutoiminnan alkuvaiheessa oli eräs koulukunta haaveillutkin: puhtaasti kansalaislähtöistä sovittelutoimintaa vailla viranomaisten välikäsiä. Vaikka sovittelutoiminta nyt oli viranomaisohjauksessa, tuli sovittelutapauksia muiltakin.

”Sovittelutoiminta Hämeenlinnassa oli hyvin laaja-alaista. Juttuja tuli kouluilta, opettajilta ja oppilaiden vanhemmilta ja taloyhtiöistä naapuririitoja. Koin asian niin, että kansalaiset olivat ottaneet sovittelutyön hyvin vastaan.”

Maukonen kertoo, että sovittelutoiminnan alkuvuosikymmenen aikana sopimukset kirjoitettiin perinteikkäästi käsin ja vasta myöhemmin kirjoituskoneilla. Lähtökohtaisesti sovittelevat osapuolet tavattiin kaikissa tapauksissa kukin erikseen ja vasta sen jälkeen yhdessä. Joissakin naapuririitatapauksissa saatettiin käydä sovitteluneuvotteluja taloyhtiöiden yhteistiloissa tai yksityisissä kodeissakin. Toiminnassa joustettiin harkinnan ja tarpeen mukaan.

”Alkuvaiheesta alkaen koin sovittelussa äärettömän kiinnostavia ja hienoja hetkiä. Toiminta oli jatkuvaa oppimista ja uuden opettelemista, mutta samalla sovittelijat opettivat ja oppivat toinen toisiltaan. Vapaaehtoissovittelijoista muodostui hyvin tiivis yhteisö, jossa vallitsi hyvä henki. Oli paljon yhteisiä seminaareja ja koulutusta, jossa kokemuksia jaettiin. Se oli sellaista jatkuvaa keskinäistä oppimista. Yhteisö tarjosi tilaisuuden voimaantua ja kehittyä. Lisäksi oli tietysti yhteistä vapaa-ajanviettoa. Aikoinaan esimerkiksi Hämeenlinnan kaupunki tarjosi sovittelijoille teatteriesityksiä, mitä käytiin seuraamassa. Näin syntyi aivan elinikäisiä ystävyysuhteita. Vaikka en enää itse sovittelenkaan - lopetin 75-vuotiaana – meillä on edelleen sellainen naisporukka, jonka nimi on ”nunnaklaani”. Tapaillemme edelleen toisiamme.”

Vuosi 2006 toi mukanaan pitkään valmistellun sovittelulain ja vakaan pohjan toiminnan jatkuvuudelle. Kanta-Hämeen sovittelutoimintaan tulivat mukaan lähikunnat, ja 2012 sovittelutoimisto siirtyi Forssaan. Eila Maukosen tie palasi aviomiehen kanssa takaisin Vantaalle, missä Eila teki vielä jokusen sovittelun, kunnes tämä sisältörikas ja innostava elämänvaihe päättyi.

”Lopetin, vaikka toisaalta en olisi ihan raaskinutkaan. Vapaaehtoissovittelu on ollut ehdottomasti hyvin arvokasta elämän sisältöä.”

Sovittelijoita koulutettiin ja tuettiin

Kanta-Hämeen sovittelussa mukana toiselta alueen vuosikurssilta lähtien ollut **Maija-Liisa Ståhl** toimi aikaisemmin Helsingissä yrittäjänä. Myöhemmin ammattina oli toimittajan työ, muu n muassa paikallislehdissä.

”Vapaaehtoisen sovittelun piiriin tulin siten, että joku ystävästäni kertoi minulle Hämeenlinnassa järjestettävästä vapaaehtoissovittelijoiden kurssista. Myös tyttäreni rohkaisi minua hakeutumaan kurssille ja sovittelutyöhön. Kun Hämeenlinnassa sovittelutoiminta alkoi 1994, niin osallistuin jo toiselle järjestetylle kurssille. Sille tielle sitten jäätin.”

Itse kurssista jäi sekä hyviä että mukavia muistikuvia osallistujista. Osallistuminenkin oli innokasta ja runsasta.

”Oli paljon väkeä ja hienoa porukkaa niin ajatuksiltaan kuin mielipiteiltään. Ihmisillä oli myös hyvin erilaisia taustoja ja kokemuksia. Jo siitä jäi hyvä muistikuva. Toki havaitsin myös aika pian, että mukana oli jokunen, joista vapaaehtoissovittelijaksi ei kylläkään ole. Eikä heistä sitten sovittelijoita tullutkaan. Osa heistä saattoi olla vain sivistystä ja kouluun tarvittavia osallistumispinnoja hankkimassa. Heitä oli tosin vähän.”

Kanta-Hämeessä sovittelutoiminta lähti liikkeelle vilkkaasti ja ilmeisen innokkaasti. Toiminnan vetovastuussa ollut nuorisotoimen johtaja Martti Hurskainen oli toimintaan sitoutunut virkamies.

”Mara oli oikein hyvä johtaja. Vapaaehtoissovittelijoita ei koskaan jätetty yksin tai vaille tarvittavaa apua. Toki piti itsekin olla aktiivinen, mutta koko ajan tuli neuvoja ja tukea. Lisäksi meitä myös palkittiin. Tarjolla oli erilaista virkistystoimintaa, teatteria ja sellaista. Siinä samalla syntyi hyvä tiimi ja yhteishenki.”

Vilkkaasti liikkeelle lähteneen sovittelutoiminnan ja hyvän yhteishengen lisäksi tarvittiin tietysti jatkuvasti uusia sovittelijoita. Heille kokeneempien konkareiden tuli jakaa neuvoja, kokemuksia ja omaa osaamistaan.

”Uusia vapaaehtoissovittelijoita otettiin mielestäni hyvin vastaan. Näin saatiin jatkuvuutta, kun jo sovitelleet kouluttivat ja tuutoroivat uusia tulijoita.”

Ståhl kertoo myös, että myös niin sanotut normijutut sovitteltiin siten, että eri osapuolet puhutettiin erikseen asioiden selkiyttämiseksi, vasta sitten kokoonnuttiin yhteen sovittelemaan ja laatimaan mahdollisesti syntyvää sopimusta. Tämä metodi oli Kanta-Hämeessäkin koettu hyväksi tavaksi.

”Poliisilta ja syyttäjiltä tuli juttuja. Oli myös naapuririitoja, joissa pahimmassa tapauksessa kahdella naapurilla oli ollut jo vuosikymmenen ajan jokin kauna, joka lopulta oli kärjistynyt. Kouluista tuli nuorten juttuja ja kerran muistan, kun poliisilta tuli työnantajan ominaisuudessa kahden poliisin välinen tapaus. Sana oli kiirinyt. Aivan alkuun tosin suhtautuminen sovitteluun oli hiukan kahtiajakautunutta. Ehkä juuri poliisin piirissä löytyi ihan aluksi kaikkein eniten negatiivista suhtautumista ja epäilyä. Syyttäjä- ja oikeusviranomaiset sen sijaan olivat paljon myönteisempiä. Ehkä siksi, että juuri heidän työpöydillään tulokset näkyivät kaikkein selkeimmin. Niinpä sovittelijat ja toimisto tekivät paljon valistustyötä. Itsekin olin silloin tällöin kouluissa puhumassa ja tekemässä asiaa tunnetuksi.”

Ståhl pitää arvokkaana sitä, että Kanta-Hämeen sovittelijoilla oli alusta alkaen käytössä toimintaan tarvittava tila, missä sovittelua. Käytössä olivat tilojen lisäksi kirjoituskoneet ja kopiokoneet. Perusasiat olivat siis järjestyksessä.

”Tietysti joskus käytiin tarpeen mukaan pyynnöstä sovittelemassa muuallakin. Käytiin esimerkiksi Janakkalassa, missä ei aluksi toimistoa ollut. Sittenkin olimme kouluttamassa janakkalalaisia sovittelijoita.”

Toiminnan jatkuessa kokemusta ja näkemystä karttui. Alkoi myös hahmottua näkemystä siitä, millä alueilla tietyn tyyppisiä tapauksia sattuu ja tapahtuu.

”Minä koin, että kuta lähemmäs Helsinkiä mennään, sitä kovemmiksi jutut tulivat. Ilmeni myös sykäyksittäin tulevia vaihteluita. Esimerkiksi Parolassa oli yhteen aikaan hyvin runsaasti nuorten henkilöiden juttuja. Sitten alkoi tapahtua Janakkalassa ja Tuusulaissa. Myöhemmin on sitten ehkä saanut seurata, minkälaisista käännöksistä tällä sovittelutoiminnalla on tällaisessa kehityskaavassa saatu aikaan. Se on ollut palkitsevaa.”

Sovittelulain voimaantulo 2006 oli kaksijakoinen virstanpylväs, joka vaikutti sekä positiivisella että negatiivisellakin tavalla yksittäisen vapaaehtoisen kokemuksen mukaan.

”Ihan rehellisesti sanottuna minusta lain voimaantultua tuli mukaan paljon kapulakieltä ja byrokratiaa. Se tuntui vapaaehtoistyössä. Siinä yhteydessä jonkin verran yhteisöllisyyttä katosi. Senkin havaitsin, että virallisessa organisaatiossa alkoi niin sanotusti ”huipulla tuulla”. Tuli kilpailua vakansseista. Vapaaehtoisten kannalta tuntui, että toiminta jäykistyi ja virallistui. Sitten toisaalta oltiin hirveän iloisia siitä, että laki oli tullut lopulta voimaan. Lakihan takasi toiminnan jatkuvuuden ja varmuuden. Se oli iso ja hyvä asia.”

Päijät-Hämeen sovittelutoimiston toimialue

Lahden kaupungin apulaiskaupunginjohtaja Kari Salmi asetti 11.1.1988 työryhmän selvittämään ”Sovitaan”-projektin toteuttamista Lahdessa. Toukokuun lopussa työryhmä sai työnsä päätökseen ja Aleksis Kiven päivänä, 10.10. samana vuonna kaupunginhallitus päätti kolmivuotisen kokeilun aloittamisesta vuoden 1989 alusta.

Sosiaalitoimenjohtaja Pekka Wirta asetti Sovitaan-projektille seurantaryhmän, johon kutsuttiin eri viranomaisten ja ev.lut. seurakunnan edustajia. Seurantaryhmä teki aloitteen sovittelutoiminnan vakinaistamiseksi vuoden 1992 alusta ja samalla sovittelusihteerin ja toimistovirkailijan viran perustamisesta sovittelutoimistoon. Sovittelutoiminta kuului sosiaali- ja terveystieteiden alaisuuteen ja vuoden 1993 maaliskuusta lähtien Keskustan sosiaalikeskukseen.

Kaakkois-Suomen ja Länsi-Uudenmaan sovittelutoimistojen toimialueet

Sovittelu on aloitettu vuonna Vihdissä 1991. Vuonna 2006 kokonaisuuteen tulivat mukaan Vihdin, Lohjan ja Raaseporin kihlakunnat. Vuonna 2011 aloitti Kaakkois-Suomen sovittelutoimisto ja vuonna 2012 Espoon alue. Tarkkaa ensimmäisen sovittelun päivämäärää ei löydy.

Sovittelu ohjaa elämässä eteenpäin

Vihdissä perustettiin vuonna 1991 Nuorisopalvelu Yöjalka ry. Yhdistyksen aloitteellisena liikkeelle saattajana oli tuolloinen Vihdin kunnan nuoriso-ohjaaja Kimmo Järvinen.

”Yöjalka- yhdistyksen tarkoituksena on ensisijaisesti vapaaehtoisvoimin järjestää katupartiointia erityisesti Nummelan öisillä kaduilla, joilla nuoret usein pörräsivät ja viettivät aikaansa. Oli tarkoitus pitää heistä huolta ja olla apuna tarvittaessa” kertoo itsekkin Yöjalan vapaaehtoisena partioinut **Maija Sollasvaara**. Vuonna 2015 Helsingin kaupungin sosiaalivirastosta eläkkeelle jäänyt Sollasvaara on työelämässäänkin tottunut huolehtimaan kanssaihmistensä hyvinvoinnista. Hän työskenteli 25 vuotta Tervalammen Kartanon päihdekuntoutuskeskuksessa ravitsemuspäällikön tehtävissä. Hän muun muassa veti ryhmää, jossa päihdeongelmastaan toipuvat asukkaat opettelivat ruoanvalmistustaitoja.

”Itse liityin Yöjalan katupartioihin mukaan talvella 1991. Olin itse toiminut 4H:ssa kerho- ja leiriohjaajana sekä johtokunnassakin. Omat lapseni olivat 1970-luvulla syntyneitä ja huomasin, että heidän ikäluokkaansa kuuluvia parveili öiseen aikaan Nummelan keskustassa. Havaitsin jo ensimmäisellä kerralla kaduilla liikuttaessa, että samoja nuoria, joita olin tavannut omien lasteni kanssa koulu- ja harrastuspiireissä, löytyi nyt myös kaduilta. Tämä motivoi minua lisää. Myös Sylvi Kekkonen on sanonut osuvasti, että ”kapea on se äidinrakkauden piiri, joka pitää sisällään vain omat lapset”. Nuorista on pidettävä huolta.”

Vuoden 1993 alussa Yöjalka ryhtyi järjestämään yhteistyössä kansalaisopiston kanssa kursseja vapaaehtoisille tukihenkilöille, katupartiolaisille ja vapaaehtoissovittelijoille. Sollasvaara koki tämän hyväksi jatkoksi siinä vapaaehtoistyössä, jota hän oli nuorien parissa tottunut tekemään.

”Osallistuin kurssille. Sovittelutoimintahan oli Vihdissä alkanut jo 1991. Meillä oli Yöjalassa toimistotila, joka oli kunnalta vuokrattu ja yksi työntekijä, joka koordinoi sekä sovitteluja että katupartiointia. Kimmo Järvinen toi aluksi jutut Lohjan toimistolta, 1993 alusta alkaen Vihdissä aloitti oma toimisto. Ne olivat tässä vaiheessa jo osaksi aikuisten juttuja. Vantaalla juhlittiin sovittelun 10-vuotista taivalta ja siellä kerrottiin myös, että sovitteluun otetaan kaiken ikäisten ihmisten asioita. Kaikki jutut eivät aluksi tulleet ainoastaan poliisilta, vaan esimerkiksi ilkivaltajuttuja kouluista, asianomistajilta, tai sitten ne olivat ihan naapuririitoja. Sovittelut toteutettiin pääasiassa Nummelassa, mutta kun alueena oli myöhemmin myös Karkkila, Nummi ja Pusula, eikä kaikkialla ollut aina tiloja, niin joskus sovitteluja tehtiin myös yhdistyksen autossa ja pariin otteeseen jopa ravintolan kabinetissa, kun muuta tilaa ei ollut käytettävissä.”

Toiminnalla on hyvä perusta ja sen piirissä toimi sydämellään työtään tekeviä vapaaehtoisia. Sovittelusopimuksiin oli muotoutunut jo määrämuotoinen kaavake, ja sovittelun tulokset olivat kannustavia. Lain voimaantulo 2006 pikemminkin vakiinnutti jo koeteltuja työmetodeja. Merkittävämpänä uutuutena oli lähinnä sovittelijoiden koulutukseen panostaminen.

”Aloimme vielä enemmän osallistua valtakunnallisiin tilaisuuksiin ja koulutukseen. Monet asiathan olimme jo tehneet siten kuin uusi laki nyt määräsi. Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutus oli kuitenkin uusi kuvio.”

Yöjalan vapaaehtoiset olivat lisäksi tottuneet ottamaan tarjottuja haasteita vastaan. Sollasvaara kertoo, että kun Espoon kaupunki lakkasi itse tuottamasta sovittelupalveluita, päätyivät tapaukset yöjalkalaisten soviteltaviksi. Oli syntynyt jopa eräänlainen juttusuma, jota oli ryhdyttävä purkamaan.

”Siinä vaiheessa, kun sovittelutyön palveluntarjoajaa ryhdyttiin kilpailuttamaan, rohkaisi työnohjaajamme Antti Särkelä meitä osallistumaan tarjouskilpailuun. Hänen mielestään olimme sen verran kokeneita ja osaavia toimijoita, että meidän kannattaisi tarjota itseämme tässä tehtävässä. Asiasta oli toki keskusteltu, mutta Särkelä sparrasi ja rohkaisi toimimaan. Näin Yöjalka ry:stä tuli palveluntuottaja aluksi Länsi-Uudenmaan ja myöhemmin myös Kaakkois-Suomen alueilla.”

Sovittelutyö ja ihmisten auttaminen toistensa kohtaamisessa tuntuu edelleen mielekkäältä ja antoisalta.

”Itsessään sovitteluun tulevissa jutuissa en ole havainnut erityistä muutosta. Itse sovittelen paljon lähisuhdeväkivaltatapauksia. Koen juuri sen alueen hyvin merkittäväksi. Olen huomannut, miten tärkeäksi tällaisessa tilanteessa olevat ihmiset ovat kokeneet mahdollisuuden saada puhua asiastaan. Sehän on tietysti myös sopimisen edellytyskin. Totta kai harkintaa on huolellisesti käytettävä, mutta olivatpa ihmisten keskinäiset välit miten tulehtuneita tahansa, saattaa juuri sovitteluprosessi avata heidän silmiään näkemään asiansa toisin ja toisen näkökulmasta. Kovin monella on paljon puhumatonta asiaa. Siitä syytä minun kantani on, että lähisuhdesovittelua täytyy ehdottomasti jatkaa.”

Pohdiskeltaessa sovittelun ja sen piiriin tuotavien tapausten muutoksia nousee esiin kuitenkin eräs ilmiö: kasvanut alkoholin kulutus.

”Alkoholin ongelmat näkyvät ehkä useammin erilaisissa tapauksissa. Me emme ole terapeutteja, mutta voimme esitellä erilaisia aputoimia ja neuvoa ihmisiä avun piiriin. Sovittelussa me voimme ohjata ihmisiä eteenpäin elämässä.”

Kokeneella sovittelijalla ja vapaaehtoistyön tekijälläkin saattaa olla omat murheen hetkensä ja aiheensa.

”Kyllähän se joskus tuntuu pahalta, kun tulee sellainen vaikutelma, että koko yhteiskuntaa vaivaa yleinen riitaisuuden henki ja ilmapiiri.”

Mahtaako olla kuitenkin niin, että juuri tämä huoli ja tuntemus kannustavat vapaaehtoisia sovittelijoita omalla panoksellaan lisäämään sovinnollisuutta tässä riitojen kiusaamassa maailmassa?

Ihmisten välinen kohtaaminen arvokasta

Terttu Ruokolahti on Länsi-Uusimaan alueen sovittelija. Ihmisten parissa työskenteleminen ja toimiminen ovat olleet Ruokolahden elämään voimakkaasti kuuluneita elementtejä koko työuran ajan.

”Olin jo 1970-luvulla nuoriso-ohjaajana Espoon seurakunnassa. Sitten minua pyydettiin sosiaalitoimesta valvojaksi ehdonalaisuuteen päästetyille nuorille rikoksenteijöille. Siinä olin muutamia vuosia. Kun Espoossa sitten ryhdyttiin kouluttamaan sovittelijoita, niin minulle ehdotettiin osallistumista koulutukseen. Tämä on siis tavallaan eräänlainen ketjureaktio. Muistaakseni osallistuin kurssille vuonna 1991. Kurssit järjestettiin työväenopistossa tuossa vaiheessa.”

Terttu Ruokolahti muistelee, että Espoossa soviteltaviksi tuli sangen nopeasti nuorten juttujen lisäksi kaikenikäisten ihmisten asioita.

”Meille tuli sovitteluun niin nuorten kuin aikuistenkin juttuja sekä lähisuhdeväkivallan sovittelua. Tänä päivänä saattaa tuntua oudolta sekin, että alkuvaiheissa saatoimme sovittaa myös yksin. Toimistossa saatettiin harkita joidenkin juttujen kohdalla niin, että asian voi sen yksinkertaisuuden vuoksi sovittaa yksikin sovittelija. Se oli kuitenkin tilanne ennen sovitteilupolitiikkaa, joka meille tuli vuonna 2006.”

Ruokolahden mielestä sovittelun saama vastakaiku on ollut alusta alkaen verrattain positiivista.

”Minulle itselleni ei ole jäänyt ainakaan mitään negatiivista kokemusta tässä mielessä. Sitten sovitteilupolitiikka tultua voimaan 2006 palvelua ryhtyi Espoon kaupungin sijasta tuottamaan Kalliolan setlementti. Siitä tuli palveluntuottaja. Samaan aikaan resursseja ja koulutusta tuli merkittävästi lisää. Sittemmin Yöjalka ry ryhtyi vastaamaan – kilpailutuksen tuloksena – sovitteilupalveluiden tuottamisesta. Tässä vaiheessa sovitteulutoimessa oli pientä käymistilaa ja kuplintaa, sillä Kalliola olisi kuitenkin halunnut jatkaa palvelun tuottamista. Sovittelijoiden keskuudessa taas kyseltiin, että mitähän nyt oikein tapahtuu. Kun työntekijöiden kanssa kuitenkin pian päästi tutuksi, niin homma alkoi toimia hyvin.”

Puutteena Terttu kokee kuitenkin sen muutoksen, että enää palveluntuottaja ei kustanna vapaaehtoissovittelijoiden osallistumismatkoja valtakunnallisiin seminaareihin.

Terttu Ruokolahti on alusta saakka sovitellut pääasiassa Espoon, Kauniaisten, Kirkkonummen ja Siuntion alueilta tulevia juttuja. Sovittelunohjaajat löytyvät Espoon Mankkaalta ja siellä on vastaavasti tiloja sovitteulutapahtumia varten. Kirkkonummen aseman kupeessa, Munkinmäentiellä on toinen tila, jossa sovitteulua voidaan tehdä asianmukaisissa olosuhteissa.

”Joskus mentiin jonkun koulun tiloihin, jos sovitteluun oli tulossa joku suurempi nuorten ihmisten ryhmä.”

Sovittelusopimusta ei tietenkään aina synny, mutta on suuriarvoista, että ihmiset kuitenkin kohtaavat toisensa sovitteulutilanteessa. Usein jo siitä on suurta apua ja hyötyä heidän elämässään.

”Kyllä tässä päällimmäiseksi on jäänyt se hyvä mieli. Ihmisten kohtaaminen on aina hyvin arvokasta. Erityisesti tämä kohtaaminen on merkittävää lähisuhdeväkivaltatapauksissa. On tärkeää, että ihmiset myös saavat puhua ongelmistaan ja tunteistaan valvotuissa ja turvallisissa olosuhteissa. Aivan erityisen arvokasta sovittelu on maahanmuuttajille, jos heillä on jokin rikostilanne. Meille jokaisellehan on tärkeää sekä kokea että saada anteeksianto. Se auttaa meitä elämässä eteenpäin. Sovittelutapahtuma auttaa meitä myös kohtaamaan vastaavat tilanteet hallitusti tulevaisuudessa. Kaikki tämä on auttanut itseänikin tätä työtä tekemään. Ellei tätä pitäisi mielekkäänä ja merkittävänä, niin eihän tätä olisi näin kauan jaksanut tehdä.”

Riitapukaritkin pääsevät sovintoon

Ennen Yöjalka ry:tä vastasi Kotkassa sovittelutoiminnasta Setlementti Toukola. Sen piiristä sovittelijaksi tuli vuonna 1966 opettajaksi valmistunut **Tuula Mussalo**.

”Minä olin ollut Toukolan kerhotyttöjä jo varhain ja aikuisena myös Toukolan johtokunnassakin jäsenenä. Kun setlementti sitten otti huolehtiakseen sovittelutoiminnasta, niin tunsin siihen jo työtaustani puolesta kiinnostusta. Olen ollut kaikkiaan noin 40 vuotta opettajana, mistä ajasta 24 vuotta Karhuvuoressa, missä on paljon kunnallisia vuokratiloja ja valitettavasti myös runsaasti sosiaalisia ongelmia. Koulumaailmassakin tämä näkyi ja opettajan työssähän saa sovittaa jatkuvasti. Ihan alkuun en siis lähtenyt itse sovitteluun, vaikka asia tietysti kiinnosti. Minulla riitti sovitteltavaa kuitenkin työssäni riittävästi siinä vaiheessa, kun setlementti ryhtyi sovittelua tekemään.”

Toukolan setlementissä sovittelutoiminnasta vastannut Kaisa Kurikka kuitenkin tiedusteli lopulta pitkän linjan toukolalaiselta ja opettajalta, voisiko hän kuitenkin ryhtyä vapaaehtoiseksi sovittelijaksi.

”Minä kyisin sitten häneltä, että pääsisinkö minä sitten todella sovitteluun. Hän totesi, että osaamiseni varmasti riittäisi. Sitten minä ryhdyin tähän vapaaehtoistyöhön. Se oli varmaankin siinä 2000-luvun alussa. Opettajan työstä jäin eläkkeelle 2003. Siinä vaiheessa aloin sitten sovittaa myös enemmän. Minä olen kuitenkin niitä, jotka ryhtyivät ensin sovitteluun ja kävivät peruskurssin vasta myöhemmin. Ennen lakiahan elettiin vähän villiä aikaa. Setlementti Toukola oli nimittäin järjestänyt ensimmäisen vapaaehtoisten sovittelijoiden peruskurssin joskus 1990-luvulla, mutta ei sitten sen koommin. Kun seuraava kurssi järjestettiin siinä 2000-luvun alkupuolella, niin siihen minäkin sitten osallistuin, ja moneen muuhun koulutukseen sen jälkeen. Sovittelulakihan vuonna 2006 sitten velvoitti järjestämään koulutusta. Itse olin kuitenkin kurssin jo ennen lain voimaantuloa suorittanut. Nyt viimeisimmäksi olen noin neljä vuotta sitten suorittanut lähisuhdeväkivallan sovittelijan kurssin.”

Setlementti Toukola meni kuitenkin rahan puutteen johdosta konkurssiin, ja toiminta sen puitteissa päättyi. Sovittelupalvelujen tuottajaksi tuli Yöjalka ry.

”Aivan alussa oltiin huolestuneita ja arvuuteltiin, että kuinkahan toiminta oikein jatkuu. Toiminnan siirtyminen Yöjalkaan meni kuitenkin lopulta aika sujuvasti. Meillä on sovittelutoimisto Kotkassa, mutta se on niin sanottu ”kylmä toimisto”, jossa ei ole henkilökuntaa. Me menemme sinne tekemään sovitteluja omilla avaimillamme. Haminassakin oli vastaavanlainen, mutta se lopetettiin vähäisen käytön vuoksi vuoden 2016 marraskuussa. Muut toimistot ovat Kouvolassa ja Lappeenrannassa ja niissä on sovittelunohjaajat.”

Tuula Mussalo on antaumuksellinen ja innokas vapaaehtoissovittelija, mutta hän kummastelee sitä, että Kotkassa sovitteluun tulevia tapauksia on kovin vähänlaisesti, noin yksi kuukaudessa.

”Eivät kotkalaiset parempitapaisia ole, mutta poliisilta vain tulee jostakin syystä vähemmän sovitteluun ohjattavia juttuja. Erittäin vähän niitä joka tapauksessa meille tulee. Se on harmillista erityisesti uusien sovittelijoiden kannalta. Jotkut ovat turhautuneet, kun juttuja ei kerta kaikkiaan ole, ja he ovat lopettaneet sovitteluun sitten kokonaan. Meitä aktiivisia sovittelijoita on Kotkassa ehkä noin neljä.”

Vaikka juttuja harvakseltaan tuleeekin, on Mussalo halunnut olla toimesta mahdollisuuksien rajoissa aina mukana.

”Tässä toimestahan on koko ajan kiinni elävässä elämässä. Tähän innostukseen vaikuttaa varmasti työelämässäni koulutoimessa saatu kokemus sekä oma kotini. Oma äitini oli aina kova tekemään erilaista vapaaehtoistyötä. Antaessaanhan saa itsekin. Olen halunnut olla edistämässä aina sitä ajattelua, että asiat voidaan sopia ilman nyrkkejä ja jatkaa elämää hyvällä mielellä. On tärkeää, että ihmissuhteet toimivat ja että osaa tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Kyllä tässä omatkin vuorovaikutustaidot kehittyvät. Kaikiltahan voi itsekin oppia.”

Lähisuhdeväkivallan sovittamisesta Mussalolla on hyvin myönteinen näkökanta. Väkivalta on saattanut olla henkistä tai fyysistä, mutta molemmissa tapauksissa taustalla on usein ollut kyvyttömyys puhua ongelmista.

”Lähisuhdeväkivallan sovitteluissa erillistapaamisissa, missä kumpikin osapuoli saa puhua luottamuksellisesti sovittelijoiden kanssa, saattaa väkivaltaa käyttäytynyt ensi kertaa havahtua tajuamaan oman tilanteensa. Luottamuksellinen puhuminen voi myös havahduttaa nämä ihmiset hakemaan tilanteeseensa apua. Erilleen joutuneet voivat löytää uudelleen yhteyden toistensa luo.”

Suurin jaksamisen ja innostuksen lähde vapaaehtoista sovittelutyötä tekevälle on aina sovittelussa olleiden ihmisten kokema yhteisymmärryksen löytäminen.

”Sovittelumuistoissa niitä helmiä ovat esimerkiksi tapaukset, joissa riitapukarit ovat tulleet sovitteluun ja kohdatessaan toisensa löytäneet sellaisen yhteishengen, että he lähtevät esimerkiksi yhteisellä autokyydillä takaisin koteihinsa. Sellainen tuntuu sovittelijasta todella hyvältä.”

Yhteishenkeä ja kunnioittavaa vuorovaikutusta

Sanotaan, että työ tekijäänsä kiittää ja työ ei tekevältä lopu. Näitä vanhoja sananparsia voi helposti sovittaa kotkalaiseen vapaaehtoissovittelija **Margit Nuutiseen**. Valmius ja halukkuus toimia ihmisten parissa ja heidän hyväkseen on johtanut yhdestä tehtävästä ja työstä toiseen. Voi myös havaita, että työ ja tekeminen ovat itseisarvoja sinänsä, sillä kaikessa Nuutisen tekemässä työssä ei määräävänä tekijänä ole suinkaan palkka, vaan halu auttaa ja palvella kanssaihmisiiä.

”Töitä on aina löytynyt, vaikka välillä olen työttömäksi jäänyt. Tällä hetkellä olen osa-aikaisena työntekijänä eräässä hautausalan liikkeessä ja sen lisäksi teen muutaman tunnin kuukaudessa avustavia kirjanpitoitehtäviä toiselle yritykselle. Aikaisemmin olin ollut Toukolan Settlementin ylläpitämässä Rikosuhripäivystyksessä Kaakkois-Suomen aluevastaavana 13 vuotta, vuoden 2009 loppuun saakka, jolloin ko. aluetoimisto lakkautettiin säästösyistä. Vuosina 2013-2016 työskentelin edellä mainittujen kahden muun osa-aikatyön lisäksi myös yhden henkilön henkilökohtaisena avustajana. Tähän työhön hakeudutaan henkilökohtaisen avun välityskeskus Henkan kautta ja palkan maksaa Kotkan kaupunki. Olen koko ikäni halunnut ja saanut toimia ja työskennellä ihmisten kanssa.”

Sosiaalinen ja ihmisläheinen luonne on ollut kantava voima Margit Nuutisen elämässä, mutta myös aktiivinen hakeutuminen uusien haasteiden pariin, jos jokin edellinen työrupeama syystä tai toisesta päättyy. Kauppaopistossakin on lisäoppia hankittu aikuisopiskelijana. Niinpä osa-aikainen kirjanpitoikin sujuu, kun tarvetta on. Vapaaehtoinen sovittelutyö tuli mukaan elämän piiriin jo vuonna 1993, kun lamaan ajautuneessa Suomessa myös Nuutisen työpaikka meni alta.

Nuutinen pääsi kuitenkin pian työllistettynä osa-aikatoihin vapaaehtoisapua välittävään Kotka-Tupaan.

”Autoimme esimerkiksi vanhuksia ja sairauden tai muun syyn vuoksi vammautuneita henkilöitä lääkäreissuilla, kävimme kauppa-asioilla ja autoimme kotiaskareissa. Sitä työtä oli neljä tuntia päivässä, kuuden kuukauden ajan. Sen jälkeen jäin Kotka-Tupaan vapaaehtoistyöntekijäksi ja myöhemmin pääsin osa-aikaiseksi työntekijäksi. Jo ennen tätä työpaikkaa, syksyllä 1993 luin paikallislehdestä, että Toukolan Settlementti ryhtyy kouluttamaan vapaaehtoisia sovittelijoita. Työttömänä minulla oli aikaa ja asia tuntui mielenkiintoiselta. Tuolloin kurssit olivat suhteellisen lyhytkestoisia, mutta käytännön sovittelutyötä oli nykyistä paljon enemmän jolloin ”työ tekijäänsä tehokkaasti opetti.” Ensimmäisen sovitteluni sain tehtäväksi helmikuussa 1994. Kotkan kaupunki osti Toukolan Settlementiltä sovittelupalvelun. Tarkoitusta varten oli Toukolantie 2:ssa oma toimistotila, missä myös sovitteltiin. Alussa sovitteluun ohjautui pääasiassa nuorten rikosjuttuja, myöhemmin mukaan ovat tulleet yhä enenevässä määrin aikuistenkin riita- ja rikosasiat.”

Nuutisen muut työt ja tehtävät ovat ajan saatossa muuttuneet ja vaihtuneet, osa loppunut, mutta sovittelu on jatkunut läpi vuosien.

”Ihmiset ja heidän palvelemisensa ovat se sovittelemisen ydin, joka tässä vapaaehtoistyössä on koko ajan innostanut jatkamaan. Saa olla mukana siinä prosessissa, jossa ihmiset kohtaavat toisensa, alkujännityksen jälkeen vapautuvat ja keskustelevat innokkaasti, usein myös sopivat riitansa ja erimielisyytensä. On ollut hienoa olla läsnä tilanteissa, joissa esimerkiksi sovittelutapahtumaan on tultu riitaisina ja eri teitä, mutta

sieltä onkin lähdetty pois yhteisellä kyydillä. Sellainen antaa aina voimia itsellekin. Vaikka usein sanotaan, että ihminen on ihmiselle susi, niin tässä tehtävässä on kyllä nähnyt sen toisen, paremman puolen. Olen kohdannut valtavan määrän ihania ihmisiä. Voimia antavat myös hyvä yhteishenki ja vuorovaikutus sovittelijatovereiden ja sovittelun henkilökunnan kanssa sekä jatkuva koulutus. Koulutusta meille on aina tarjottu säännöllisesti.”

Kun sovittelutoiminta kirjattiin valtakunnallisesti lakiin, syntyi hetkeksi epävarmuutta. Ilmoille nousi kysymyksiä siitä, miten toiminta mahtaa jatkua. Kaakkois-Suomessa oltiin kuitenkin hyvällä ja vakaalla perustalla sovittelun suhteen.

”Toukolan Settlementissä Kaisa Kurikka ja miehensä Tauno olivat alun perin käynnistämässä sovittelutoimintaa Kotkassa. Kaisa toimi ohjaajanani ja työparinani, kun aloittelin sovittelimista. Kun sovittelulakia aikoinaan ryhdyttiin valmistelemaan, annettiin meidän toimistoltamme lausuntoja ja esitettiin näkemyksiä lain pohjaksi. Kaisa Kurikka osallistui itse erilaisiin valmisteleviin työryhmiin ja vei sinne myös meidän eli vapaaehtoisten sovittelijoiden näkemyksiä. Lain astuttua voimaan, oltiin Kotkassa tavallaan jo sillä lailla hommassa sisällä, että lain tulo ei vaikuttanut kovin dramaattisesti toimintaan.”

Lähisuhdeväkivallan sovittelijan koulutukseen Margit ei kuitenkaan mennyt, vaikka koulutusta suuresti arvostaakin ja on halunnut jatkuvasti kartuttaa tietämystään.

”Siihen en lähtenyt, koska olin niin pitkään toiminut Rikosuhripäivystyksessä, jossa lähisuhdeväkivalta-asiakkuuksia oli paljon. Minulla oli tunne, että en ehkä osaisi olla täysin puolueeton. Kuitenkin nyt, kun edellä mainitusta työurastani on aikaa ja sovittelunkin koulutus on jatkuvasti kehittynyt ja uutta tullut mukaan, olen harkinnut siihen osallistuvani. Koulutuksessa ja toisista ihmisistä oppii aina lisää uutta.”

Sovittelijoiden koulutukseen on viimeistään lain myötä panostettu yhä enemmän. Lisäksi uutta, tutkittua ja kokemusperäistä tietoa on koko ajan enemmän tarjolla. Sovittelun perusteet ovat silti pysyneet varsin samalla perustalla koko ajan.

”Tämän vapaaehtoistyön peruste ja ydin on aina ihmisen kunnioittaminen. Kokeneiden sovittelijoiden kanssa olen oppinut paljon, samoin sovittelun osapuolilta. Soviteltavien kunnioituksen ja arvostuksen sovittelija puolestaan saa usein ja nimenomaan siksi, että tämä on sovittelijankin puolelta vapaaehtoista ja pyyteetöntä toimintaa. Arvostuksen peruste on nimenomaan sovittelijoiden vapaaehtoisuus. Ehkä siksi, että sovittelun osapuolet kokevat sovittelijoiden olevan ”samalla viivalla” heidän kanssaan – ei ylä- eikä alapuolella.”

Satakunnan sovittelutoimiston toimialue

Länsi-Suomen läänihallitus teki Porin kaupungin kanssa toimeksiantosopimuksen rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaisesti. Toimeksisaajana Porin kaupunki sitoutui järjestämään sovittelupalvelua 1.6.2006 alkaen koko Satakunnassa. Toimialueena oli tuolloin 26 kuntaa. Asukkaita koko alueella oli tuolloin noin 229 000.

Satakunnassa oli aikaisemmin toteutettu järjestelmällistä sovittelua Raumalla, Porissa ja Kankaanpäässä. Näillä alueilla toimi muutamia aktiivisia vapaaehtoissovittelijoita. Joissakin muissakin kunnissa oli toteutettu sovittelua, mutta ei kovinkaan organisoidusti. Toimeksiantosopimuksen pohjalta perustettiin Satakunnan sovittelutoimisto.

Satakunnan sovittelutoimistossa työskenteli ensimmäisenä vuonna kaksi työntekijää sekä yksi osa-aikainen sovittelun ohjaaja Raumalla. Heti ensimmäisenä toimintavuonna järjestettiin uusille vapaaehtoisille koulutus, jotta työt saataisiin täydellä teholla käyntiin ja alueen asukkaille mahdollisuus sopia konflikteistaan sovittelutapaamisissa.

Vapaaehtoiset sovittelijat ovat koko Satakunnan sovittelutoimiston toiminnan kivijalka. Hyvä yhteistyö ammattihenkilöstön kanssa on taannut laadukasta palvelua eri puolilla Satakuntaa asuville ihmisille. Nykyään työntekijöiden määrä on neljä ja aktiivisia vapaaehtoisia sovittelijoita on loppuvuonna 2016 noin 50.

Puolisoiden välille syntyvä puheyhteys

Satakunnan sovittelutoimisto pitää päämajaansa Porissa, mutta palvelu ulottuu koko toiminta-alueelle. Raumalla ja Kokemäellä on sivupisteet ja Huittisissa sovittelupaikka on kaupungintalo, Säkylässä ja Eurassa sovitellaan kirjastojen yhteydessä olevassa tilassa.

”Sovittelupalvelut koetetaan viedä sinne, missä soviteltava väkikin on. Tämä on tällaista agraaria aluetta, jossa yhteistyö on hyvin pelannut”, kertoo vapaaehtoissovittelija **Lauri Vähä-Nissi**. Mies sovittelee Satakunnan ja Kanta-Hämeen sovittelutoimistoille, aikaisemmin myös Pirkanmaalla.

”Kun on tuo lähisuhdekin eli vaimo, jonka kanssa asumme Kokemäellä, tai oikeastaan Köyliössä, niin olen jättänyt Pirkanmaan nyt pois.”

Vähä-Nissi toimi työuransa ajan ala-asteen opettajana, missä toimessaan hän myös tutustui sovittelun maailmaan.

”Toimin Nokialla ala-asteen opettajana, missä paikallisen sosiaalitoimen henkilö nimeltään Mulari, kävi pitämässä nuorille tunteja, joiden teemana oli oikean ja väärän käsitteet sekä sopiminen. Itselläni on kai myös ollut aina kaipuu ja pyrkimys oikeudenmukaisuuteen, joten se kannusti. Ehkä noin nelikymppisenä lähdin suorittamaan varanotaarin kurssia. Alkurssit menivätkin, mutta kun perheellisenä olisi pitänyt ottaa virkavapaata ja lähteä yliopistoon, niin silloin se jäi. Kun Pirkanmaalla sitten alkoi nykylain mukainen sovittelutoiminta, niin siitä tuli ensimmäinen kipinä.”

Kipinä jäi varmaankin kytemään ja alkoi hehkua kiivaammin miehen lähestyessä eläkeikää.

”Eläkeiän lähestyminen alkoi ihan ahdistaa. Aloin pohtia, että mitä minä sitten ryhdyn tekemään. Kun kerran siinä vuonna 2007, siis vähän sovittelulain voimaantulon jälkeen, olin ajamassa kotiin töistä, kuuntelin paikallisradiota. Ohjelmassa puhuttiin sovittelemisesta ja kerrottiin, että vapaaehtoisten sovittelijoiden peruskurssille haetaan osallistujia. Siinä Pispalanmäessä ajaessani sain sitten sellaisen sähköiskun, että otin yhteyttä sovittelutoimeen, ja pääsinkin kurseille. Se on sanottava, että Pirkanmaalla pantiin koulutukselle todella painoa. Ensin oli peruskurssi ja sitten jatkuvasti täydentävää kurssitusta. Oli opetusta, joiden teemana olivat mm. nuoret tai maahanmuuttajat. Aikanaan sitten kävin myös lähisuhdeväkivallan sovittelijan kurssin.”

Näin alkoi Vähä-Nissillä toinen ura vapaaehtoisen sovittelun piirissä. Eläkeikä koitti vuonna 2010. Hiukan ennen eläkkeelle siirtymistä oli pariskunta muuttanut asumaan vaimon kotitaloon Köyliöön. Sovittelutoimet oli aloitettu jo Porissa. Hän oli eräänä iltana palaamassa kotitaloon, kun omalle kohdalle osui varsinainen katastrofitilanne: kotiin oli murtauduttu. Ikkunat olivat hajalla ja tavaraa viety. Lauri vaimoineen oli tietenkin järkyttyneitä onnettomuudestaan.

”Olin vasta pari viikkoa ollut sovittelemassa Satakunnan toimistolla, mutta kun tämä tapaus meitä kohtasi, niin toimiston esimies Katja Vaahtera järjesti heti apua ja tukea. Välittömästi saimme kriisiapuakin. Se oli niin lämminhenkistä ja mukaansatempaavaa huolenpitoa, että jo se sitoutti vahvasti tähän yhteisöön. Haluankin sanoa, että Satakunnan sovittelutoimistossa harrastetaan paljon syvällistä ja eettistä pohdintaa. Sanoisin niin, että täällä on siinä mielessä vankka ideologinen pohja ihmisten kohtaamisessa.”

Satakunnan sovittelutoimistoon tulee soviteltavia juttuja tasaisesti sekä syyttäjältä että poliisiviranomaisilta. Vaikka vuonna 2007 pääpaino saattoi vielä olla poliisin suunnalla, on järjestelmä

sittemmin mukautunut varsin hyvin alueen kattavaksi ja tehokkaasti yhteistyötä tekeväksi kokonaisuudeksi. Yleisen tietouden lisääntyessä ovat tavalliset ihmisetkin esim. riita-asioissa tulleet aloitteellisiksi sovittelujen käynnistäjiksi. Vähä-Nissi kertoo esimerkiksi Kokemäen poliisipiirin luoneen hyvin kiinteän suhteen sovittelutoimistoon.

”Kun ajattelee sovittelulain vaikutusta, niin olihan ennen sitä valtakunnallisesti kirjavaa käytäntöä, joka näkyi ehkä jonkin verran vielä lain voimaantulon jälkeenkin erilaisina toimintakulttuureina ja – tapoina eri puolilla. Kun THL nyt viimeiseksi otti sovittelutoiminnan valvottavakseen, niin oikeastaan on tullut melko turvallinenkin tunne. Haasteitahan varmasti on jatkossakin, mutta toimistoja kuullaan, kun toimintaa kehitetään. Soviteltavista jutuistakin on tullut entistä monitahoisempia. Minusta sellaiset perinteiset ”nakkikioskitappelut” ovat vähentyneet, kun nimikkeetkin ovat muuttuneet ja niitä on tullut uusia. Oman lisänsä soviteltaviin asioihin ovat tuoneet sähköisesti tehtävät rikosilmoitukset.”

Rikosilmoituksia saatetaan ilmeisesti tehdä näin myös helpommin kuin entisinä aikoina, jolloin ilmoitus oli mentävä tekemään poliisiasemalle.

”Verrattain usein poliisi lähettää asianomistajarikokset suoraan sovitteluun. Kun suurempia kuulusteluja ei ole pidetty, niin saattavat tunteet olla vielä pinnassa sovitteluun tultaessa. Poliisin puhutteluissahan pahin kuohunta tahtoo jäädä jo sinne. Tämäkin tuo tietysti sovittelijoille vähän lisää haastetta.”

Lähisuhdeväkivallan sovittamisesta Lauri Vähä-Nissi näkee ehdottomasti sen myönteiset vaikutukset ja hyödyt soviteltavien ihmisten elämään.

”Joskus sydän veressä kuuntelee tätä kritiikkiä, jota lähisuhdeväkivallan sovittelusta esitetään. Tietenkin olen itse sovittelijana niin sisällä tässä asiassa. Olen kuitenkin joskus käynyt seuraamassa käräjäoikeudessa sellaisia istuntoja, joissa lähisuhdeväkivaltaa puidaan oikeusistuimessa. Asia esitellään, siihen vastataan ja asia ratkaistaan. Siinä ei paljoa keskustella. Sakot tulevat ja taas eletään jonkin aikaa tiukoilla, kun sakko yleensä maksetaan yhteisistä käyttörahoista. Katkeruuskin saattaa vain syvetä. Parantavaa vaikutusta on aika vähän, jos ollenkaan. Sovittelemalla voidaan keskustella asioista ja koettaa saada elämä taas jatkumaan parempana eteenpäin. Lopullisen päätöksen tekee joka tapauksessa syyttäjä. Vaikka asia oikeuteen lopulta kaikesta huolimatta menisikin, ovat ihmiset voineet silti sovittelussa puhua toisilleen ja keskustella ongelmistaan. Tässä kohdin onkin tärkeä painottaa vielä kerran, että lähisuhdesovittelu ei ole oikeudenkäyntiä korvaava menettely, vaan parhaimmillaan enintään sitä täydentävä. Oikeudelliset toimet ovat aina oikeusviranomaisten hallinnassa ja hyvä niin. Muistan erään tapauksen, jossa iäkkäämmät ihmiset alkoivat molemmat itkä, kun toinen sanoi heidän keskustelleen sovittelussa yhden tunnin aikana enemmän kuin viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Oli siinä itselläkin vähän pala jo kurkussa. Sellaiseen tilanteeseen ei oikeudenkäynnissä päästä.”

Pohjois-Savon sovittelutoimiston toimialue

Sovitaan-toiminnan alkuvaiheet Kuopiossa ajoittuvat syksyyn 1987. Tuolloin poliisin, tuomioistuimen, maistraatin kriminaalihuollon paikallistoimiston ja sosiaalitoimen viranhaltijat mieltivät yhdessä toiminnan tarvetta Kuopiossa. Edellä mainittujen tahojen edustajat totesivat tuolloin, että Kuopiossa olisi myös tarpeen käynnistää Vantaan, Espoon, Tampereen ja muiden vireillä olevien Sovitaan –projektien kaltainen kokeilutoiminta.

Kuopion kaupungin sosiaalilautakunta hyväksyi toukokuussa 1988 Sovitaan -projektin talousarvioehdotukseensa ja sisällytti sen toteuttamissuunnitelmaehdotukseensa. Toukokuussa 1988 oli myös Kuopion viranomaistahojen edustajia sosiaalihuollon järjestämällä Sovitaan -toiminnan koulutuspäivillä. Marraskuussa 1988 Kuopion kaupunginvaltuusto vahvisti 1989 talousarvion ja hyväksyi vuosille 1989—1993 uutena toimintana kolmevuotisen riita- ja rikosasiain sovittelukokeilun. Kuopion lääninhallitus hyväksyi helmikuussa 1989 kaupunginvaltuuston päätöksen, ja kaupunginvaltuusto perusti projektisihteerin ja kanslistin työsopimussuhteiset tehtävät.

Kuopion kaupungin sosiaalilautakunta päätti ottaa sosiaalityöntekijä Tapio Haposen Sovitaan-projektin projektisihteeriksi ja kanslistin tehtävään Johanna Koistisen.

Sovitaan-toiminta on siis edennyt Kuopiossa viranomaisyhteistyönä sosiaalitoimen organisaatiossa, toiminnan kannalta keskeisten viranomaistahojen puoltaessa ja tukiessa hankkeen etenemistä. Sovitaan-toiminnan järjestäminen kaupungin omana toimintana on nähty parhaana ja myös taloudellisimpana ratkaisuna kaupungin kannalta.

Toiminnan aloittaminen oli Kuopiossa helppoa, koska toiminnan eteneminen ja alkaminen yleensäkin oli tapahtunut viranomaisten omasta aloitteesta. Projektin tuki- ja seurantaryhmän kokoon kutsuminen oli näin myös varsin helppoa. Ryhmään kuului edustajia kaupunginviskaalinvirastosta, poliisista, kriminaalihuollosta, maistraatista, tuomioistuimesta Kuopion yliopistosta sekä sosiaalitoimesta.

Projektista alettiin tiedottaa heti alkuvaiheessa. Oli paikallisradion ohjelmaa, lehtikirjoituksia ja syksyllä jopa pieni juttu Kymmenen-utisissa. Projektin kuluessa informoitiin koulutointa, lastensuojeluviranomaisia sekä poliisia. Myös esitteitä jaettiin joka paikkaan.

Ensimmäinen sovittelijoiden peruskurssi pidettiin Kuopion kansalaisopistolla 12.9. — 4.11.1989. Kurssi oli 30 tunnin mittainen. Kurssille tulijoita oli yli 40. Ilmoittautumisjärjestyksessä mukaan voitiin ottaa 27. Heistä kurssin suoritti loppuun 25 henkilöä.

Ensimmäinen sovittelijoiden hoitama sovittelu toteutui tammikuussa 1990. Tästä lähdettiin sitten menemään kohti lakisäateistämistä, vaikka sitä ei tällöin tiedettykään.

Etelä-Savon ja Varkauden alueen sovittelutoimiston toimialue

Alueella toimivan Sovittelu ry:n toimialueena on Etelä-Savon maakunta, Varkaus ja Leppävirta. Alueeseen kuuluu 16 kuntaa, jotka ovat Mikkeli, Mäntyharju, Kangasniemi, Hirvensalmi, Pertunmaa, Juva, Puumala, Savonlinna, Enonkoski, Sulkava, Heinävesi, Rantasalmi, Varkaus, Pieksämäki, Leppävirta, Joroinen.

Sovittelutoiminnan juurilla

Mikkelissä tehtiin valtuustoaloite 1985, jossa esitettiin sovittelutoiminnan järjestämistä alueella. Taustalla oli syyttäviviranomaisten havahtuminen rikosten ja riita-asioiden sovittelutoiminnan mielekkyyteen ja hyödyllisyyteen. Hanketta suunnittelemaan asetettu toimikunta esitti kaksivuotisen kokeilun käynnistämistä Mikkelin alueelle vuosille 1988–1990.

Hankkeen jälkeen muodostettiin työryhmä pohtimaan ennen kaikkea sitä, miten sovittelutoiminta voitaisiin järjestää niin, että jokaisen kunnan ei tarvitsisi organisoida kaikkea yksin ja saataisiin riittävä väestöpohja toiminnan vaatiman asiantuntijuuden varmistamiseksi. Työryhmään osallistui poliisin, oikeuslaitoksen ja sosiaalitoimen edustajia. Työryhmä totesi, että yhdistysmuotoinen toiminta oli kaikkein paras ja joustavin keino tuottaa palvelu ja hallinnoida sitä.

Sovittelu ry perustettiin syyskuussa 1990 ja sääntöjensä mukaan sen tarkoituksena on kansalaisten sosiaaliseen vastuuseen perustuen edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä.

Yhdistys solmi ostopalvelusopimuksen aluksi Mikkelin ja Mikkelin maalaiskunnan kanssa, siitä hiljakseen innostui suurin osa eteläsavolaista kunnista mukaan. Toiminta laajeni Mikkelin seudulta ensiksi Pieksämäen alueelle syksyllä 1991 ja keväällä 1992 Savonlinnan seudulle. Kaikille toiminta-alueilla perustettiin oma toimisto, palkattiin työntekijä ja alettiin kouluttamaa kullekin alueelle omia vapaaehtoissovittelijaryhmiään. Alkuvaiheessa sovittelupalvelut tuotettiin kunnille ostopalveluina ja palvelun hinta oli 4 markkaa/ asukas.

Sovittelutoiminnan juurilla puhuttiin paljon siitä, kuinka autamme ihmisiä auttamaan itse itseään. Kaupunginviskaalit, nimismiehet ja muut viranomaiset suhtautuivat pääosin myönteisesti asiakkaiden ohjaamiseen sovittelupalveluun. Vapaaehtoisia sovittelijoita koulutettiin kansanopiston kursseilla, joihin Sovittelu ry tuotti sisällön. Kurseille tuli runsaasti ihmisiä, joista jotkut jäivät sovittelemaan. Osa haki ainoastaan yleissivistystä ja yleistietoa.

Laajojen kurssien tavoitteena oli lisätä tietoutta rikos- ja riita-asioiden sovittelusta. Kurssilaisia jäi pois, kun työn vaatavuus selvisi. Osalle jouduttiin ilmoittamaan, että jokin muu vapaaehtoistyö saattaa sopia henkilölle paremmin. Myöhemmin sovittelijakoulutus alettiin järjestää kokonaan itse, jolloin koulutettavat valikoitiin haastattelujen ja hakemusten perusteella.

Yhdistyksen kautta tuotettu palvelu osoittautui dynaamiseksi ja kattavaksi. Sovittelu ry:n rahoitus muodostui kuntien kanssa tehdyistä ostopalvelusopimuksista. Rahoituksen lisäämiseksi ja tiedottamista palvelemaan yhdistys järjesti maksullisia seminaareja ja toimitti tiedotuslehtiä, joiden ilmoitusmyynnillä katettiin sovittelutoiminnasta aiheutuneita kuluja. Mallin toimivuudesta, taloudellisuudesta ja tehokkuudesta kertoo sekin, että kun 1990-luvulla lama-aikana palveluita karsittiin, sovitteluun tuli mukaan uusia kuntia. Toiminnan hyödyt ja tuloksellisuus oli siis havaittu.

Valtakunnallisesti sovittelutoiminnan laajenemista seurattiin kiinnostuneena. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti syksyllä 1995 ensimmäisen työryhmän, jonka tehtävänä oli seurata rikos- ja riita-asioiden sovittelun kehitystä ja tehdä tarvittaessa aloitteita toiminnan kehittämiseksi ja mahdollisten epäkohtien korjaamiseksi ja edistää sovittelutoiminnan laajenemista. Myös Sovittelu ry:stä pyydettiin edustaja työryhmään, kuten myöhemminkin yhdistyksen edustaja oli kaikissa tulevilla STM:n sovittelua koskevissa työryhmissä.

Sovittelulain astuttua voimaan 2006 alue laajeni Varkauden seudulle lääninhallituksen kanssa tehdyn palveluntuottamisopimuksen myötä. Sovittelu ry:n alue muotoutui nykyiseen kokoonsa, johon kuuluu koko Etelä-Savon maakunta sekä Varkaus ja Leppävirta. Vakituksia työntekijöitä yhdistyksessä on kolme ja yhdistys on keskittynyt tuottamaan laadukasta sovittelupalvelua alueellansa.

Keski-Suomen sovittelutoimiston toimialue

Jyväskylässä sovittelutoiminta käynnistettiin ensin kaksivuotisena kokeiluna ajalle 1.1.1988–31.12.1989. Perusteluiksi toiminnalle kirjattiin vastuuntunnon herättäminen ja vahingonkorvausvelvollisuuden tärkeys.

Tammikuussa 1987 kaupunginhallitus päätti sosiaalilautakunnan ehdotuksesta, että sovittelutoimiston projektisihteerin tehtävät annetaan Jyväskylän nuorisoaseman sosiaaliterapeutin oman toimen ohella hoidettaviksi. Vuoden 1990 alusta nuorisoaseman toiminta lakkautettiin ja sen nuorten päihdehuoltoon liittyvät tehtävät siirrettiin Jyväskylän kaupungin nuorten palvelukeskukseen.

Päätös sovittelutoiminnan vakinaistamisesta tehtiin tammikuussa 1990. Sovittelutoiminta siirtyi nuorten palvelukeskuksen toiminnaksi ja sen vetäjäksi nimettiin edelleen sosiaaliterapeutti oman toimensa ohella. Muualle Keski-Suomen alueelle toiminta laajeni lain rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta tultua voimaan vuonna 2006. Lain myötä toimeksiantosopimus sovittelupalvelun tuottamisesta Keski-Suomen alueella tehtiin ensin määräaikaisena Jyväskylän kaupungin ja Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston välillä. Tuolloin myös perustettiin Keski-Suomen sovittelutoimisto. Toimeksiantosopimus vakinaistettiin toistaiseksi voimassa olevaksi vuonna 2010.

Sovittelijoista pidetty hyvää huolta

Pirkko Leppänen on siviiliammattiltaan kotipalvelun ohjaaja ja perushoitaja. Sosiaalisektorilla tehty työura on jouhevasti kuljettanut mukaan erilaiseen vapaaehtoistyöhön, jossa on voinut tukea ja auttaa kanssaihmiä.

”Olin ollut jo 1990-luvulla nuorten rikoksenteijöiden vapaaehtoisena valvojana. Kun oma taustakin oli sosiaalialalla ja kun Viitasaaren, Pihtiputaan ja Kinnulan alueelle ryhdyttiin puuhaamaan sovittelutoimintaa, niin osallistuin tilaisuuteen, missä tästä toiminnasta kerrottiin. Se oli innostavaa ja muistaakseni vuonna 1997 osallistuin jo sovittelijakurssille. Siinä saatiin perustietoa sovittamisesta ja prosessin kulusta. Lisäksi oli demonstraatioesityksiä. Tuolloin tosin oli jo huomattavissa, että vaikka sovittelun pääpaino olikin nuorissa, oli demoissakin jo mukana tilanteita, joissa käsiteltiin aikuisempien ihmisten välisiä tilanteita. Sovittelua lähdettiin siis toteuttamaan kaikenikäisten ihmisten kanssa”

Sovittelutoiminta alkoi innokkaasti, mutta sitten juttujen määrä alkoi tipahtaa ja toimintaan tuli hiljaiselon ajanjakso. Toinen häkellyttävä ilmiö oli se, että niin sanotusti ”kotikylien” jutut olivat verrattain lähellä omaa elämänpiiriä.

”Täällähän nyt meikein kaikki tuntevat toisensa, joten sovitteluakin se kävi esille. Joskus 2000-luvulla Jyväskylä puuttui asiaan sillä tavalla, että sieltäkin ryhdyttiin tarjoamaan sovitteltavia juttuja. Minulle kumppaniksi tuli vähäksi aikaa sovitteluun myös eräs paluumuuttajaruva Vantaalta. Hän oli toiminut lautamiehenäkin ja osallistui lisäkurssille. Emme ehtineet kuitenkaan kauaa aikaa sovittelu yhdessä, kun hän sitten totesi, että jättää tämän toiminnan. Minä olen jatkanut edelleen. Täällähän pitää enemmänkin liikkua paikasta toiseen, sillä alue on iso.”

Sovittelupaikat löytyivät yleensä eri kuntien virastoista, joissa oli osoitettu sopiva huone sovittelutapahtumia varten.

”Aina saimme hyvät tilat, kun soitettiin, että ollaan tulossa. Kuntienkin kanssa osasimme kaiketi rakentamaan oikeanlaisen hengen.”

Sovittelutoiminnan ollessa vielä verrattain uusi tulokas suomalaisessa yhteiskunnassa, oli vapaaehtoisten sovittelijoiden panos merkittävä sovitteluun hengen luomisessa.

”Kerran jännitin, kun meillä oli nuorten juttu, jossa asianomistajana oli kunta, jonka omaisuus oli vahingoitettu. Odotimme kunnan kiinteistöpuolen edustajaa paikalle. Suhtautuminen oli kuitenkin niin myönteistä, että kunnan edustaja oli jo suunnitellut valmiiksi sellaisen tavan, jolla nuoret saattoivat halutessaan hyvittää vahingot työllään. Sopimus syntyikin. Tällaiset kokemukset ovat niitä helmiä. Tällainen sopimisen henki siis Keski-Suomessakin löydettiin.”

Leppänen kertoo edelleen, että sovittelutoimiston väki kierteli eri yhteistyötahojen ja viranomaisten parissa kertomassa sovittamisesta ja sen hyödyistä kaikille osapuolille. Se lienee osaltaan myös lisännyt suopeutta asiaa kohtaan.

Sovittelulain voimaantulo vuonna 2006 muodostui tärkeäksi vaiheeksi sovittelutoiminnan kehityksessä.

”Lakihan oli se iso muutos. Tuli säännöllisiä kehityskeskusteluja. Osaamista ryhdyttiin säännöllisesti kehittämään ja taitoja ylläpitämään. Vaikka sovittelenkin Keski-Suomessa, niin valtakunnallisen yhteydenpidon ja kurssien kautta saattoi havaita järjestelmän yhtenäisyyden ja säännönmukaisuuden vahvistuneen. Meistä sovittelijoista myös pidetään koko ajan hyvää huolta. Osaamista ja työtämme tuetaan, toimiston kanssa on aina mahdollisuus keskustella ja lisäksi on tarjolla aika-ajoin yhteistä virkistystoimintaa.”

Kanssakäyminen sekä toimiston kanssa että valtakunnallisen tason seminaareissa mahdollistaa vastavuoroisen sovittelutoiminnan kehityksen.

”Kyllä sovittelu on suuresti kehittynyt. Ainoa asia, mikä on tosin pysynyt koko ajan paikoillaan, ovat kulukorvaukset. Varsinkin alueilla, joissa etäisyydet ovat pidempiä, ei nykyisellä tasolla tahdo aina määritellyllä kulukorvauksella saada tarvittavia polttoaineita ja puhelinlukuja kasaan. Sitä seikkaa voitaisiin vähän kehittää ja etsiä kohennusta.”

Inhimillistä ihmisten kohtaamista

Poliisiviranomainen ei tokikaan ole vapaaehtoissovittelija, vaikka poliisi saakin työssään sovittaa oikeastaan joka ainoa päivä. Onhan poliisin pakeille joutuneita ihmisiä koetettava löytämään sellainen aallonpituus, että viranomaisten luo johtaneita asioita voidaan ryhtyä käsittelemään. Jo säännöstönkin mukaan poliisin tulee pyrkiä edistämään sovinnollisuutta asianosaisten kesken.

”Minusta se on joskus vähän sellaista varsinaisen sovittelijan esilämmittelyä”, toteaa eläkkeellä oleva rikosylikomisario **Raimo Peltovuori**

”Itse en ole vapaaehtoissovittelija tehnyt, mutta olen heitä ollut kouluttamassa ja puhumassa sovittelun puolesta. Sovittelijat eivät minusta voi olla virkamiehiä, vaan heidän täytyy olla vapaaehtoisia, inhimillisiä ihmisiä.”

Peltovuori kertoo saaneensa alkukipinän sovittelusta parinkymmenen vuoden työskentelyn aikana Keskusrikospoliisissa. Sovittelusta tuli tietoa yleisellä tasolla. Se vaikutti kuitenkin toimivalta ja järkevältä tavalla hoitaa rikosasioita, jotka poliisien työpöydille ajautuivat.

”Juhani Iivarille tosin sanoin kerran koulutustilaisuuden yhteydessä, että sen verran olen vanhanaikainen, että henkirikoksia ja seksuaalirikoksia, varsinkaan lapsiin kohdistuvia, en pyri alaisiani ohjaamaan sovitteluun.”

Sellaisia rikoksia ei sovittelakaan, mutta nuorten rötöksiä ryhdyttiin sovitteluun.

”Tulin vetämään Jyväskylän rikospoliisia vuonna 1997. Minä katsoin yksikön vetäjänä, että sovitteluasiat kuuluvat minun rooteeni. Sosiaalitoimi ja käräjäoikeus loivat sitten yhteyden, jolla vapaaehtoista sovittelua ryhdyttiin alueella kehittämään. Tämä ”kolmiyhteys” lähti viemään asiaa eteenpäin ja mukaan saatiin sitten syyttäjänvirastokin. Vapaaehtoisille sovittelijoille ryhdyttiin antamaan koulutusta, jossa selostettiin prosessin kulkua ja salassapitosäännöksiä sekä rikosoikeutta. Sitten kartoitettiin lopputulemaa ja sovittelun vaikuttavuutta. Aina tultiin uudelleen siihen tulokseen, että tilanne kohenee, ja vaikutukset olivat hyviä.”

Poliisin aamupalavereissakin ryhdyttiin käymään asioita läpi sillä periaatteella, että tiettyjä asioita pyrittiin saamaan sovitteluprosessiin. Yhteistyötä tehtiin myös sovittelutoimen kanssa. Sen edustajat kävivät pyynnöstäni kertomassa tilastotietoja vuosittain henkilökunnalle.

”Alussa poliisissa saattoi tulla jupinaa siitä, että sovitteluun ohjaaminen aiheuttaa lisää työtä. Nyttämminhän kuulustelupöytäkirjassa on kohta, johon merkitään suostumus sovittelumenettelyyn. Aikaisemmin se piti erikseen kirjoittaa asiakirjoihin. Purnaajille sanoin ”leikkisästi”, että olen ainakin itse niin laiska, että en halua nähdä samoja ihmisiä yhä uudelleen poliisin puheilla, jos sovittelun kautta pystytään estämään uusintarikollisuutta.”

Peltovuoren kannustimina sovittelun edistämiseksi olivat myös syvästi periaatteellista laatua.

”Epäilijöille sanoin aina, että ajatelkaa näiden nuorten juttuja, jos sovittelua ei olisikaan. Sovittelulla on parttien kohtaamisen johdosta myös vahvasti kasvattava vaikutuksensa. Se on paras lääke rötöstelyn ennaltaehkäisemisessä. Olin sillä kannalla silloin ja olen sillä kannalla edelleen. Ihmisten välinen keskinäinen kohtaaminen on siinä perusasia. Jos vaikka nuorten tekijöiden juttu menee oikeuteen ja heillä on siellä sitten asianajaja, joka

tietenkin tekee kaikkensa asiakkaidensa puolesta, niin nämä saattavat vain naureskella lippis nurinpäin päässään koko asialle. Sovittelussa he joutuvatkin kohtaamaan toisen ihmisen. Tällä on vaikutuksensa korvauksissakin. Sovittelussa sovitut korvaukset luvataan ja sitoudutaan suorittamaan toiselle ihmiselle. Oikeudessa määrätty korvaukset mielletään helposti järjestelmän määräämiksi korvauksiksi järjestelmälle. Kun kohdataan teko ja ihminen, niin korvauksetkin toteutuvat paremmin, myös työtä tekemällä. Kohtaamisen ansiosta ja ennen kaikkea, kun sovittelutilaisuus päättyy anteeksipyyntöön, kaikki on usein vahvemalla pohjalla.”

Järjestelmän hyödyt kaikissa muodoissaan oivallettiin pian läpi viranomaiskoneiston. Ennen sovittelulain voimaanastumista oli kuitenkin olemassa eriarvoisuuden vaara.

”Kun tulin Jyväskylän poliisilaitoksen johtoon, kannatin sovittelussa yhden sovittelutoimiston maakuntamallia, jotta Keski-Suomessa eri poliisilaitosten asiakkaat olisivat olleet tasavertaisessa asemassa. Maakunnassa oli nimittäin alueita, joissa sovittelua ei ollut lainkaan. Kun sitten sovittelulaki 2006 tuli voimaan, kannatin yhden toimiston periaatetta samoista syistä. Näin toiminta on tasalaatuista, kun ohjauskin tulee vain yhdestä paikasta.”

Pelkoa sovittelun loppumisesta

Liisa Lepistö työskenteli kaupassa, kun vuonna 1988 hänen silmiinsä osui jämsäläisille ja jämsänkospelaisille kohdistettu ilmoitus sovittelukoulutuksesta. Kurssin järjesti Jämsänkösken työväenopisto. Sosiaaliselle ja elämästä sen eri variaatioissaan kiinnostuneelle Lepistölle työväenopiston kurssi vaikutti kutsuvalta ja kiinnostavalta.

”Olin ollut parin vuosikymmenen ajan kaupan alalla ja yleensä ottaen kaikesta kiinnostunut, sosiaalinen ihminen. Se vain tuntui siltä, että halusin nähdä, mitä se pitää sisällään. Tuossa vaiheessa kohteena sovittelussa olivat nimenomaan nuoret.”

Kurssi alkoi syyskuussa 1988 ja päättyi saman vuoden marraskuussa.

”Löysin vielä vanhan kurssitodistukseni ja se on päivätty 22. marraskuuta 1988. Kurssipäiviä oli yhdeksän ja kaikkiaan kertyi 27 opintotuntia. Tuolloin ei ollut minkäänlaista karsintaa ja jokainen halukas saattoi kurssille osallistua. Siten vain murto-osa jäi lopulta sovittelemaan.”

Liisa Lepistö sovitteli itse Jämsänköskella ja Korpilahdellakin joskus. Hänen sovittelujensa tahti oli verkkainen.

”Omakohtaisesti minulla oli verrattain vähän sovitteluja ja jonkun kerran jouduin jääväämäänkin itseni, kun tunsin ihmiset liian hyvin. Se on pienen paikkakunnan hättäpuoli tässä mielessä. Viranomaisilta toki tuli juttuja, mutta aina ei ehkä ymmärretty sitä mahdollisuutta, mikä sovitteluun menettelynä liittyy. Se saattoi olla kiinni virkamiehestä. Toisaalta kurssilla ja koulutuksissa oli mukana väkeä poliisin puolelta ja oikeuslaitoksen taholta laamanni, jotka puhuivat sovittelun puolesta. Koulutuksessa oli myös vakuutusyhtiön edustaja. Koulutus oli siis varsin kattavaa jo silloin.”

Sovittelutoiminta haki vielä ennen lain voimaantumista omia muotojaan. Lisäksi vapaaehtoissovittelu oli vapaaehtoisista myös sitä tarjoaville kunnille.

”Joskus 2000-luvun alussa muistelen, että olisimme jotenkin alkaneet ounastella sovittelun loppumista. Tuossa vaiheessa puhuttiin jopa jonkinlaisia päättäjäisiä tai suorastaan läksiäisiä. Lopettamisesta siis puhuttiin ihan vakavasti. Alussa syyttäjät ja nimismies olivat olleet hyvin myötämielisiä asiaa kohtaan. Sovittelun 10-juhlatkin pidettiin 1998. Sitten syyttäjä vaihtui ja meni viitisen vuotta, kun Jämsästä ei tullut lainkaan sovitteluvia. Peruste oli se, että sovittelua ei ollut lakiin erikseen kirjoitettuna. Toiminta kuitenkin onneksi jatkui, Jyväskylä tuli toimintaan mukaan ja tapahtui virkistymistä. Laki toi sitten vielä tarkemmat ja selkeämmät toimintamallit. Iso muutos oli myös siinä, että soviteltaviksi tulevat jutut olivat nyt paremmin valmisteltuja sovittelijoita varten. Lähtökohtaisesti oli tarjolla jutuista enemmän pohjatietoa. Lisäksi sovittelukurssille tulevien soveltuvuutta ryhdyttiin arvioimaan. Lähisuhdeväkivallan sovittelijoillekin järjestettiin erillinen kurssi. Itse suoritin sen jo vuonna 2009. Nyttemmin sovittelenkin vain lähisuhdejuttuja Jämsässä, Keuruulla ja Jyväskylässä.”

Etelä-Pohjanmaan sovittelutoimiston toimialue

Etelä-Pohjanmaan alueella ryhdyttiin toteuttamaan sovittelun ideaa lähinnä Tampereen mallin pohjalta vuonna 1992. Tampereen kaupungin sovittelusta vastaava Kalevi Juntunen kävi konsultoimassa Seinäjoen kaupungin sosiaalitoimen johtoa sovittelun mahdollisuuksista nuorten rikostentekijöiden ja uhrien välisten konfliktien ratkaisuna osana nuoriso- ja sosiaalityötä.

Seinäjoella asiasta innostuttiin ja nähtiin sovittelun mukanaan tuomat hyödyt osana nuorten parissa tehtävää työtä. Sovittelua ryhtyivät suunnittelemaan sosiaalityön osastopäällikkö Harri Lintala ja sosiaalityöntekijä Jussi Kankaanpää. Valmistelutyö aloitettiin Seinänaapurien Nurmo, Ylistaro, Peräseinäjoki, Ilmajoki ja Jalasjärvi sosiaalilautakuntien ja Seinäjoen piirin nimismiespiirin kanssa. Tuloksena päätettiin aloittaa sovittelutoiminnan kokeilu Seinäjoen kaupungin toimiessa vetovastuussa.

Ensimmäinen sovittelijoiden peruskurssi järjestettiin vuoden 1993 alkupuolella Seinäjoen kansalaisopiston kurssina, jossa kouluttajina toimivat Jussi Kankaanpää ja Harri Lintala sekä sidosryhmien edustajat. Ensimmäiselle kurssille osallistui runsaat kymmenen sovittelijaksi aikovaa henkilöä Seinänaapurikunnista. Vapaaehtoisten sovittelijoiden sitoutuneisuudesta tehtävään kuvaa hyvin se, että yksi ensimmäisen kurssin suorittanut henkilö toimii edelleen sovittelijana.

Sovittelua organisoitiin siten, että jokaiseen Seinänaapurikuntaan nimettiin sovittelun yhdyshenkilö. Jussi Kankaanpää toimi sovittelun koordinaattorina oman työnsä ohella. Ensimmäiset sovittelut aloitettiin huhtikuussa 1993. Ensimmäisenä vuotena sovitteluita pidettiin 23 kappaletta. Seuraavana vuonna sovitteluiden määrä kohosi jo 93 sovitteluun. Sovittelu otti heti paikkansa osana järjestelmää.

Sovittelutoiminta vakiinnutti paikkansa kuntien toimintamuotona. Jussi Kankaanpään siirryttyä poliisin sosiaalityöntekijäksi vuonna 2000, jatkui sovittelutoiminnan koordinointi hänen vastuullaan aina vuoden 2006 kesään saakka, jolloin lakisääteinen sovittelu aloitti toimintansa koko Etelä-Pohjanmaan alueella.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun saavutettua lakisääteisen aseman, sopi Länsi-Suomen aluehallintovirasto toimeksiantosopimuksen Seinäjoen kaupungin kanssa sovittelupalveluiden tuottamisesta Etelä-Pohjanmaan maakunnassa vuonna 2006.

Keski-Pohjanmaan sovittelutoimiston toimialue

Sovittelutoimiston johtajana toimineen Eija Koittolan mukaan Kokkolassa on sovittelutoimintaa ollut vuodesta 1995 lähtien. Sovittelutoiminta alkoi perusturvan alaisena toimintana. Sovittelutoimintaa hoiti tuolloin sosiaalityöntekijä oman toimensa ohella. Ensimmäinen sovittelukurssi järjestettiin 1995, josta valmistui 18 sovittelijaa. Kokkolan sovittelutoimisto sovitteli alkuaikoina lähinnä kokkolalaisten tapauksia, ja pääpaino oli lapsissa ja nuorissa. Resurssit eivät tuolloin riittäneet hoitamaan ympäristökuntien tapauksia. Ympäristökunnilla oli kuitenkin halu sovittelupalveluiden käyttämiseen.

Sovittelutoiminnan vakiintuessa ja sovittelualoitteiden lisääntyessä sovittelupalvelua ostivat myös muutamat Kokkolan lähi kunnat. Tähän aikaan noin puolet poliisiasemalle sijoitetun sosiaalityöntekijän ajasta käytettiin sovittelutoiminnan hoitamiseen. Kokkolassa sovitteli jo tuolloin myös perheväkivaltilanteita. Sovittelijat olivat saaneet tähän alueeseen erillisen koulutuksen. Kokkolan sovittelutoimisto oli mukana valtakunnallisessa tutkimus- ja kehittämishankkeessa ”Lähisuhdeväkivalta sovittelussa”.

Vuoden 2006 alussa tuli voimaan laki rikosasioiden ja riita-asioiden sovittelusta, jonka myötä Länsi-Suomen lääninhallitus teki Kokkolan kaupungin kanssa toimeksiantosopimuksen rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaisesti. Toimeksisaajana Kokkolan kaupunki sitoutui järjestämään sovittelupalveluita Keski-Pohjanmaan alueella. Toimialueena oli tuolloin 12 kuntaa. Asukkaita Keski-Pohjanmaalla oli tuolloin noin 70 632. Sovittelutoimisto aloitti toimintansa 1.6.2006. Hallinnollisesti toimisto kuului Kokkolan perusturvan alaisuuteen. Toimistossa aloitti yksi kokopäiväinen ja yksi puolipäiväinen työntekijä. Myöhemmin toisen työntekijän työaika muutettiin kokopäiväiseksi. Sovittelijoita oli 20—30.

Sovittelutoiminnan vakiintuneisuutta kuvaa myös eri viranomaisten välinen hyvä yhteistyö. Vuoden 2006 elokuussa perustettiin sovittelun tukiryhmä, johon kuului poliiseja Kaustisen ja Kokkolan kihlakunnista, syyttäjä, laamanni, oikeusaputoimiston edustaja, Kokkolan perusturvan edustaja sekä sovittelijoiden edustaja. Tukiryhmä kokoontuu noin kerran vuodessa.

Vuoden 2016 keväällä Kokkolan kaupunki sanoi irti puitesopimuksen Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. Vuoden 2017 alusta rikos- ja riita-asioiden sovittelupalveluiden järjestämisestä entisellä Keski-Pohjanmaan toimialueella vastaa Vaasan kaupungin ylläpitämä Pohjanmaan sovittelutoimisto. Pohjanmaan sovittelutoimistolla on toimipiste Kokkolassa.

Pohjanmaan sovittelutoimiston toimialue

Pohjanmaan toimisto aloitti 1.6.2006. Jo siinä vaiheessa toiminta kattoi koko toimialueen.

Sosiaalilautakunta on 1.11.1988 kokouksessaan ehdottanut kaupunginhallitukselle, että Vaasassa käynnistettäisiin ”Sovitaan”-projekti, joka käynnistyi 5.6.1989.

Ensimmäinen sovittelijoiden peruskurssi on pidetty Vaasassa 30.1.- 10.4.1990. Ensimmäisellä kurssilla on ollut 12 sovittelijaa. Vuonna 1990 projektiin on tullut mukaan Mustasaari.

Sovittelutoiminta on alkanut virallisesti vapaaehtoisten sovittelijoiden kanssa 11.9.1990. Sovittelutoimistoa on pidetty Nuorten neuvontapisteessä Vaasassa.

Vuosittain on Vaasassa tullut soviteltavia juttuja 30-80 kpl ja Mustasaassa noin 10 kpl. Sovitteluista on koottu jo tuolloin tilastoa mm. epäiltyjen iän ja sopimusten sekä rikosnimikkeiden suhteen.

Toinen sovittelijoiden koulutus on pidetty 1993. Näistä valmistuneista sovittelijoista mukana toiminnassa on vielä kaksi.

Sovittelu voi olla terapeutista

Kari Teppo teki työelämässään konealan töitä. Vaasalaissyntyisen Tepon isällä oli konealan yritys ja sitä tietä valikoitui pojallekin perinteisen miehekäs ammatti. Sitten mies ahkeroi esimerkiksi tehtaiden seisontavaiheen korjaus- ja huoltohommissa. Raskaassa työssä tuli myös sairaustapauksia. Sellainen sattumus johti miehen sovittelun piiriin.

”Olin tullut Vaasaan Ruotsin puolelta sairaslomalle. Sovittelutyöhön tulemistani en oikein osaa muuten selittää kuin sillä, että satuin näkemään ilmoituksen, jossa kerrottiin opistotalolla olevasta koulutuksesta vapaaehtoisovittelijoille. Se oli sosiaaliviraston ja sen alla olevan lastensuojelutoimen järjestämä. Olin toki aikaisemmin ollut myös vapaaehtoisena tukihenkilönä. Tällainen siis lähtökohtaisesti tuntui sopivalta ja kiinnostavalta. Sovittelemisen aloitin sitten vuonna 1993.”

Nyt Kari Teppo on sovitellut vapaaehtoisena 23 vuoden ajan. Tuona aikana on koettu mittaviakin muutoksia, joista suurimmat lienevät olleet yleisessä asenneilmastossa.

”Alun perin soviteltiin vain alaikäisten nuorten juttuja. Yleinen suhtautuminenkin oli varsin epäilevää. Lisäksi alun alkaen meitä oli mukana vain kaksi miespuolista sovitteelijaa. Ja toinen meistä jäi pois jo ensimmäisen puolen vuoden aikana, joten minä olinkin ainoa miessovittelija Vaasassa ensimmäisen 11 vuoden ajan. Asenteet olivat niin konservatiivisia.”

Vielä 1990-luvulla vapaaehtoisovittelijat yksinkertaisesti saivat poliisilta soviteltavaksi esitetyt jutut, joiden kaikki valmistelutyöt tekivät sovitteijat itse.

”Poliisin kanssa tietysti pyrittiin siihen, että nuorten asiat saataisiin mahdollisimman nopeasti sovitteluun. Me teimme siinä vaiheessa vielä itse kaiken sen valmistelun, mikä nyt lain tultua kuuluu sovittelemisohjaajille. Kun sopimuksetkin kirjoitettiin alusta alkaen itse, niin aloimme hiljalleen saada myös tuomareilta opastusta ja vinkkejä siitä, millä tavalla ja millaisia sopimuksia kannattaisi laatia ja kirjoittaa. Juttujen määrä oli suhteellisen vaatimaton. Ensimmäisen 5-6 vuoden aikana meillä soviteltiin vain näitä nuorten juttuja ja niitä oli ehkä 15–20 vuodessa. Nyt juttuja on noin 300 vuotta kohden. Sopparit kirjattiin ensin käsin, sitten kirjoitettiin kaupungin kirjoituskoneella puhtaaksi ja allekirjoitettiin.”

Sovittelulaki vuonna 2006 toi merkittäviä muutoksia sovittelemisohjaajien koulutukseen.

”Lain astuttua voimaan, ryhdyttiin meitä valikoimaan lähisuhdeväkivallan sovittelemiskoulutukseen. Ensimmäinen kurssi oli Hämeenlinnassa, minne meitä lähti neljä sovitteelijaa. Tällaisten juttujen sovittelemisohjaajien koulutus alkoi Vaasassa siis vasta lain voimaantultua. Pohjanmaan sovittelemisohjaajien toimialue myös laajeni, kun laki velvoitti kaikki kunnat ja kaupungit tarjoamaan mahdollisuuden sovittelemisohjaajien koulutukseen. Toimistolle palkattiin vetäjä, ja sovittelemisohjaajat valmistelivat jutut vapaaehtoisille sovittelemisohjaajille. Sovittelusopimus muokattiin valtakunnallisesti yhdenmukaiseksi. Toiminta muuttui siis kaiken kaikkiaan ammattimaisemmaksi.”

Kari Teppo kiinnitti huomiota siihen, että sovittelemisohjaajien koulutus herätti edelleen epäilyksen tunteita joissakin piireissä.

”Pohdintaa herätti ja herättää edelleen joissakin naisjärjestöissä se, että voiko lähisuhdeväkivaltaa lainkaan sovittaa. Se on palannut uudelleen keskusteluun. Meille päin palaute on kuitenkin ollut erittäin positiivista. Juuri sellaisesta on sovittelijalle jäänyt erityisen lämmin muisto ja tunne. Asiahan on niin, että kun ihmisten asiat ovat jotenkin solmussa, niin ne voivat helpommin aueta, jos mukana on kaksi ulkopuolista ja puolueetonta ihmistä auttamassa. Emmehän me mitään terapeutteja ole, mutta itse sovittelutapahtuma voi olla hyvin terapeutin. On hieno asia, kun ihmiset löytävät toisensa ihmisinä.”

Aitona ja ilman rooleja sovittelu onnistuu

Hellevi Kytölällä on pitkä työkokemus ihmisten auttamisesta työssään. Vuodesta 1993 alkaen aina vuoteen 2001 hän toimi Pietarsaaren alueen velkaneuvojana ja sen jälkeen sosiaaliasiamiehenä eläkkeelle jäämiseensä saakka, vuoteen 2010.

”Sanon itse, että olin ”sosiaalinen”. Työ oli kuitenkin raskasta, sillä eivät asiakkaat koskaan sosiaaliasiamiehen toimistoon kovin iloisissa merkeissä tulleet. Kun sitten olin 2010 jäämässä eläkkeelle, niin tiesin, että voin itse paremmin, jos voisin olla edelleen auttamassa ihmisiä jaloilleen ja hyödyksi lähimmäisilleni. Niinpä hyvin nopeasti eläkkeelle jäätyäni ja työpaikan oven sulkeuduttua takanani menin vapaaehtoisovittelijoille järjestetylle kurssille. Motiivina oli auttamisen halu, mutta kieltämättä vähän itsekäskin syy: voin itse paremmin, kun voin auttaa toisia.”

Hyvillä lähtökohdilla ja oikealla motivaatiolla sovittelutyö on siis jatkunut edelleen. Kytölä on aktiivisesti tiedustellut sovitteltavakseen juttuja tasaiseen tahtiin.

”Olen ottanut vastaan kaikki ne, mitä tarjolla on ollut. Samalla linjalla olen aina ollut sovittelukumppanienkin suhteen, sillä jokaiselta vapaaehtoisovittelijalta voi halutessaan oppia uusia asioita ja lähestymistapoja erilaisiin asioihin. Ainoa seikka, missä olen hyvin tarkka, on jääviyskysymys. Kun työelämässäni kohtasin hyvin paljon ihmisiä, niin pitää olla valppaana, ettei synny edes periaatteessa jääviysongelmia. Onneksi nimimuistini on verrattain hyvä.”

Vaasan seudulla leimallisena ominaispiirteenä on kaksikielisyys sekä maahanmuuttajataustaisten ihmisten läsnäolo. Se näkyy myös sovittelutyössä. Tulkin tarvetta on siis jatkuvasti enemmän myös vieraampien kielten osalta.

”Kotikaupunkiini Pietarsaareenhan tulivat ensimmäiset maahanmuuttajataustaiset jo 1980-luvulla, kun tänne tuli vietnamilaisia, niin sanottuja ”venepakolaisia”. Sikäli tällä alueella on asioissa hyvää kokemusta pitkältä ajalta. Alueelle on edelleenkin tullut paljon maahanmuuttajia ja pakolaisia. Tulkin tarve on kuitenkin myös ihan kotimaisissakin kielissä, sillä tämän sovittelutoimen alueella on sellaisia rannikkoalueen ruotsinkielisiä ja sitten taas suomenkielisiä, jotka eivät kerta kaikkiaan osaa toistensa kieltä. Myös heille pitää olla tulkkaus.”

Jollakin tavalla haasteellinen Vaasan seutu on ehkä ollut, kun sovittelutoimen johtaja on Kytölänkin sovittelu-uran aikana vaihtunut jo kolme kertaa.

”En osaa asiaan sanoa muuta kuin sen, että minun mielestäni jokainen on koettanut tehdä parhaansa. Vapaaehtoisena sovittelijana me tietenkin teemme koko ajan parhaamme auttaessamme ihmisiä löytämään sovintoa. Koulutus on ollut mielestäni hyvää, ja osaamisen päivittäminen onkin erittäin tärkeää, jotta ei vain uraudu. Tässä tehtävässä ei myöskään saa missään tapauksessa ottaa mitään roolia. Se paljastuu ilman muuta. On oltava aito ja oma itsensä. Silloin sovittelukin onnistuu.”

Kritiikki pitää valppaana

Koti pienessä maalaisyhteisössä, siinä vallinnut keskinäisen auttamisen ja kunnioittamisen henki sekä oman kodin esimerkki loivat sen perustan, jonka varassa **Antti Kamppila** sovittelutyötänsä tekee.

”Aikanaan oma äitini oli pienen yhteisömme uskottu. Hänelle monet tulivat asioistaan uskoutumaan. Sieltä se kai tulee, ihmisten auttamisen halu ja sovittelevaisuus.”

Kamppila on sovitellut hiukan yli kymmenen vuoden ajan. Metallimies ja työsuojelupäällikkö innostui sovittelusta koulutusilmoituksen nähtyään hiukan ennen sovittelulain voimaantuloa. Vapaaehtoissovittelijaksi hän oppi tuutorin opastamana ja saadulla koulutuksella.

”Sovittelulain tultua voimaan käytännöt tietysti tulivat valtakunnallisestikin yhtenäisemmiksi, mutta niin tuli myös sovittelijoiden ohjeistaminen. Sitten alkoi myös Vaasassa lähisuuhdeväkivallan sovittelijakoulutus. Vaasassa on oltu tavallaan varovaisia uusissa asioissa, joten koulutus oli siinäkin suhteessa tärkeä asia. Lain myötä tullut yhtenäinen kouluttaminen lisäsi myös valtakunnallisesti sovittelijoiden yhteydenpitoa ja yhteyksiä. Olen kokenut tämän yhteydenpidon erittäin positiivisena asiana. Siinä tapahtuu kokemusten ja tietojen jakamista, mistä samalla itsekkin oppii.”

Sovittelukoulutuksen ja käytäntöjen Kamppila katsoo vuonna 2006 voimaan tulleen sovittelulain myötä vakiintuneen kohdilleen. Paikalleen juuttumista se ei toki ole merkinnyt.

”Sovittelulain voimassaolon aikana on tapahtunut vakiintumista, mutta samalla jotkut naisasiajärjestöt ovat jatkuvasti valittaneet sitä, että lähisuuhdeväkivaltatapauksia ei voisi sovittaa. Niinpä sovittelussa täytyy koko ajan pysyä skarppina, mikä tietysti onkin oikein.”

Kamppila toteaa koulutuksen ansiosta sovittelijoiden viihtyvän vapaaehtoisessa työssään.

”Vaihtuvuus on Vaasassa ollut aika vähäinen, sillä jos joku ei lopulta olekaan kokenut tätä vapaaehtoistyötä mielekkääksi, niin hän jää sitten pois. Minä itse olen kokenut sovittelutyön tärkeäksi asiaksi elämässäni. Se on varmaan myös jo koulutuksellakin muuttanut minua ihmisenä.”

Sovitteluun ilman viivettä

Vuodesta 2011 alkaen vapaaehtoissovittelijana toiminut **Maj-Lis Knuts** hankki lisäpätevyyttä lähisuhdeväkivallan sovitteluun jo kevätkurssilla 2013. Sovittelutyö on alusta alkaen tuntunut mielekkäältä ja kiinnostavalta tavalta auttaa kanssaihmiä.

”Olen ollut työelämässä työterveyshuollosta vastaavan yksikön johdossa ja sen lisäksi eräs hyvä ystäväni oli toiminut Rikosuhripäivystyksessä.”

Näistä lähtökohdista ajatellen Knutsilla oli jonkinlaista kosketuspintaa ihmisen hyvinvoinnin problematiikkaan ja hyvinvoinnin vaalimisen moniulotteisuuteen.

”Kun jäin työstäni eläkkeelle 2010, näin ilmoituksen, jossa kerrottiin vapaaehtoissovittelijoiden koulutuksesta. Kyselin asiasta tarkemmin ja kävin haastattelussa. Minut otettiin kurssille mukaan. Ajattelin asiaa myös sillä tavalla, että kun taustalla on oma työ- ja elämäkokemus, niin tässä on samalla mahdollisuus oppia taas uutta sekä mahdollisuus olla ihmisille avuksi.”

Uutta asiaa olivat erityisesti itse sovitteluprosessi ja ihmisten kohtaaminen siinä sekä lainsäädäntö, jonka mukaan oli toimittava.

”Omakohtaisesti olen kokenut sovittelemisen sekä kiinnostavana että haastavana. Kehitettävää on kuitenkin edelleen paljon. Mehän sovittelimme Vaasan lisäksi myös naapurikunnissa ja kaupungeissa kuten Laihialla, Isokyrössä, Närpiössä, Oravaisissa ja Pietarsaareissa. Lieneekö sitten syynä poliisien monet organisaatiomuutokset, mutta joistakin paikoista poliisit lähettävät juttuja kovin hitaasti. Jutut ovat siis seisseet pitkän aikaa jonkun pöydällä. Toisaalla poliisi ohjaa juttuja hyvinkin nopeasti sovitteluun. Tätä asiaa on koettu tuoda esille monissa koulutustilaisuuksissa. Sovittelun osapuolten kannalta on hyvin tärkeää, että asia pääsisi mahdollisimman nopeassa tahdissa sovitteluprosessiin. Nopeus on kaikkien kannalta valttia.”

Knuts selostaa, että esimerkiksi jonkin vahingonteon ollessa kysymyksessä saattaa itse tapahtuma olla hyvinkin selvä, mutta asian sopiminen voi joutua odottamaan turhaan, jos paperit vain odottelevat poliisiviranomaisen pöydällä. Osapuolet eivät pääse tapahtumasta irti ennen kuin asia saadaan käsiteltyä.

Oman leimansa vaasalaisessa sovittelumiljöössä tuo kaksikielisyys.

”Työelämässäni kaksikielisyys oli lähtökohtaisesti koko ajan käytäntönä. Nyt itselläni suomenkieli on jäänyt vähemmälle. Vaasassa kaikki ovat kuitenkin lähtökohtaisesti tottuneet molempien kielten, suomen ja ruotsin, käyttöön.”

Sovittelijan tehtävissä osaamista ylläpidetään koulutuksin ja tapaamisin, missä kokemuksia jaetaan. Samalla osaamista kehitetään yhdessä.

”Vapaaehtoisena sovittelijana koen itse oikein hyvänä säännölliset kokoontumiset ja osaamisen jatkuvan ylläpitämisen. Vaasassa se on omasta mielestäni ollut hyvää ja hyvin järjestettyä. On tärkeää osallistua jatkuvaan valmentamiseen ja työn kehittämiseen.”

Lapin sovittelutoimiston toimialue

Kemissä ja Torniossa sovittelua on toteutettu 1990-luvun alusta lähtien. Kemissä kriisikeskus ”*Turvapoijun*” alaisuudessa ja Torniossa asuntopalvelusäätiön ”*Meän talon*” alaisuudessa.

Vuonna 1995 Kemissä sovittelu siirtyi jengityön alaisuuteen ja silloin soviteltiin alle 18-vuotiaiden kemiläisten ja keminmaalaisten juttuja.

Kemin kaupungin sovittelutoimisto ryhtyi tuottamaan sovittelua kahdeksan kunnan alueella (Kemi, Keminmaa, Simo, Tervola, Tornio, Ylitornio, Pello ja Kolari) 1.6.2006. Helmikuussa 2010 nimi vaihtui Länsi-Lapin sovittelutoimistoksi. Toimiston toiminta-alue laajeni 2012, jolloin kuntia tuli kymmenen lisää ja nimi vaihtui Lapin sovittelutoimistoksi.

Sodankylässä ”*Seita-Säätiö*” hoiti vuosina 2006-2012 sovittelupalvelun tuottamisen kymmenen kunnan osalta.

Elämän syrjään kiinni

Kati Klaavuniemi veti nuorten taide- ja mediatyöpajaa 1995–2005. Tuossa ohjaajan toimeensa hänelle tulivat tutuiksi Kemin alueen nuoret sekä Kemin kaupungin ylläpitämä jengitoiminta, jolla nuoria pyrittiin auttamaan ja ohjaamaan hyvän elämän syrjään kiinni.

”Kun oli kokemusta nuorten kanssa työskentelystä ja yleensäkin ihmisten kohtaamisesta, niin osallistuin vuonna 2001 järjestetyille kurssille, jossa koulutettiin vapaaehtoisia sovittelijoita. Jengityötä vetänyt Sanna Toivainen osallistui kurssille itse ja hänen esimerkkiään ja innostamistaan seuraten meitä osallistui muutama muukin. Olihan sovittelutoiminta Kemissä alkanut jo 1990-luvulla, mutta kurssi toi lisää väkeä mukaan. Kai juttujen määräkin alkoi kasvaa. Joka tapauksessa tuolloin homma lähtikin oikein kunnolla rullaamaan. Jutut olivat lasten ja teini-ikäisten juttuja, joita sitten sovittelemalla ratkottiin.”

Vaikka sovittelutoiminta ei sinänsä ollut aivan uuden uutta, oli suhtautuminen vielä vanhakantaista, jopa epäilevää.

”Mielestäni vielä tuolloin ainakin osa poliiseista jollakin tavalla aliarvioi sovittelun merkitystä. Itse pitkään nuorisotyötä tehneenä kuitenkin arvioin erityisesti nuorten kohdalla sovittelulla olevan suuren ennaltaehkäisevän vaikutuksen. Kun mokailut nuori joutuu kohtaamaan toisen osapuolen ja omien tekojensa seuraukset sovittelutilanteessa, niin usein tapahtuu myös muutosta käyttäytymisessä.”

Klaavuniemi muistelee, että alun perin sovittelut tapahtuivat jengityön toimitiloissa, jotka olivat Kemin kaupungin omistamia tiloja. Sopivaa paikkaa etsittiin sen jälkeen, milloin kaupungin nuorisotoimen ja milloin seurakunnan tiloista.

”Säännöllistä paikkaa ei vielä tuossa vaiheessa ollut, joten sovittelu eli eräänlaisen kiertolaisen elämää. Itse sopparit kirjoitettiin ihan klassiseen tapaan kynällä ja kirjoituspaperilla. Jos oli tapaus, jossa mukana vaikka seitsemänkin nuorta, niin kun jokaiselle sitten piti kirjoittaa samanlainen sopimus allekirjoitettavaksi, niin olihan siinä kirjoittamista. Kun sovittelulaki vuonna 2006 tuli voimaan, niin saatiin tilat ja koneet. Saatiin myös sovittelutoimen vetäjä ja sovittelunohjaajat, jotka valmistelivat asiat vapaaehtoisille sovittelijoille. Aikaisemminhan me haimme isot niput poliisipapereita, joista me vapaaehtoissovittelijat itse muokkasimme asiaa sovittelukuntoon. Kun atk-laitteet, yhdenmukaiset sopimukset ja vakituinen toimisto saatiin, niin kohensihan se myös asian uskottavuutta, ehkä laatuakin.”

Sovitteluun tulevien tapausten määräkin alkoi hiljalleen kasvaa, sillä poliisiviranomaisetkin havahtuivat yhä laajemmissa piireissä sovittelumenettelyn hyviin puoliin.

”Sovittelulain ansiosta tulivat mahdolliseksi myös valtakunnallisesti puhelinsovittelut. Jos jostakin syystä osapuolet olivat eri paikkakunnilla, niin sovittelu voidaan nyt järjestää puhelinyhteydelläkin. Ennen lakia ei joka paikassa ehkä ollut sovittelumahdollisuutta ja ainoa vaihtoehto oli mennä käräjäoikeuteen.”

Kaikkein uusin asia sovitteluasioissa on tullut Kemin vastaanottokeskuksen myötä. Suomeen tulleet turvapaikanhakijat saattavat hekin joutua keskenään kahnauksiin. Pitkät ajat toimettomassa tilassa saattavat aiheuttaa riitaa pienistäkin asioista, joiden sovittelu on tietenkin järkevää.

”Vastaanottokeskus on tuonut viime aikoina oman lisänsä. Näen asian myös niin, että sovittelutoiminta on näille maahan tulleille eräs myönteinen kosketuspinta suomalaiseen kulttuuriin. Täällä asioita voidaan sovittella ja puhumalla sopia. Koska kaikkihan eivät tänne jää, voi tällä meidän toiminnallamme olla merkitystä vielä laajemmallakin.”

Vaikeita asioita voi lähestyä puhumalla

Jorma Kotiranta on pitkän linjan sovittelija ja nuorisotyön kokenut toimija. Hän osallistui heti toiselle Kemissä 1996 järjestetylle vapaaehtoissovittelijoille järjestettyyn kurssiin, jota veti tamperelainen sovittelun uranuurtaja Kalevi Juntunen. Sovittelutoimintaa tuolloin levitettiin ahkerasti ympäri Suomea. Kemissä oli asialle hyvä maaperä ja vastaanottavaisuutta löytyi. Nuorille suunnatussa projektissa oli melko luontevaa, että mukaan tuli alussa runsaasti tavalla taikka toisella nuorten parissa työskenteleviä ja toimivia ihmisiä.

”Olen joskus itsekin vähän ihmetellyt tätä mukaan tuloani, kun olen nyt sovitellut jo pari vuosikymmentä. Minä olin kuitenkin nuorisotyönohjaaja ja erilaisten nuorisoprojektien kanssa oli ollut yhteistyötä. Siihen nuorten rikosasioiden sovittelu sopi mukaan.”

Alkuvaiheessa puitteet ja toimintatavat hakivat vielä muotojaan.

”Alkuunhan juttuja tuli aikalailla harvakseltaan ja se saattoi olla vähän sellaista puuhasteluakin. Olen itse kuitenkin ollut sovittelutyössä koko ajan säännöllisesti mukana.”

Asiat löysivät ajan oloon uomansa, ja toiminta vakiinnutti asemaansa.

”Sovittelun asiakkaat ovat aina olleet minun mielestäni tyytyväisiä siihen, että heillä on ollut tilaisuus tällaiseen sovittelumenettelyyn, että mahdollisuus on annettu. Tosin aikanaan eräs työkaverini tokaisi, että ”mitäs niitä rötöksien tekijöitä nyt hyysäämään?” Tällaiset suhtautumiset ovat kumminkin olleet aika lailla yksittäisiä tapauksia, enkä ole juuri joutunut sovittelusysteemin puolesta puolustuspuheita pitämään. Onhan sovittelumenettely alussa saattanut olla vähän outo lintu, mutta kyllä ihmiset ovat ymmärtäneet tämän järjestelmän olevan ja toimivan kaikkien eduksi.”

Sovittelulaki toi toiminnalle lisää koulutusta ja kokemustenvaihtoa laajasti.

”Kyllähän se lain voimaantulo 2006 jämäköitti tätä touhua. Koulutusta tuli heti runsaasti lisää. Siinä lain voimaantulo näkyi ehkä parhaiten. Myös kanssakäyminen eri tilaisuuksissa vapaaehtoissovittelijoidenkin kesken lisääntyi. Aikaisemmin oli koulutettu ja kokoonnuttu jakamaan kokemuksia ja osaamista, mutta nyt sekin lisääntyi. Lapin sovittelutoimistohan kattaa miltei koko vanhan Lapin läänin, joten sekä pinta-ala että sovittelijoiden lukumäärä on isompi. Juttujen määrä on tietysti kasvanut koko ajan.”

Lain yhdenmukaistama toiminta toi myös kiinteämpää yhteistyötä eri sektorien kanssa, mikä puolestaan sekin näkyi taas erilaisissa koulutustilaisuuksissa ja tapahtumissa. Luonnollisesti yhteys myös muualle Suomeen ja etäämmälläkin toimiviin sovittelutoimistoihin kasvoi.

”Kävin sitten lain astuttua voimaan vielä erikseen lähisuhdeväkivallan sovittelijan kurssin. Olin sitä sovittelua toki jo tehnytkin, mutta nyt lähdin vielä kurssille, joka pidettiin täällä Kemissä. Varsinaisen todistuksen kävin sitten pokkaamassa Hämeenlinnassa. Lähisuhdeväkivallan sovitteluun oltiin joissakin piireissä sitä mieltä, että niitä ei saisi sovittaa ollenkaan, mutta olisiko se sitten parempi, että ei tehtäisi mitään? Oikeudesta tulee kyllä aina päätös, mutta sovittelussa asiasta voidaan keskustella. On jo saavutus, että vaikeaa asiaa voidaan lähestyä puhumalla vieraiden ihmisten kanssa

kaikessa rauhassa. Joissakin tapauksissa tämä saattaa olla elämässä juuri se pysähdys, jossa asiat saadaan ohjattua oikealle kurssille.”

Lähisuhdeväkivallan sovitteluissa toteutuu siis parhaimmillaan sellainen kipeiden asioiden ja läheisten ihmisten kohtaaminen, joka avaa mahdollisuuden uuteen suuntaan elämässä. Toisaalta pitkään hautunut riitaisuus ei välttämättä parane sillä, että asia päättyisi oikeuteen ja tuomioon. Sovittelemalla pariskunnat saattavat ainakin havahtua etsimään vaihtoehtoisia ratkaisuja elämässään.

”Ja sovittelussahan luottamuskin säilyy varsin hyvin sitten niin, että sovittelija unohtaa heti vanhat sovittelujuttunsa.””

Rovaniemen, Ranuan ja Posion sovittelutoimiston toimialue

Rovaniemen, Ranuan ja Posion alueella sovittelupalveluiden järjestäjänä toimii Rovalan Setlementti ry, joka tuotti sovittelupalvelua ostopalveluna Rovaniemen kaupungille ajalla 1.5.2004-31.5.2006 Rovaniemen alueella.

Rovaniemen, Ranuan ja Posion sovittelutoimisto aloitti lain mukaisen sovittelutoiminnan 1.6.2006 alkaen Lapin lääninhallituksen kanssa solmitun toimeksiantosopimuksen mukaisesti.

Sovittelutoimintaa on ollut Rovaniemellä vuodesta 1992 alkaen. Rovaniemen kaupungin ja maalaiskunnan sosiaalitoimet organisoivat sovittelutoimintaa vuosina 1992 – 2004 (30.4.2004 saakka). Sodankylän kunta on ostanut Rovaniemeltä sovittelupalvelua ennen sovittelulain voimaantuloa.

Aina on autettava heikompaa

Sovittaakseen sujuvasti yhteen opiskelut, vapaaehtoistyön ja perhe-elämän ilman, että kokee tilannetta liian raskaaksi, on taustalla oltava vahva motivaatio. **Heli Yliriesto** opiskeli vuonna 1996 Lapin yliopistossa hallintotieteiden maisterin tutkinto päämääränään. Laajana sivuaineena oli sosiaalipolitiikka. Rovaniemen sosiaalivirasto järjesti mainittuna vuonna vapaaehtoisille sovittelijoille koulutusta. Varsinaisen koulutuksen tuotti Rovalan Setlementti ry:n kansalaisopisto. Koulutuksesta oli ilmoitus sanomalehdessä. Sovittelutoiminta käynnistyi Rovaniemellä vuoden 1991–1992 vaihteessa, kun ensimmäinen sovittelukurssi järjestettiin.

”Halusin teoreettisten opintojen ohessa käytännön työkokemusta. Odotin tuolloin myös ensimmäistä lastani, ja tein vapaaehtoissovitteluajanani kaikki kolme lastani. Sovittelutoiminta nimittäin muodosti oman yhteisönsä, johon saattoi tuossa vaiheessa kuulua. Lisäksi oli mahdollista auttaa ihmisiä sopimaan riitojaan. Siinä menivät kaikki kolme sopivasti rinnakkain: opiskelu, lapset ja sovitteleminen.”

Yliriestolla oli voimakas motivaatio kehittää itseään ja osaamistaan ihmisten auttamisen saralla. Vuonna 1998 hän kävi Rikosuhripäivystyksen tukihenkilökurssin.

”Silloin Rikosuhripäivystyksen tukihenkilö saattoi myös sovittaa. Nyt tilanne on toinen. Oma kantani on erilainen, mutta se on linja nyt. Omasta mielestäni sellainen toiminta täydensi sovittelua, koska siitä sai lisää tarpeellista osaamista. Vuonna 2000 kävin edelleen Rovaniemen Vapaaehtoistyönkeskus Neuvokkaan tukihenkilökurssin. Siihen puolestaan kuului puhelinpäivystystä. Taustalla oli Suomen Mielenterveysseura.”

Pienten lastensa kanssa elävälle nuorelle opiskelijalle olisi luullut kaikessa tässä olevan enemmän kuin tarpeeksi tehtävää ja opittavaa, mutta pohjalla oli jo kodin piiristä ammennettua katsomusta yhteiskuntaa ja kanssaihmiä kohtaan.

”Se voima, millä kaiken tämän silloin jaksoi ja millä voimalla kaikkea pyöritti tuli kotoa. Isäni jo aikoinaan opetti, että aina tulee auttaa heikompaa, ja yleensäkin muita ihmisiä. Se oli kotona ja perheessäni niin luonnollista. Nämä olivat sitten ne kanavat, joilla se minulta itseltäni sitten onnistui.”

Ennen sovittelulakia sovittelutoimintaa pitivät yllä Rovaniemen kaupunki ja Rovaniemen maalaiskunta harkinnanvaraisena toimintana. Vuonna 2005 sovittelu siirtyi ostopalveluksi, jonka tuotti Rovalan Setlementti ry. Myös Sodankylän kunta osti sovittelupalveluita 2000-luvun alusta lukien.

”Tuossa vaiheessa sovittelin itse vain Rovaniemellä. Olin vuodet 2003–2005 työssä Rovaniemen kaupungin sosiaalipalvelukeskuksessa ja hoidin sovittelutoimintaa sovitteluvastaavana oman työn ohella. Lain tultua voimaan koin silloin - ja koen edelleenkin – lainsäädännön jämäköittäneen toimintaamme. Asiakkaille on voitu toteuttaa aikalailla tasavertaisesti ja hyvällä oikeusturvalla sovittelua. Vaikka laki alkuun tuntuikin hiukan byrokraattiselta, niin oli se silti hieno asia. Elokuusta 2006 huhtikuuhun 2007 toimin sovittelunohjaajana ja sovittelusta vastaavana siitä eteenpäin Rovalan Setlementti ry:n ylläpitämässä Rovaniemen, Ranuan ja Posion sovittelutoimistossa. Koen, että kun THL alkoi vastata sovittelutoiminnasta vuoden 2016 alusta, on taas astuttu eteenpäin. THL koordinoi ja kehittää toimintaa valtakunnallisella tasolla. Tieto-taitoa jaetaan, ja koko ajan huomioidaan uuden ajan uudet haasteet. Se on mielestäni hieno asia sovittelulle.”

Ahvenanmaan sovittelutoimiston toimialue

Vuonna 2003 tehtiin tutkimus rikos- ja riita-asioiden sovittelun organisoinnista Ahvenanmaalla. Tutkimuksen teki Maj Fagerlund. Selvitystyö johti poliisin, syyttäjän, sosiaaliviraston ja maakunnan välisiin neuvotteluihin. Vuoden 2006 alussa pyysi sosiaali- ja terveysministeriö Ahvenanmaan ja Kanta-Suomen yhteistyöelin *Ahvenanmaan valtuuskunnalta (Ålandsdelegation)* lausuntoa lain soveltuvuudesta.

Sovittelu asetettiin maakunnan alaiseksi valtakunnallisena toimintana. Sovittelutoiminta alkoi elokuussa vuonna 2006. Sovittelupalveluita Ahvenanmaalla tuottaa Ålands Fredsinstitut, joka on säätiö.

Laiva on lastattu sovittelun aiheilla

Ahvenanmaan pääkaupunki Maarianhamina on rikostilastollisesti synkkää seutua. Syy ei kuitenkaan ole se, että ahvenanmaalaiset olisivat jollakin tavoin erityisen alttiita lainrikkoojia, vaan yksinkertaisesti se, että pääasiassa Ruotsin lautoilla tapahtuvat nujakoinnit päätyvät sikäläisiin tilastoihin, mutta onneksi myös sovittelun piiriin.

Myönteinen puoli tässä on se, että ei juuri tarvitse pohtia sitä, mitä erilaisissa tilanteissa on tapahtunut. Laivathan ovat täynnä kameroita, joista poliisi saa tarvittavat kuvat ja oikeat henkilöt talteen. Toisinaan laivamatkoilla saattaa muisti kadota, joten sovitteluun tulevien ei tarvitse kiistellä jopa olemattomien muistikuvien varassa tekemisistään, vaan voidaan keskittyä itse asiaan eli sopimiseen.

”Lautoilla tapahtuneiden rikosten sovittelu taitaa olla eräs Ahvenanmaan erityispiirre”, kertoo **Mika Koskinen**. Hän on pitkän linjan sovittelija, joka on ollut mukana Ahvenanmaan sovittelutoiminnan alkuvaiheista alkaen. Vapaaehtoistyöstä on karttunut kokemusta jo vuosituhatien alkupuolelta alkaen.

”Minut tavallaan ”löydettiin” sovittelutoimintaan mukaan jo 2001, kun toimin Suomen Punaisen Ristin katupartiossa ja toisaalta koti- ja kouluyhteistyössä. Siinä kiertetään erityisinä juhlapäivinä, kuten vappuina ja uudenvuoden yönä kaduilla ja autetaan väsähtäneitä nuoria. Jos he eivät ole siinä kunnossa, että voisivat mennä kotiin, niin heidät viedään lämpimään suojaan lepäämään, ja valvotaan kuntoa. Siitä siirryin mukaan valmentamaan oppilaita sovitteluun koululaisten riitoja. Sitten mukaan tulivat oppilaiden ja opettajien väliset riitatilanteet ja lopulta opettajienkin välisten riitojen sovittelu.”

Mika Koskisen liikkeellepaneva voima ja innoituksen aihe vapaaehtoisessa sovitteluun ja vapaaehtoistyössä on jatkuva halu paitsi auttaa kanssaihmissään, myös kehittää itseään ja vuorovaikutustaitojaan.

”Toimin vuonna 2001 konsulttina ja halusin samalla kohentaa neuvottelu- ja vuorovaikutustaitojani. Nykyään olen yksityisyrittäjä, valmentaja ja fasilitaattori, siis järjestän ja muokkaan olosuhteita sellaisiksi, että ne tarjoavat otollisen toimintaympäristön hyvään ja tehokkaaseen työskentelyyn erilaisissa yhteisöissä ja yrityksissä ja mahdollistavat tuloksenteon. Siitä on hyvä siirtyä myös sovittelun maailmaan. Siinä pyritään luomaan olosuhteet otollisiksi sopia riita-asioita.”

Sovittelulain astuttua voimaan vuonna 2006 Koskinen osallistui Helsingin sosiaaliviraston järjestämälle peruskurssille. Hänellä oli selvästi kurssille vaadittavat ominaisuudet ja sopivaa perusosaamista. Jonkin aikaa Helsingissä soviteltuaan hänen tiensä vei kuitenkin Ahvenanmaan suuntaan. Muuttoa tarjosi hyvät edellytykset kodin ruotsinkielisyys. Sen pohjana oli oman äidin sotalapsena Ruotsissa saama kielitaito, joka säilyi seuraavillekin sukupolville.

”Minulla oli pari ahvenanmaalaista kaveria, jotka innostivat lähtemään sinne töihin. Olin juuri perustanut oman firmankin, joten perheemme lähti. Asuimme Maarianhaminassa ja työskentelin Godbyssä. Samaan aikaan tein kuitenkin sivutoimekseni työtä Maarianhaminassa laboratoriossa, siis ihan näyttöjen ottamista ja vastaavaa. Kaikki oli jatkuvaa ihmisten kanssa kanssakäymisessä tapahtuvaa työtä. Kun Ahvenanmaalla sitten ryhdyttiin tarjoamaan sovittelupalvelua, päätin heti hyödyntää käytyä kurssiani ja osallistuin siihen. Kun sikäläinen sovittelu sitten alkoi syksyllä 2006, hiukan myöhässä kanta-Suomeen verrattuna, taisin astua samaan aikaan toimiston ovesta sisään sovittelusta vastaavan kanssa. Muistaakseni sovittelijoita oli kaikkiaan viisi tuossa alkuvaiheessa. Sovittelutoiminta lähti varsin kitkatta liikkeelle, sillä sovittelusta vastaavalla

Fredsintutentenilla oli varsin hyvät suhteet maakuntahallitukseen ja siellä toimiviin poliitikkoihin.”

Oikeastaan ainoa kitkan ja voimakkaamman keskustelun aihe syntyi lähisuhdeväkivallan sovittelemisesta. Tunteita herättävä teema nosti tunteita Ahvenanmaallakin.

”Ilmeisesti provosointi lähisuhdeväkivallan sovittelusta vastaan kumpusi kanta-Suomesta, missä sitä edelleenkin joissakin piireissä vastustetaan. Olin pitkään ainoa lähisuhdeväkivaltasovittelija. Ahvenanmaan autonominen asema olisi tarjonnut mahdollisuuden nojautua myös Ruotsin toimintatapoihin, mutta malli otettiin lopulta Suomessa käytössä olevasta sovittelumallista. Etenkin Länsi-Uudenmaan ja Kirkkonummen sovittelijoita oli mukana kouluttamassa Ahvenanmaan sovittelijoita. Olisi lisäksi ollut vähän hankalaa, jos yhdessä Suomen maakunnasta olisi ollut erilainen käytäntö kuin muualla maassa. Ahvenanmaan ja Pohjanmaan välillä on paljon edestakaista liikettä ja olisi outoa, jos sovittelumahdollisuus olisi näiden kahden välillä erilainen. Toki skeptisyys edelleenkin jatkuu, mutta jos lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovuttaisiin, niin mitä sitten tilalle? Kuinka tällaiset asiat saataisiin lopulta sovittua, jos sovittelun vaihtoehto otetaan pois? Minun kantani on ehdoton yes! En ole nähnyt sovittelun tekevän pahaa kenellekään.”

Koskinen ei sovittelutoimessaan jättänyt Helsinkiäkään. Vaimon ammatti tarjosi tässä asiassa mainion edun.

”Vaimoni oli töissä Air Ålandilla, joten sain sujuvasti ja edullisesti matkustaa Maarianhaminan ja Helsingin välillä.”

Aika Ahvenanmaan sovittelutoimessa käsitti vuodet 2006–2009 siinä välillä myös ohjaajana toimien ja myöhemmin sporadisesti. Varsinainen sovittelu tapahtui Maarianhaminassa, minne eripuolilta maakuntaa saavuttiin. Erikseen tulivat tietenkin jo alussa mainitut ruotsinlaivojen soviteltavat. Toisinaanhan lautoilta tuodaan Maarianhaminan putkaan pahiten mellastaneet matkustajat.

”Kerrankin muistan, kun epäilty osapuoli ei aluksi millään tahtonut myöntää tapahtunutta. Asia päästiin kuitenkin sovitteluun, kun hän sai nähtäväkseen kuvan, jossa hän ja hänen nyrkkinsä on asianomistajan naamalla. Näin asiassa päästiin eteenpäin ja asia soviteltuaikin.”

Jos ovat lauttojen tapahtumat ahvenanmaalaisen sovittelutoiminnan erityispiirre, niin toki saaristoseudulta löytyy hellyttävämpiäkin muistoja. Koska aikaa on kulunut yli kymmenen vuotta, ja tapaus on ollut verrattain laajasti yleisessä tiedossa, ei ole varmaankaan estettä referoida sitä pääosiltaan.

”Mieleeni on jäänyt kaikkein ensimmäinen sovitteluni Ahvenanmaalla. Se koski hyljevarkautta. Naapureille oli tullut riita siitä, että toinen naapuri oli ryhtynyt ruokkimaan toisen naapurin omanaan pitämää hyljettä. Riita tuli, kun hylje oli alkanut viihtyä toisen rantakallioilla. Asia sovittiin ja kumpikin sitten ruokki eläintä siitä eteenpäin.”

Loppusanat

Tätä historiakatsausta voi pitää haasteena Suomen sovittelutoimistoille: kootkaa tahoillanne toimistonne piirissä toimivien ihmisten ja asiakkaiden kokemuksia ja tarinoita talteen. Kootkaa kuva-albumeja ja kirjatkaa niihin ajat, paikat ja henkilöt. Arvostakaa omaa, arvokasta työtänne taltioimalla sitä tulevaisuutta silmällä pitäen.

Lopuksi haluan vielä kerran toistaa sanomaani: tilastoja ja asiakirjoja löydämme aina arkistojen suojusta, mutta me inhimilliset ihmiset, lihaa ja verta olevat kertojat siirrymme vääjäämättä historian hämärään. Kootkaa ja kirjoittakaa tarinat arjesta ja sovittelusta talteen. Otetaan se yhteiseksi tavoitteeksemme jo käsillä olevan juhluvoittemme kunniaksi. Viime vuonna sovittelulaki täytti kymmenen vuotta ja tänä vuonna itsenäinen Suomi 100 vuotta. Kaikki tämä on meidän tavallisten ihmisten tekemän työn historiaa.

Helsingissä 15. helmikuuta 2017

Jaakko Ojanne

Jaakko Ojanne

Katsaus suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelun historiaan

Kokeiluhankkeista lakisääteiseksi toiminnaksi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toimeksiannosta ja sovittelulain kymmenvuotistaipaleen kunniaksi on toimittaja Jaakko Ojanne koonnut katsauksen suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelutoiminnan vaiheisiin. Sovittelutoiminta kehittyi aktiivisten ja motivoituneiden ihmisten työllä kokeiluhankkeista lakisääteiseksi toiminnaksi. Katsaus tuo esille toiminnan eri vaiheissa mukana olleiden ihmisten äänen ja kokemukset, mutta ei pyri olemaan historian kulun koko kuva.

Erilaiset, uudet korjaavan oikeuden sovellukset osoittavat, että ihmisten kyky ja tahto ratkaista konfliktejaan dialogin keinoin on sosiaalista pääomaa ja osa kulttuuritaustaa. Restoratiivisen oikeuden filosofia ja rikosten ja riitojen sovittelu onkin saanut viime vuosikymmenten aikana useita uusia jäseniä sovitteluperheeseen: koulusovittelu, katusovittelu, naapuruussovittelu, työyhteisösovittelu, tuomioistuinsovittelu - kaikki ne ovat tervetulleita keinoja ihmisten ja yhteisöjen välisten konfliktien ratkaisuun.

Kun tunnemme sovittelun juuret ja maaperän ja näemme onnistuneen kasvun, on helpompi suunnata tulevaisuuteen. Historiakatsaus valottaa tähän asti kuljettua polkua kohti sovinnollisempaa Suomea ja työ jatkuu.

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
PL 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000
www.thl.fi